

T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ
VE NOMOFOBİ ETKİSİ**

**HAVVA DEĞİRMENCİ TARAKCI
İŞLETME ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL

KIRIKKALE - 2022

T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ
VE NOMOFOBİ ETKİSİ**

**HAVVA DEĞİRMENCİ TARAKCI
İŞLETME ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL

KIRIKKALE – 2022

KABUL- ONAY

Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI tarafından hazırlanan “YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ VE NOMOFOBİNİN ETKİSİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL İmza:

Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Zekai ÖZTÜRK İmza:

Sağlık Yönetimi ABD, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Doç Dr. İsmail GÖKDENİZ İmza:

Yönetim ve Organizasyon ABD, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Doç Dr. İbrahim BOZACI İmza:

Pazarlama ve Reklamcılık ABD, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yunus YILAN İmza:

İşletme ABD, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 16/12/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvan- Ad/Soyad Enstitü Müdürü

Uzun zaman ve emek harcayarak bitirmiş olduğum tez çalışmamı en büyük mucizelerim olan kızlarım Ceren ve Cemre'ye ithaf ediyorum...

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI

ÖZET

YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ VE NOMOFOBİNİN ETKİSİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı/ Doktora Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL

Aralık, 2022. 134 Sayfa

Bu çalışma, literatürde farklı değişkenler ve sektörler üzerinde çalışılmış olan nomofobi, akış ve yaratıcı düşünme kavramlarının akademisyenler üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle değişkenlere geniş ve daha önce çalışılmamış bir perspektiften bakılarak akademik alandaki etkileri kavramsal olarak detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmanın amacı, yaratıcı düşünmede becerisinde akış deneyimi ve nomofobinin etkisinin akademisyenler üzerinde ölçülmesidir. Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde bulunan devlet üniversitelerinde görevli 492 akademisyen oluşturmaktadır.

Anket yoluyla toplanarak elde edilen verilen SPSS ve AMOS programları kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizleri neticesinde değişkenler arasındaki ilişkiler şu şekildedir; akış deneyimi ile yaratıcı düşünme arasında pozitif yönlü bir ilişki varken, beklenildiğinin aksine nomofobi ile akış deneyimi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilememiştir. Yine yapılan analizler sonucunda nomofobi ile yaratıcı düşünme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin akademisyenler üzerindeki etkisinin daha önce araştırılmamış olmasından dolayı çıkan sonuçların gelecek çalışmalara yol gösterici olacağı ve literatüre orijinal bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akış Deneyimi, Nomofobi, Yaratıcı Düşünme

ABSTRACT

THE EFFECT OF FLOW EXPERIENCE AND NOMOPHOBIA ON CREATIVE THINKING SKILLS

Kirikkale University

Social Sciences Institute

Department of Business Administration / Ph.D. Thesis

Advisor: Dr. Instructor Member Cihat KARTAL

December, 2022. 134 Pages

This study was conducted to examine the effects of the concepts of nomophobia, flow and creative thinking, which have been studied on different variables and sectors in the literature, on academic staff. In this direction, first of all, the effects of the variables in the academic field are explained in detail by looking at the variables from a broad and unstudied perspective.

The aim of the study is to measure the effect of flow experience and nomophobia on creative thinking skills on academic staff. The universe of the study consists of 492 academicians working at state universities in Istanbul.

The data collected through the questionnaire were analyzed using SPSS and AMOS programs. As a result of the analysis of the obtained data, the relations between the variables are as follows; While there was a positive relationship between flow experience and creative thinking, no negative relationship was found between nomophobia and flow experience, contrary to expectations. As a result of the analyzes made, it was revealed that there is a negative relationship between nomophobia and creative thinking.

It is thought that the results will guide future studies and make an original contribution to the literature, since the effect of the relationships between the variables on academic staff has not been investigated before.

Keywords: Flow Experience, Nomophobia, Creative Thinking

TEŞEKKÜRLER

Öğrenmeye ve gelişmeye duyduğum sonsuz merak ve istek neticesinde çıktığım bu yolda bazen yorulurken, bazen zorlanarak, kimi zaman uykusuz kalarak, çoğunlukla öğrenerek ama asla pes etmeden tamamlamış olduğum tez çalışmamın her aşamasında bana güvenerek desteğini ve ilgisini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez dönemim boyunca bilgi ve tecrübeleri ile yolumu aydınlatan hocalarım Doç. Dr. İbrahim BOZACI ve Doç. Dr. İsmail GÖKDENİZ'e, özellikle tez konumun ortaya çıkmasında ve tezimin her aşamasında yorumlarıyla bana destek veren, cesaretlendiren arkadaşım ve meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi İlknur AYAR'a, yine bilgisinden ve tecrübesinden her daim faydalandığım Öğr. Gör. Dr. E. Ebru ŞENTÜRK'e, çok teşekkür ederim.

Bu uzun ve yorucu süreçte sabırlarıyla, anlayışlarıyla her daim yanımda olan eşim Hakan TARAKCI, kızlarım Ceren ve Cemre TARAKCI'ya da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜRLER	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
SİMGELER DİZİNİ	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
AKIŞ DENEYİMİ	6
1.1. AKIŞ DENEYİMİ TANIMI.....	7
1.2. AKIŞ DENEYİMİ KAVRAMININ GELİŞİMİ	8
1.3. AKIŞ DENEYİMİ KAPSAMI.....	10
1.4. AKIŞ DENEYİMİNİN ÖNCÜLLERİ	13
1.5. AKIŞ DENEYİMİNİN ALT BOYUTLARI.....	16
1.5.1. Kendini İşe Verme	16
1.5.2. İşten Haz Alma.....	16
1.5.3. İçsel Motivasyon	17
1.6. AKIŞ TEORİSİ MODELLERİ	18
1.6.1. Kavramsal Modeller	18
1.6.2. Nedensel modeller.....	19
1.6.3. Akış kanalı modelleri	19
1.7. AKIŞ ENGELLERİ.....	23
1.8. AKIŞ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	24
İKİNCİ BÖLÜM	26

NOMOFOBİ	26
2.1. BAĞIMLILIK KAVRAMI	26
2.2. BAĞIMLILIK TÜRLERİ	27
2.2.1. Davranışsal Bağımlılıklar	27
2.2.2. Madde Bağımlılığı.....	29
2.3. BAĞIMLILIK NEDENLERİ.....	30
2.4. NOMOFOBİ.....	31
2.5. NOMOFOBİNİN GEÇMİŞİ	34
2.6. NOMOFOBİNİN BİLEŞENLERİ	36
2.7. NOMOFOBİ SONUCU YAŞANAN SORUNLAR	37
2.8. NOMOFOBİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	42
YARATICI DÜŞÜNME.....	42
3.1. YARATICILIĞIN TANIMI.....	42
3.2. YARATICI DÜŞÜNME	45
3.3. YARATICI BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ	47
3.4. YARATICILIK KURAMLARI	50
3.4.1. Dört Evre Kuramı	50
3.4.2. Abraham Maslow'un Kuramı.....	51
3.4.3. Çağrışımsal Düşünme Kuramı	51
3.4.4. Janusyan Düşünme Kuramı.....	52
3.4.5. 4P Kuramı.....	52
3.5. YARATICILIĞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER	53
3.6. ÖRGÜTSEL YARATICILIK	54
3.7. YARATICILIK İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	59
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	62

YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ VE NOMOFOBİNİN ETKİSİ.....	62
4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	62
4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	62
4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	64
4.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	65
4.5. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	65
4.6. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ.....	66
4.7. ARAŞTIRMADAKİ VERİ TOPLAMA ARACI VE ÖLÇEKLER ...	71
4.7.1. Ölçeklere Ait Bilgiler.....	71
4.7.1.2. Nomofobi Ölçeği.....	72
4.7.2. Ölçeklerin Güvenirlik Analizleri.....	72
4.7.3. Ölçeklerin Normallik Sınamaları.....	75
4.7.4. Faktör Analizi.....	75
4.8. ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZ EDİLMESİ VE YORUMLANMASI.....	83
BEŞİNCİ BÖLÜM	103
SONUÇ VE ÖNERİLER	103
EKLER.....	125

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1-1: Akışa yardım, önleme ve bozma faktörleri için genel boyutlar	13
Çizelge 2-1: Bağımlılıkların sınıflandırılması	27
Çizelge 3-1: Yaratıcılık teorisyenleri ve yaratıcılık görüşleri	44
Çizelge 3-2: Yaratıcı eylemi kolaylaştıran beklentiler ve duygular	56
Çizelge 4-1: Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları.....	73
Çizelge 4-2: İş akışı ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri	73
Çizelge 4-3: Nomofobi ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri	74
Çizelge 4-4: Marmara yaratıcı düşünme ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri	74
Çizelge 4-5: Verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri.....	75
Çizelge 4-6: Model uyum indeksleri.....	76
Çizelge 4-7: İş akışı ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları.....	77
Çizelge 4-8: Nomofobi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları.....	79
Çizelge 4-9: Marmara yaratıcı düşünme eğilimi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları	81
Çizelge 4-10: Katılımcılara ait demografik bilgiler	83
Çizelge 4-11: Değişkenlerin cinsiyet açısından incelenmesi	85
Çizelge 4-12: Değişkenlerin medeni durum açısından incelenmesi	85
Çizelge 4-13: Değişkenlerin idari görev varlığı açısından incelenmesi.....	86
Çizelge 4-14: Ölçek puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları.....	86
Çizelge 4-15: Akış ölçeği puanının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları	87

Çizelge 4-16: Nomofobi ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları.....	88
Çizelge 4-17: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları	88
Çizelge 4-18: Ölçek puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları	89
Çizelge 4-19: Ölçek puanlarının görev süresi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları	90
Çizelge 4-20: Akış ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları.....	90
Çizelge 4-21: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları.....	91
Çizelge 4-22: Ölçek puanlarının unvan değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları	92
Çizelge 4-23: Akış ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları.....	93
Çizelge 4-24: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları	93
Çizelge 4-25: Model 1'e ait YEM sonuçları ve değişkenler arası ilişkiler	96
Çizelge 4-26: Model 1'e ait YEM analizi model uyum iyiliği sonuçları.....	97
Çizelge 4-27: Model 2'ye ait YEM sonuçları ve değişkenler arası ilişkiler	100
Çizelge 4-28: Model 2'ye ait YEM analizi model uyum iyiliği sonuçları.....	102

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1-1: Akış kavramının gelişimi	9
Şekil 1-2: Aktivitelerin deneyimin kalitesi ile ilişkisi.....	15
Şekil 1-3: Kavramsal model.....	18
Şekil 1-4: Üç kanallı akış modeli	20
Şekil 1-5: 4 Kanallı akış modeli.....	21
Şekil 1-6: 8 kanallı akış modeli.....	22
Şekil 2-1: Cihaz sahiplik oranları (Deloitte, 2019)	33
Şekil 2-2: Cihazların en son kullanılma sebepleri.....	33
Şekil 2-3: Cihazların kullanım amaçları	34
Şekil 3-1: Organizasyon kültürünün yaratıcılık ve yenilik üzerindeki etkisi.	58
Şekil 4-1: Çalışmanın ana modeli	70
Şekil 4-2: Çalışmanın alt modeli.....	70
Şekil 4-3: İş akış ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı.....	78
Şekil 4-4: Nomofobi ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı	80
Şekil 4-5: Marmara yaratıcı düşünme ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı.....	82
Şekil 4-6: Nomofobi düzeyi, iş akışı deneyimi ve yaratıcı düşünme düzeyi arasındaki nedensel ilişkinin yapısal eşitlik modeli (model 1) diyagramı	95
Şekil 4-7: Nomofobi düzeyi, iş akışı deneyimi alt boyutları ile yaratıcı düşünme düzeyi arasındaki nedensel ilişkinin yapısal eşitlik modeli (model 2) diyagramı.....	98
Şekil 4-8: Ana model... ..	102
Şekil: 4-9: Alt model... ..	102

SİMGELER DİZİNİ

n: Örnekleme büyüklüğü

N: Popülasyon büyüklüğü

E²: Güven aralığı

n: Kişi sayısı

χ^2/df : Ki kare serbestlik derecesi

CFI, NFI, GFI, AGFI, RMR ve RMSEA: Uyum katsayıları

\bar{x} : Aritmetik ortalama

Ss: Standart sapma

P: Anlamlılık

t: t testi sonucu

d: Duyarlılık

KT: Kareler toplamı

KD: Kareler ortalaması

F: Sürekli dağılım

KISALTMALAR DİZİNİ

YEM: Yapısal eşitlik modeli

YÖK: Yükseköğretim kurumu

SPSS: Sosyal bilimler için istatistik paketi

MOBİSAD: Mobil İletişim Araçları ve Bilgi Teknolojileri İş Adamları Derneği

CEO: Chief executive officier (Baş Yöntici)

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmelerin en yoğun yaşandığı, dünyanın baş döndürücü bir hızla döndüğü, insanoğlunun bu değişim ve hıza ayak uydurabilmek için belki de hiç olmadığı kadar çalıştığı bir dönemdir.

Avcı-toplayıcı topluluklardan günümüze kadar geçen süreçte insanların alışkanlıkları, yaşam tarzları, hayattan beklentileri, mutluluk faktörleri sürekli değişmiştir. İnsanoğlu nihayetinde hep bir mutluluğu arama çabası içinde olmuş ve bu arayıştan asla vazgeçmemiştir.

Öznel bir kavram olan mutluluk kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bireylerin sosyo-ekonomik durumları, sağlık düzeyleri, demografik özellikleri mutluluğa yüklenen anlamları değiştirebilmektedir. Örneğin bir CEO için mutluluk, ay sonu hedeflerinin tutması iken bir çiftçi için zamanında yağan yağmur ve açan güneş, bir akademisyeni uzun zamandır üzerinde çalıştığı makalesini bir dergide görmek mutlu edebilir.

Zamanının büyük bir çoğunluğunu işte geçiren bireyler için iş yeri mutluluğu kişisel mutluluklarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kjerulf (2015)'e göre kişinin yaptığı işten zevk alması, sorumluluklarının olması, iş arkadaşlarıyla eğlenceli vakit geçirebilmesi, motivasyon sorununun olmaması ve enerjik olması işyeri mutluluğunu belirleyen faktörlerdendir.

Mutluluk üzerine önemli çalışmaları olan Csikszentmihalyi, akış kavramının da babası olarak kabul edilmektedir. “*Hayata tam olarak dahil olma süreci*” (Csikszentmihalyi,2020b) olarak tanımladığı akış deneyimi gösterilen performansın başarısını etkilerken mutlulukla da yakından ilgilidir.

Akış deneyiminin kökeni Maslow'a kadar dayansa da Csikszentmihalyi kavramsallaştırmıştır (Turan, 2019, s. 181). Dağcı, santraç oyuncusu, yüzücü, basketbolcu gibi farklı alanlarda faaliyetleri olan kişilerle yaptığı görüşmeler

sonucunda akış kuramını geliştirmiştir. Genel anlamıyla akış durumu, kişinin yaptığı iş esnasında zaman mefhumunu kaybedip tam bir konsantre halinde olmasıdır. Bununla birlikte akış olayının gerçekleşmesi için 3 temel faktör ele alınmıştır (Csikszentmihalyi, Abuhamdeh ve Nakamura, 2014). Öncelikle ulaşılmak istenen net bir hedefin varlığı gereklidir. İkinci koşul kişinin yaptığı iş ile becerisi arasında benzerlik olmalıdır. Becerenin çok üstünde bir hedefe ulaşmaya çalışılması kişide motivasyon düşüklüğüne sebep olacaktır. Ayrıca ulaşılması kolay, kişisel becerinin çok altında kalan bir uğraş da aynı şekilde bireydeki heyecan hissini ortaya çıkmasına engel olacaktır. Akışın deneyimlenmesi için üçüncü temel faktör ise iş esnasında sürekli olarak geri bildirimler alınmasıdır.

Akış deneyimi kavramı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde spor (Swann , Piggott , Schweickle ve Vella, 2018), oyun (Lee ve Kwon, 2005), sanat (Chilton, 2013), eğitim (Shin,2006) gibi pek çok alanda çalışıldığı görülmektedir. Ancak akış deneyimi yalnızca sporla uğraşırken, sanat icra ederken ya da oyun oynarken değil örgütsel düzeyde de iş akışı olarak kendini göstermektedir. İş tatmini, örgütsel özdeşleşme, çalışan profilinin belirlenmesi, iş stresi gibi konular akış deneyimi incelenerek literatürdeki yerini almıştır (Akçakanat, Erhan ve Uzunbacak., 2019; Yaşın, 2016; Sahranç, 2008; Fidanboy, 2019; Yeşiltaş ve Ekici, 2017). Çalışma akış deneyiminin örgütsel yönünü ele almıştır.

21. yüzyıl örgütleri hızla değişen çevreye ve çalışan profiline ayak uydurabilen, esnek, modüler ve modern yapılardır. Son dönemde yaşanan Covid pandemisi örgütlerin her koşula ayak uydurabilmesinin önemini açık bir şekilde göstermiştir. Öyle ki bir anda patlayan virüs dışarı çıkmayı ve beraber çalışma ortamını imkânsız kılmıştır. Örgütler fiziksel ofislerinden çekilerek sanal ofise dönmüş, her bireyin bilgisayarını kendi ofisini oluşturmuştur. Buna uyum sağlayamayan şirketler ve örgütlerde uzun süre bu duruma direnemeyerek kapanmak zorunda kalmışlardır. Aynı şekilde eğitim sistemi ve eğitimciler de bu durumdan paylarını almışlardır. Bilgisayarlar sınıflara dönüşerek sanal toplantı uygulamaları sayesinde dersler işlenmeye devam etmiştir. Bu durumda karşımıza çıkan yenilik kavramı her zamankinden daha büyük önem arz etmektedir. Yenilenmek, farklı bakış açıları kazanmak, denenmemişi denemek ya da değişik bir yöntem ve üslupla denemek bulunduğumuz yüzyılda lüks olmaktan çıkıp zorunluluk halini almıştır. Artık örgütler

çok iyi biliyorlar ki sürekli değişen şartlara ayak uydurabilmek ve tutunabilmek için yenilik, gelişim ve yaratıcılık olmazsa olmaz unsurlardandır.

Yenilik ve yaratıcılık kavramları birçok yerde birbirinin yerine kullanılsa da temelde içerikleri farklıdır. Torrance, (1977)'e göre yaratıcılık, bir süreçtir ve bu süreç boşlukları anlamak için hipotezler oluşturma, oluşturulan hipotezleri sınaama, değişim ve sonuçların aktarımıdır.

Yaratıcılık hayatın her alanında değer kazanmıştır. Örgütsel alanda artık yöneticiler yaratıcılık becerisi yüksek elemanları tercih etmektedirler. Olaylara farklı açılardan bakabilme becerisi olan, var olan düzeni yıkma cesareti gösterebilen öngörülü çalışanlar ve liderler günümüz iş insanının tanımına daha çok uymaktadır.

Eğitim sektöründe okul öncesi dönemden başlanarak üniversiteye kadar uzanan sıkalada sık sık öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılmakta ve bunun için müfredat güncellemeleri gerçekleştirilmektedir.

Ülkelerin medeniyete açılan yüzleri olan üniversitelerde görevli akademisyenler için yaratıcılık yetenekleri ve yenilikçiliğe açık olmaları inovasyonun sürekliliği için oldukça gerekli bir durumdur. Nihayetinde yaratıcılık var olan sorunlara farklı bir perspektiften bakabilme, görülmeyeni görme, hissedilmeyeni hissetme yetisidir. Bilim admalarının yetişme yeri olan üniversitelerde bu yetenek oldukça aranan yetilerdendir. Öyle ki hastalıklara çare olan ilaçlar, sanayinin gelişmesi için üretilen makineler, ekonomi, finans, işletme alanlarında ihtiyaç duyulan teoriler hep üniversitelerde ortaya çıkmaktadır.

Üniversitelerin beşeri kaynağını oluşturan akademisyenlik yalnızca bir meslek olarak görüldüğünde tanımında doldurulamayan boşluklar ortaya çıkacaktır. Çünkü akademisyenlik bir meslekten ziyade aslında yaşayış tarzı, hayat biçimidir. Yeni fikirler üreten, meslek erbapları yetiştiren üniversitelerde mesai kavramı olmamakla birlikte kapıları 7 gün 24 saat çalışanlarına açıktır. Bir akademisyen öğretilik görevinin yanı sıra aynı zamanda yöneticidir, bir kongrede katılımcı, bir sınıfta öğrencidir, bir ailesi vardır ve eştir, babadır, annedir, evlattır. Yaptığı projelerle topluma hizmet etmek için çalışan, toplumsal kalkınmanın ve gelişmenin temelini oluşturan beşeri faktördür. Bu kadar komplike özelliklere sahip akademisyenlerin yaratıcılıklarını etkileyen çevresel faktörlerin sayısı da aynı oranda artmaktadır. Bunlar yoğun trafik, iş stresi, geçim sıkıntısı, teknolojik aletler şeklinde sıralanabilmektedir.

Doğru kullanıldığı takdirde hayatımızı büyük ölçüde kolaylaştıran ancak kullanım amacı aşıldığında aynı şekilde insan hayatını alt üst eden icatlar söz konusudur. Örneğin kredi kartı, doğru, yerinde ve bilinçli kullanıldığı takdirde büyük kolaylıklar sağlamasına rağmen; kartın mantığını anlayamayan, bilinçsiz binlerce kullanıcı bu kart yüzünden çok büyük ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Aynı sorun son dönemlerde hayatımızı çepeçevre saran akıllı telefonlar için de geçerlidir.

Gelişen teknoloji neticesinde artık mesajlarımız, maillerimiz, resim ve videolarımız, banka bilgilerimiz, eğitim dokümanlarımız, gazetelerimiz, kitaplarımız cep telefonlarımıza sığabilmektedir. Elimizde taşıyabildiğimiz ve cebimize sığabilecek kadar küçük bu cihazlara her ne kadar telefon dense de içine koca bir dünyayı sığdırabilen çok fonksiyonlu bir cihazdır.

We Are Social ve Hootsuite ortaklığında yayınlanan Dijital 2022 Küresel Geniş Bakış Raporu'na göre internet kullanımını hakkındaki veriler şöyledir (Social, 2022):

- Türkiye'deki internet kullanıcılarının mobil cihazlarda günlük ortalama harcadığı süre 4 saat 16 dakikadır,
- Türkiye'de mobilin web trafiğindeki payı %69.8'dir,
- İnternet üzerinden TV izleyenlerin oranı %96.4,
- Sosyal medya kullanıcılarının nüfusa oranı ülkemizde %80 oranında,
- Ülkemizde hücresel mobil bağlantının toplam nüfusa oranı %91.4'tür,

Mobil İletişim Araçları ve Bilgi Teknolojileri İş Adamları Derneği (MOBİSAD)'nin "Mobil İletişim Sektörü Raporu"na göre (MOBİSAD, 2020), Türkiye'de nüfusun %77'si akıllı cep telefonuna sahiptir. Verilerden de anlaşılacağı üzere internet ve akıllı telefonlar artık hayatımızdan hiç çıkmamak üzere etrafımızı sarmış durumdadır. Hatta o kadar kuşatıldığ ki nomofobi (No Mobile phone) isimli akıllı telefonsuz kalamam anlamına gelen ve literatürde yerini almış bir kavramımız var. Yukarıda değinildiği üzere icatlar doğru kullanılmadığı takdirde büyük sorunlara yol açabilmektedir.

Akıllı telefonundan uzak kaldığı zaman içerisinde bireyin stres seviyesindeki artış, etrafında olan biteni algılayamama durumu Nomofobinin ilk aşamasıdır (Polat, 2017). Zamanla akıllı telefonlara gelen bildirim ile salgılanan mutluluk hormonu

arasında bir bağlantı oluşmaya başlar ve kişinin mutluluğu akıllı telefonunu aktif kullanmasına bağlı hale gelmektedir (Polat, 2017). Bu şekilde birey artık bağımlı olmuştur.

Gün içerisinde gerçekleştirilen işlerin büyük bir kısmı için telefona ihtiyaç duyulması ancak bununla beraber bu cihazlara bağımlı kalınmaması aslında içinden çıkılması zor bir paradoksu da başlatmaktadır. Akıllı sürekli akıllı telefonunda olan bir bireyin hem akış yaşaması hem de yaratıcı düşünce kabiliyeti olumsuz olarak etkilenecektir. Hemen hemen her işimizi bizim yerimize yapan böyle bir cihaz aktif düşünme yetisinde de bozulmalar meydana getirmektedir.

Sabah güne başladığı andan itibaren gün sonuna kadar birçok işi için akıllı telefonunu kullanan akademisyenlerin bir süre sonra cihaza bağımlılık geliştirmesi oldukça beklenen bir sonuçtur.

Çalışmanın temel amacı yaratıcı düşünme, nomofobi ve akış deneyimi değişkenlerinin birbirleri üzerindeki etkisini ölçmektir. Yapılan literatür taramasında nomofobi, akış deneyimi ve yaratıcı düşünme kavramlarını birlikte inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma bu nedenle önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKIŞ DENEYİMİ

İnsanoğlu, varlığından günümüze kadar hep bir şeylerin arayışı içinde olmuştur. Daha sağlıklı, daha zengin, daha konforlu bir yaşam için sürekli çalışmış, okumuş ve kendini devamlı yenilemiştir. Elde ettikçe de yetinmemiş, hep daha üstünü, daha iyisini arzulamıştır. Bu bitmek bilmez yaşam savaşı insanda bir süre sonra hayatı sorgulamayla anlamsız bir hal almaya başlamıştır. Ne zaman sona ereceği belli olmayan bu hayat için bunca koşturma bazı kişilerde mutsuzluk, depresyon, anksiyete, motivasyon eksikliği, odaklanamama gibi psikolojik problemler meydana getirmektedir. Bireyler kendilerini hedeflerine fazla kaptırıp hayatlarından artık zevk almayı bıraktıklarında mutsuzluklar da başlamaktadır (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 29). Akış ise, kişinin yaptığı işten yüksek miktarda haz alarak tamamen kendini uğraşına kaptırdığı bir deneyimdir. Ayrıca motivasyon, kişilik ve öznel deneyimi aynı çerçeveye oturtmak için en iddialı çalışmalardan biri akış teorisidir. Bu teori, öznel deneyimdeki çeşitliliğin nedenlerini ve günlük dinamik deneyim arasındaki ilişkiyi ve görünüşte ilgisiz bir psikolojik fenomen arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır (Moneta ve Csikszentmihalyi, 1996, s. 277).

Geçtiğimiz 10-20 yıl aralığında dünyanın farklı yerlerinde akışla ilgili çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Çalışmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ve akış esnasında yaptıkları uğraş birbirlerinden tamamen farklı olmasına rağmen tarif ettikleri duygu ve zihin durumları aynıdır. Kişilerin çoğunluğu en çok zevk aldıkları durumu tarif ederken benzer ifadeler kullanmışlardır. Örneğin, çaba olmaksızın bir enerjinin kendilerini çektiğini ve kendilerinden bağımsız bir güç tarafından sürüklendiklerini belirtmişlerdir ve bu durum akış olarak tanımlanmaktadır (Csikszentmihalyi,2020a, s.57).

1.1. AKIŞ DENEYİMİ TANIMI

Akış kavramını literatüre kazandıran Csikszentmihalyi, akış için optimum deneyim tanımını yapmıştır. Öyle ki, kişi işine odaklanır kendini o işten ayrı düşünemez ve bu duruma akış adını vermiştir (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 89; Kotler, 2014).

Hackman ve Oldman (1975)'in "İş Özellikleri Kuramı"nda da akış deneyimi ve işe tutulmanın birçok ortak noktası olduğu görülmektedir. Ayrıca görev tanımlarının net olarak belirlendiği durumlarda akışın görev kimliğiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir (Akın, 2020, s. 17).

Csikszentmihalyi ve Csikszentmihalyi, (1988) bireylerin tam katılımıyla eyleme geçtiklerinde hissettikleri bütünsel his duygusunu akış olarak tanımlamaktadır.

Kişinin yetenekleri doğrultusunda yaptığı iş esnasında öz bilincinin kaybolması, yoğunlaştığı işten başka hiçbirşeyi düşünmez olması ve iş ne kadar tehlikeli olursa olsun motivasyonunu bozmadan, endişelenmeden tam bir konsantre halinde işini yapması durumuna akış adı verilmektedir (Csikszentmihalyi , 1990, s. 93). Ayrıca en büyük motive kaynağı yapılan işin kendisinde saklıdır (Chalofsky, 2003).

Celsi vd. (1993)'ne göre akış, zaman duygusunu ortadan kaldırıp bireye kendini iyi hissettiren bütünsel birlik halidir. Benlik, davranış ve öz farkındalık gibi farklı olguların tek bir noktada birleşmesiyle oluşan fenomenolojik bir durumdur.

Clarke ve Haworth (1994), akışı tanımlarken yaşanan deneyimin eğlenme ve keyif almanın da ötesinde yaşanan büyük bir tatmin duygusundan bahsetmektedir.

Akış deneyiminin tanımı yapılırken öz – bilinç kavramı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hoffman ve Novak, (1996), akışı tanımlarken, öz – bilinç kaybından bahsetmekte ancak aynı zamanda akışı keyif alınan ve kişinin güçlenmesini sağlayan en iyi deneyim süreci olarak tanımlamaktadır.

Jackson ve Marsh (1996), akış durumunu tanımlarken, yeneğin sergilendiği esnada bireyin işe tam olarak bağlanmasından bahsetmektedir.

Bakker (2008), kişilerin bir aktiviteye tamamen daldığı ve bundan büyük zevk aldığı bir bilinç durumu olarak akışın tanımını yapmaktadır.

Ullen vd. (2012), akışı tanımlarken, işin aktif olarak yapıldığı esnada meydana gelen zevk ve konsantrasyondan bahsetmenin yanı sıra kişilerin öz farkındalıklarının da düşük seviyede olduğunu belirtmektedirler.

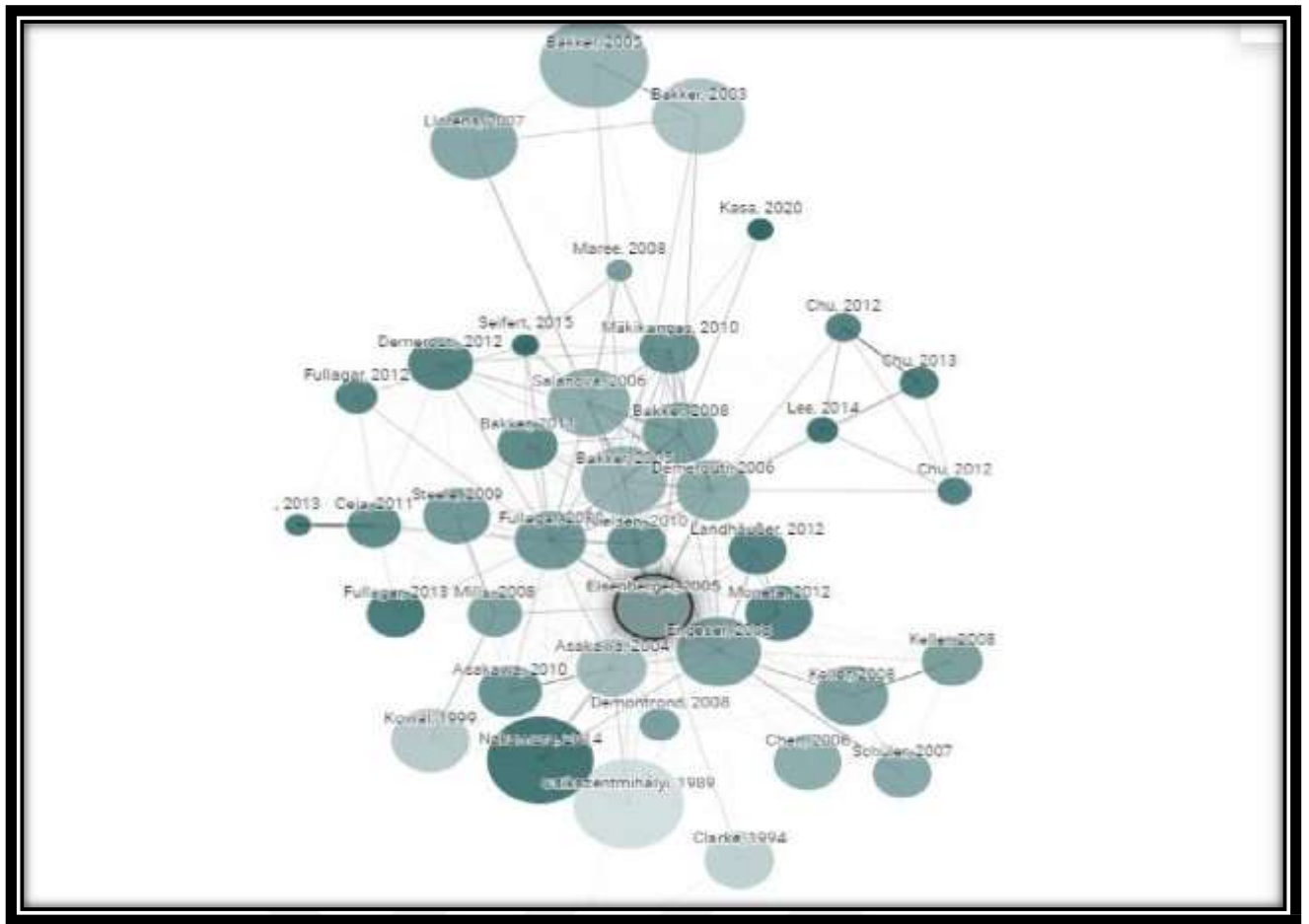
Akışın babası olarak adlandırılan ve bu konuda çok sayıda çalışması olan Csikszentmihalyi (2014)'i akışı, insanların güzel yazılmış bir romanı okurken, squash oynarken ya da koyu bir sohbeteyken hissettikleri gibi, bir şeye tamamen dahil olduklarında zamanı, yorgunluğu ve aktivitenin kendisi dışındaki her şeyi unutacak kadar bildirdikleri öznel bir durum olarak tanımlamaktadır.

Dos Santos ve diğerleri (2018)'ne göre akış deneyiminin anlamak için otomatik yani içsel motivasyonu yüksek, kendi kendine yönetebilen kişiliğin bir sonucudur.

Akış, bir kişinin dahil olduğu faaliyetlerle bir işi hissetmesini sağlayan, derin bir görev emilimi, bilişsel verimlilik ve içsel keyfidir. Akış teorisi, akışın hem durumsal hem de kişisel belirleyicilerini belirler (Moneta, 2004, s. 116).

1.2. AKIŞ DENEYİMİ KAVRAMININ GELİŞİMİ

Csikszentmihalyi'nin akışla tanışması 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Asıl amacı mutluluğu aramaktı ve o güne kadar yapılmış en büyük evrensel araştırmanın içerisindeyken akışı buldu. Csikszentmihalyi'nin hayat hikayesine bakıldığında aslında çok daha önce akışı yaşadığı bilinmektedir. Macar bir diplomatın oğlu olan Csikszentmihalyi'yi 1934 yılında çetin bir savaşın ortasında doğdu. Ailesi parçalandı ve 7 yaşında İtalyan bir esir kampına gönderildi. Kampta satrançla tanıştı. Oyunu çok seven Csikszentmihalyi'yi için satranç artık takıntı haline almıştı. Oyun esnasında ne kampta olduğunu düşünüyordu ne de parçalanmış ailesini. Ve böylece satranç kötü durumlarının en iyi kurtarıcısı olmuştu. Böylece hayata olumlu katkı sağlayan öğeler üzerinde düşünmeye ve çalışmaya başladı (Kotler, 2014, s. 37). Bu çalışmalar kapsamını genişleterek ilerledi. Hayatın her alanından sanatçı, sporcu, macera tutkunu ya da herhangi bir vatandaşla mutluluk üzerine görüşmeler yaptı. Araştırmaları sonucunda en mutlu kişilerin hayatın anlamını kavrayan ve yoğun deneyimler yaşayanlar olduğunu keşfetti (Kotler, 2014, s. 39).

Şekil 1- 1: Akış kavramının gelişimi (<https://www.connectedpapers.com/>, 2021)
Şekil 1-1’de akış teorisinin hem tarihsel açıdan hem de farklı çalışmaların

birbirleri ile ilişkisi verilmektedir. connectedpaper.com sitesinden “flow experience” terimi aratılarak çıkan görsel paylaşılmıştır. Grafiğe göre Csikszentmihalyi 1989’dan Kasa ve vd., (2020)’ye kadar akış deneyimi ile ilgili çalışmalar gösterilmektedir. Akış çalışmalarının merkezinde (Bakker 2005, 2011) yer almaktadır.

Akışın teorik olarak tanımlanması özellikle 1980 ve 1990’lı yıllarda çoğunlukla ABD ve İtalya’da olduğu görülmektedir (Asakawa, 2004, s. 124). Bu yıllarda akış çalışmaları daha çok laboratuvarlarda çağrı cihazları kullanılarak örnekleme yöntemiyle yapılmıştır Csikszentmihalyi ve Csikszentmihalyi 1988; Massimini ve Carli 1988, Ingileri 1999; Massimini ve Delle Fave 2000).

Şekil2’de akış deneyiminin tarihsel açıdan gelişimini gösteren grafik verilmiştir. Garfiğe göre akış deneyimi 1980 yıllarında çalışılmaya başlanmış ve günümüze kadar yükselerek ilerleyen bir ivme kazanmıştır.

1.3. AKIŞ DENEYİMİ KAPSAMI

Akış yaşayan kişilerin ortak özelliği, kendilerini daha güçlü, aktif, yaratıcı ve işe odaklı hissetmeleridir. Fakat beklenenden tersi bir durumda, bu kişiler boş zamanlarından ziyade işteyken bunu daha çok yaşadıklarını belirtmişlerdir (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 229).

Akış durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için Csikszentmihalyi (1990) ve Jackson ve Marsh (1996) tarafından dokuz özellikten bahsedilmektedir. Bunlar:

- Bireyin algılanan becerileri ile durumun algılanan zorlukları arasında bir dengenin varlığı,
- Eylemin birleşmesi ve farkındalık,
- Net hedeflerin varlığı,
- Açık hedeflerin varlığı,
- Görevdeki konsantrasyon,
- Kendi ve çevre üzerinde bir kontrol duygusu,
- Öz bilinç kaybı
- Zamanın dönüşümü,
- Deneyimin otomatik ve keyifli niteliği

Hemen hemen herkesin hayatında bir kez de olsa akış deneyimi bulunmaktadır. Sadece bireyler yaşadıkları şeyin akış olduğunu bilmeyebilirler. Peki akışta olmak kişiye nasıl hissettirir? Csikszentmihalyi (2020a) bunu şöyle belirtmektedir:

- Hedefler belirgindir,
- Anlık geri dönüşler alınır,
- Fırsat ve beceri arasında denge vardır,
- Yoğun konsantrasyon,
- An önemlidir,
- Durum kontrolünün elinde olduğu hissi,
- Zaman mefhumunda farklılık,
- Egonun yok olması.

Hayat mucizelerle doludur. Asla olmaz denen şeyler oluverir ve kesinlikle başarılmaz sandığımız şeyler başarılabilir. Bu durumların çoğunda yüksek motivasyon

ve konsantrasyon büyük başarı kaynağıdır. Ayrıca kişinin işe odaklı olması ve o esnada dış dünyayla bağlarını tamamen koparmış olması gerekir. Araştırmacılar, hayat içinde birçok aktivitenin performansı esnasında akış yaşandığına dair kanıtlar ileri sürmüşlerdir. Örneğin spor, sanat, müzik vb. gibi alanlarda uğraş veren kişilerin akışı sık sık yaşadığı görülmektedir (Csikszentmihalyi ve Csikszentmihalyi, 1988; Csikszentmihalyi ve Lefevre, 1989; Jackson ve Marsh, 1996; Catley ve Duda, 1997; Kowal ve Fortier, 1999; akt. Bakker, 2008, s. 400).

The Rise of Superman kitabında birçok sporcu ve maceracı ile on yılı aşkın bir süre araştırma ve raporlama yapan Kotler, incelemeleri sonucu akış bilimini anlamaya çalışmakta ve akışı en iyiyi gösterdiğimiz optimum bilinç durumu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca incelediği sporcu ve macera tutkunlarının akışı kullanarak nasıl imkânsızı başardıklarını anlatarak hayatımızı nasıl değiştirebileceğimizi anlatmaktadır (Kotler, 2014). Örneğin;

- Birçok kişi tarafından en usta kaykaycı olarak tabir edilen Danny Way. Çatlak ayak bileği üzerine neredeyse Çin seddini aşmak kadar zor bir atlayışı nasıl yaptığı hala büyük bir hayret konusudur. Bunun en büyük açıklaması, kaykay esnasında tam bir meditasyon içerisinde olması ve akışı yaşamasıdır.
- İkinci önemli örnek dağcı Albert Heim. Dağa tırmanırken düştü ve vücudu büyük hasar aldı. Ölümle burun buruna gelen dağcı o anlarda yaşadığı duyguları şu şekilde açıklamaktadır “O anda zaman yavaşladı ve görüntü paranomikleşti, hiçbir endişe veya acı hissetmedim aksine daha çok ciddiyet, kabullenme ve zihinsel hız hissettim”. Heim’in bu açıklamasıyla beraber ölümcül kazalar geçiren kişilerle yapılan çalışma sonucunda hepsinin ölümcül düşme anında benzer duygular yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca insanın potansiyelini araştıran psikolog Cannon öfke anında tüm memeli canlılar bünyelerinde değişiklikler yaşamaktadır. Örneğin, kalp atışları hızlanır, göz bebekleri genişler, sindirim durur, duyular güçlenir. Cannon’a göre bu farklı tepkiler sinir sistemi tarafından gücü ve dayanıklılığı artırmak için bir tepki olarak verilmektedir.
- Sörfçü Ian Walsh çok büyük denebilecek bir dalgaya çarptığı esnada akışı yaşadığını belirtmektedir.

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Hepsinin ortak noktası, daha önce deneyimledikleri ve yeteneklerinin olduğu işlerde tam motive oldukları esnada iş ne

kadar tehlikeli, ne kadar imkansız olsa da sonunda başarılı ve bu esnada zaman durmuş, motive olunan iş dışında hiçbir olgu veya olay zihinlerinde yer etmemiştir.

Genel olarak akışta olan kişilerin yaşadıkları durumlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Csikszentmihalyi 2014, s. 240):

- Eyleme geçtiği ana dair yoğunlaşmış konsantrasyon,
- Yüksek farkındalıklı eyleme geçme,
- Kişinin sosyal bir aktör olarak bilinç kaybı yaşamaması,
- Eylemlerini kontrol etme noktasında başka birine dair yüksek güven hissi,
- Temel ödüllendirmenin aktivitenin kendisi olması hissi.

Akışı daha iyi anlamak adına akışla ilgili sorulması gereken önemli sorular bulunmaktadır. Bunlar;

Akışa girmeye yardımcı olan etmenler nelerdir?

Akışa girmeyi engelleyen unsurlar nelerdir?

Akış anında akışı neler bozar?

Yukarıda verilen sorulara net cevaplar bulunduğu anda akış teriminin daha iyi anlaşılması da sağlanmış olacaktır. Bu sebeple aşağıdaki çizelgede bu üç sorunun cevabı verilmektedir.

Çizelge 1-1: Akışa yardım, önleme ve bozma faktörleri için genel boyutlar

Akışa Yardımcı Öğeler	Akışı Önleyen Öğeler	Akışı Bozan Öğeler
Motivasyon	Motivasyon eksikliği	
En uygun uyarılma seviyesine ulaşılması	Optimal olmayan uyarılma seviyesi	
Hazırlık ve rekabetçi planlar	Rekabetçi hazırlık ile ilgili problemler	
Optimal fiziksel hazırlık	Optimal olmayan fiziksel hazırlık	Fiziksel hazırlık veya fiziksel durumlarla ilgili problemler
Optimum çevre koşulları	Optimum olmayan çevre koşulları	Optimal olmayan çevresel durumlar veya etkiler
İyi hissettiren performans	Kötü giden performans	Performans hataları veya sorunları
Odaklanma	Odaklanamama	Uygunsuz odak
Olumlu ve güvenli tutum	Güven ve olumsuz tutum eksikliği	Kendinden şüphelenme
Etkileşimli takım oyunu	Negatif takım oyunu	Takım perofmansı veya etkileşimle ilgili sorunlar
Deneyim faktörü		

(Kaynak: Jackson, 1995, s. 143)

Çizelge1-1’de akışa yardımcı olan, akışı bozan ve akışı engelleyen unsurlar verilmiştir. Buna göre, motivasyon, uyarılma seviyesi, fiziksel hazırlık, çevre koşulları, performans, odaklanma, tutum, takım oyunu ve deneyim etkenleri kullanımına göre kişiyi akışa götüren, akışa girmesine yardımcı olan ve olumsuz kullanıldığında akışı bozan etmenler olduğu görülmektedir.

1.4. AKIŞ DENEYİMİNİN ÖNCÜLLERİ

Akışın gerçekleşmesi için birtakım olayların ve durumların meydana gelmesi gerekmektedir ve bunlar sırasıyla şöyledir (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 83):

- Deneyim kişilerin çoğunlukla bitirebilecekleri işleri kapsamalıdır,
- Yapılan işe odaklanmak gerekmektedir,
- Çoğunlukla konsantrasyon vardır ve hedefler belirgindir,
- Birey kendini hayatın karmaşasından uzaklaştırarak dikkatini işe odaklar,

- Zevk alınan hareketler bireylerin yaptıkları işte kontrollerinin kendinde olmasını sağlar,
- Akıştaki bireyin kendisi hakkındaki endişeleri yok olur ancak akış bittikten sonra eskisinden daha kuvvetli bir his meydana gelir,
- Zaman mefhumu değişir ve birey zamanın nasıl geçtiğini algılayamaz.

Bireyler kişilik özellikleri olarak çok fazla alt gruba ayrılmaktadırlar. Kimi çekingen, kimi aktif, kimi girişken davranışlar göstermektedir. Kişilik özelliklerinden bahsederken özellikle akış deneyimi ile bir arada kullanılan ototelik kişilik özelliği öne çıkmaktadır. Ototelik kişilik; içsel motivasyonları yüksek, ego seviyeleri düşük, öğrenmeye istekli ve tekrar tekrar deneyebilen, kendilerini harekete geçiren işlere yönelmeye tercih eden özelliklere sahiptir (Yeşiltaş ve Türk, 2017, s. 119). Ayrıca bu kişilerin içsel motivasyonları yüksektir. Hedeflerini belirlerken dış hedefler yerine işlerini kendi iyilikleri adına yapan bireylerdir ve diğerlerine göre akışı bulma eğilimleri yüksektir (Asakawa, 2004, s. 126).

Kendini gerçekleştirme doğrultusunda hedefler koyan ve harekete geçiren ototelik bireylerde öz geliştirmenin kuralları akış modelinden türemektedir. Bu kurallar (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 300):

Amaçları Belirlemek: Ototelik özelliğe sahip kişileri hayatta tutacak güçlü hedefleri vardır ve bu hedefleri doğrultusunda gerçekçi amaçlar belirlemişlerdir. Örneğin yeni bir dil öğrenmeye karar veren kişi, aynı zamanda çok okuma yapması, ezberinin kuvvetli olması ve çok çalışması gerektiğini de bilmektedir. Artık eylemleri bu doğrultuda olacaktır.

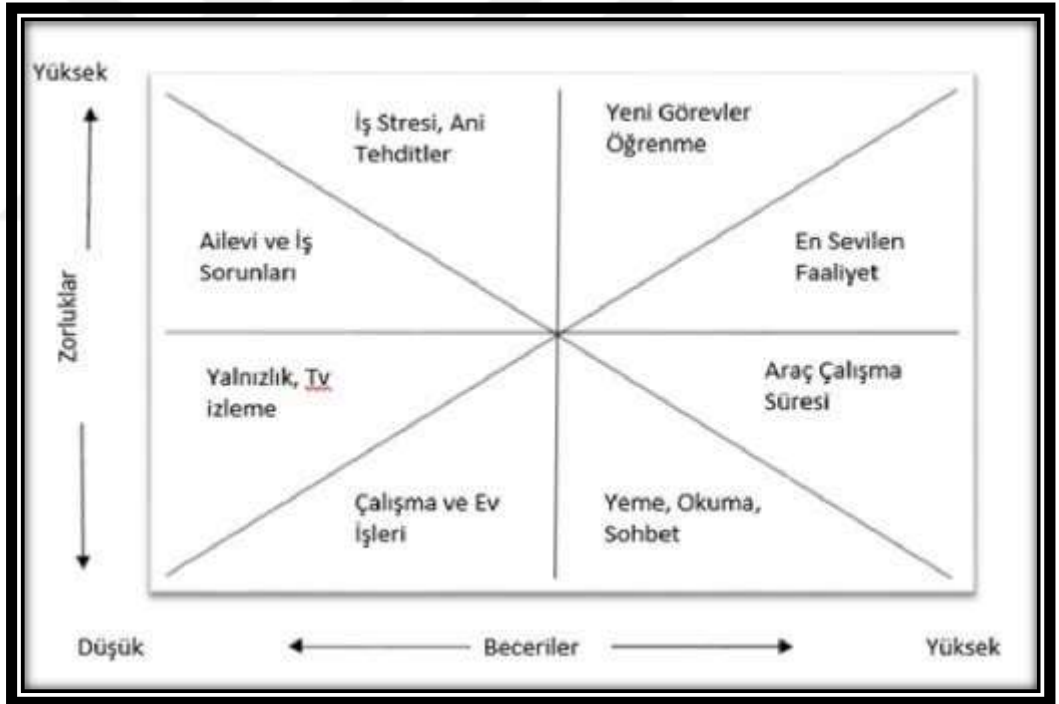
Akış, her zaman gerçekleşmesi zor bir durumdur. Bu doğrultuda bazı ön koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bunlardan ilki davranışlara yön veren ve amaçlara hizmet eden açık ve net hedeflerin belirlenmesidir (Csikszentmihalyi, 2014, s. 232).

Aktiviteye Yönelmek: Harekete geçmek amacıyla işe koyulmaktan bahsedilmektedir. Dil öğrenmeyi hedefleyen birey artık bunun için gerekli ekipmanı ve zamanını bir an önce hazırlar ve işe koyulur. Ayrıca akışı deneyimlemek için bireyin kendini ve enerjisini yaptığı işe odaklaması gerekmektedir (Bakker, 2008, s. 401).

Dikkatini Vermek: Ototelik kişilik özelliğindeki bireylerin ortak özelliği, işteki konsantrasyon seviyelerinin yüksek olmasıdır. Akışın yaşanabilmesi için de yüksek konsantrasyon ve motive seviyesi gerekmektedir. Bireyin konsantrasyonunu bozan engeller ototelik kişiler için sorun değildir. Çünkü onlar başkalarının kendileri hakkındaki düşüncelerinden ziyade o sırada yaptıkları işle konsantredir.

Deneyimlerden Zevk Almak: Dil öğrenmeye çalışan bireyin bunun için tekrar çabalaması ve tekrar çalışmaya başlamasının (eğer zorunluluk yoksa) tek bir koşulu vardır. O da yaptığı işten zevk almasıdır. Eğlenerek, sıkılmadan ve zamanın nasıl geçtiğini anlamadan ve en önemlisi verim elde ederek yapılan iş keyif vereceğinden kişiyi sonraki çalışma için de motive edecektir.

Yapılan işin zorluk derecesi ile kişinin yetenekleri yüksek olduğunda birey içinde bulunduğu anın keyfini çıkarmanın yanı sıra yeni beceriler edinir, özgüveni gelişir ve yetenek seviyesi artar (Csikszentmihalyi ve LeFevre, 1989e, s. 816).

Şekil 1-2: Aktivitelerin deneyimin kalitesi ile ilişkisi

(Csikszentmihalyi, 2020a, s. 97)

Şekil 1-2'de gösterildiği üzere, günlük faaliyetlerimizin bir kısmı akışa yol açabilir ancak bir kısım faaliyetimiz ise kaygıya ya da rahatlama sebepleri olabilir. Burada temel etkin faaliyet sırasında yapılan fiilin zorluğu ve kişinin becerileri arasındaki orandır. Modele göre, kişiler yeteneklerinin doğrusal olarak artan seviyede

durumlar oluşturabilirlerse hayat kalitesinde artış beklenebilmektedir (Csikszentmihalyi M. 2020a, s. 98).

Hedeflerin kesin çizgilerle belirlenmiş olması akış deneyimi yaşamak için son derece önemlidir. Oyunun kurallarına göre oynandığı, bir sonraki hamlenin ne olabileceğinin kestirileceği durumlarda akış yaşamak nispeten daha kolay ve mümkündür (Csikszentmihalyi, 1997).

Akışı deneyimlemek için, bireyin zaman ve enerjisini yaptığı işe odaklaması gerekir. Yeterli konsantrasyon sağlandıktan sonra akış için denge sağlanması da önemlidir. Bu denge aktivite için yeterli beceri ve işin zorluğu arasında olmak zorundadır. İş beceriye göre kolay olursa sıkılma meydana gelecek, tam tersi işin zorluğu becerinin üstüne çıkarsa da motivasyon düşeceği için akışa girmek zorlaşacaktır. Örneğin yabancı dilinin tam anlamıyla geliştirememiş bir akademisyen, dünya genelinde yapılan çalışmaları okuyup yorumlayamayacağı için endişe ve panik haline girecektir. Ya da sürekli aynı konu üzerine çalışmalar yapan başka bir akademisyen ise artık konu hakkında yeni bilgiler öğrenemeyeceğinin düşündüğünden çalışmaları esnasında sıkılmaya başlayacak, akışın zorluk gerektiren seviyesine çıkamayacağı için optimum deneyim yaşamayacaktır.

1.5. AKIŞ DENEYİMİNİN ALT BOYUTLARI

En uygun deneyim (Fullagar ve Kelloway, 2009, s. 595) olarak da nitelendirilen akış kavramı 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar, kendini işe verme, işten haz alma ve içsel motivasyondur.

1.5.1. Kendini İşe Verme

Kişiler akış anında olayda bütünüyle yer alarak öz bilinçleri serbest kalmaktadır. Aktiviteden büyük bir zevk alırlar, hedefler nettir ve gerekli bilgileri tamdır. Ayrıca konsantrasyonları ve duygularını kontrol etmede de büyük bir uyum halindedirler (Marsh ve Jackson, 1999, s. 344).

1.5.2. İşten Haz Alma

Akış teorisi işe katılma ve zevk almayla ilgilidir ve bu iki etmen kurumsal davranış, öğrenme, pazarlama, sosyoloji ve insan bilgisayar etkileşimi davranışları ile belirleyici olmaktadır (Ghani , Supnick ve Rooney, 1991, s. 226).

Yaptıkları işten zevk alan kişilere, eylem sırasında neler hissettikleri sorulduğunda aşağıdaki maddeleri sıralamışlardır (Csikszentmihalyi, 2014, s. 183);

- Zihin ve bedenleriyle bütünsel olarak işe dahil olduklarını,
- Derin bir konsantrasyon halinde olduklarını,
- Tam olarak ne yapmak istediklerini bildiklerini,
- Yaptıkları aktivitede ne kadar iyi olduklarını bildiklerini,
- İş esnasında zamanın çok hızlı geçtiğini.

1.5.3. İçsel Motivasyon

İçsel motivasyona verimli bir yaklaşım olarak kurulan akış teorisi (Keller & Bless, 2008, s. 198) motivasyonla bütünsel bir yaklaşımda ele alınmaktadır. Motivasyon kavramı ise daha çok öznel yargılardan oluşan, birçok etmeden etkilenen, başarı durumu için aranan önemli etmenlerden biridir. Bu nedenle kişileri neyin motive ettiği uzun yıllardır tartışılan ve araştırılan bir konu olmuştur. Özellikle psikolojinin alanının temel çalışma amaçlarını oluşturan motivasyon, bireylerin motive kaynaklarına göre farklı alt başlıklara ayrılmaktadır. Örneğin Steers ve Porter (1991) üç motivasyon yaklaşımından bahseder:

- İhtiyaç veya içerik teorileri: Bu teoriler kişinin ihtiyacından doğan ve daha çok içsel motivasyonu kapsayan teorilerdir.
- Çevresel veya pekiştirme teorileri: İçsel motivasyonun tersine bu teorilerde motive olmak dışsal güçlere bağlıdır.
- Kişi ve çevre etkileşimi teorileri: Mevcut ve bilişsel süreçlere odaklanırlar.

Yapılan işin içsel tarafları ile motive olan çalışanlar genellikle çalışmaya devam etmek istemektedirler ve böylece hem içsel motivasyonları artar hem de yerine getirdikleri görevden etkilenmektedirler (Bakker, 2008, s. 401). Ayrıca mutlulukla içsel motivasyon arasında da önemli bir bağ mevcuttur. Hayatlarını daha içsel olarak motive olmaları için algılayan insanlar genel olarak daha mutludurlar (Csikszentmihalyi,2014, s. 123).

Bilişsel insan motivasyonuna dayanan optimum akış, motivasyonu açıklarken bağlamın rolüne vurgu yapmaktadır (Ghani vd., 1991, s. 226). Öncelikle bireyin motive unsurlarından içsel ödüller, dışsal ödüllerden daha fazla motivasyon gücüne sahiptir. Çünkü, insanların zevk aldıkları bir iş yaptıklarında bu işi tekrarlama

ihtimalleri daha yüksektir. O yüzden, bir olayın kişide bıraktığı algı ve tutum aktivitenin yinelenmesinde dış koşullarından daha fazla etkiye sahiptir (Csikszentmihalyi, 2014, s. 114).

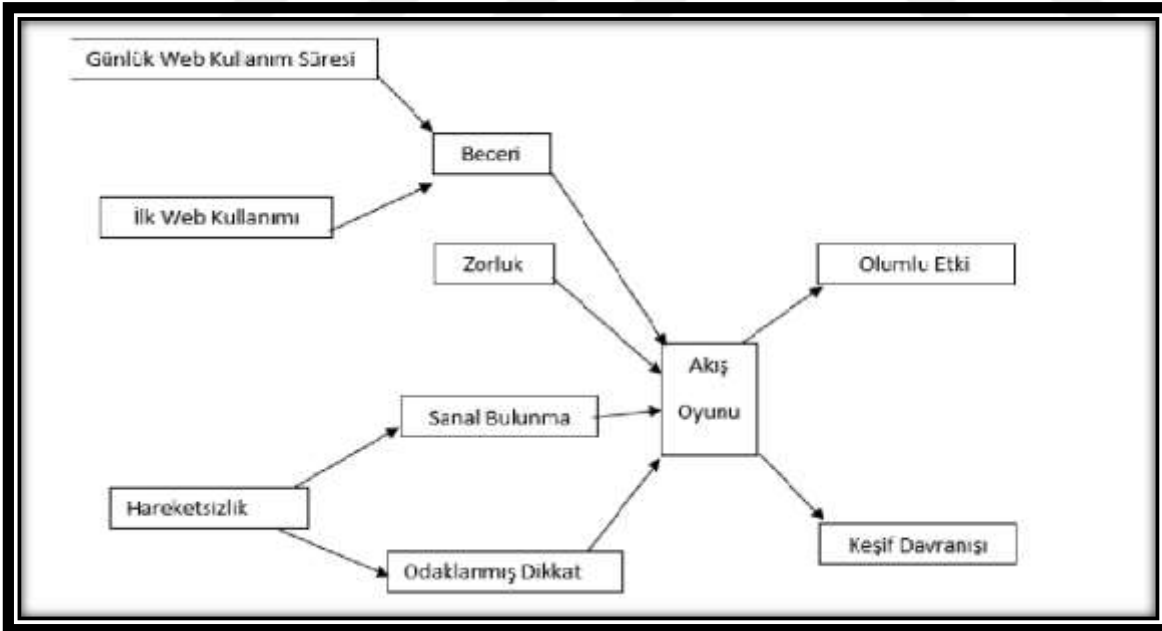
Motivasyon ve akış arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya göre, içsel motivasyonun akışla pozitif ilişkili olduğu ve motive olamama ile akış arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Kowal ve Fortier , 1999).

1.6. AKIŞ TEORİSİ MODELLERİ

Akış kavramının daha net anlaşılması, sebeplerinin ve sonuçlarının ortaya konabilmesi için akış modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller akışı diğer duygusal durumlar arasında yerini belirlemek ve akış seviyesini ölçmek adına parametreler belirlemektedir (dos Santos vd., 2018, s. 31

1.6.1. Kavramsal Modeller

Çalışmalarını online durumlarda akış üzerine yoğunlaştıran Hoffman ve Novak tarafından çizilen modeldir. Odağında yüksek becerileri ve zorlukları bulunmaktadır. (Hoffman ve Novak, 1996; Novak ve Hoffman,1997; Novak , Hoffman ve Yung, 2000).

Şekil 1-3: Kavramsal model

(Hoffman ve Novak, 1996)

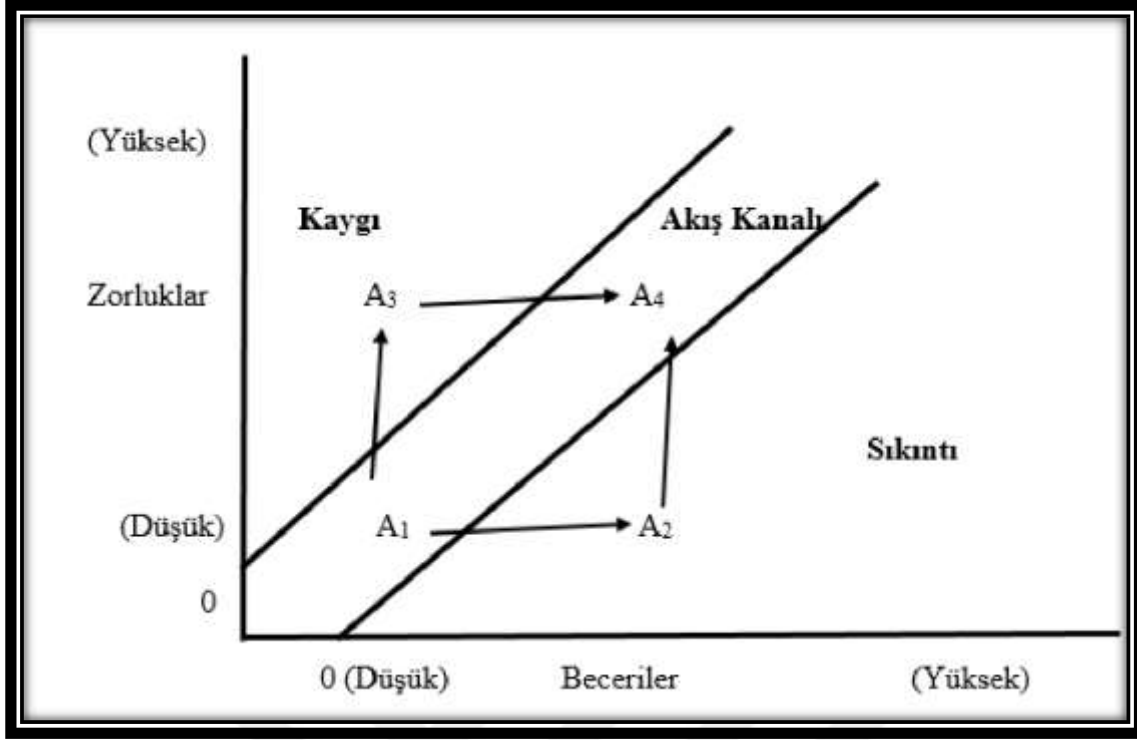
1.6.2. Nedensel modeller

Akışa farklı bir yaklaşım da nedensel modellerdir. Bu modellerde akış araştırması anket yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu modeller kavramsal modellere benzemesine rağmen hipotezlerin ilişkisi ve büyüklüğü bakımından bir ayrım söz konusudur ve 3 alt boyutta incelenmektedir. Model sonucunda akışın operasyonel tanımını yapmaktadır ayrıca ilgi, zevk, kontrol, dikkat odağı durumları akışın sonuçlarından ziyade akışı tanımlamak için kullanılmaktadır. (Novak ve Hoffman,1997, s. 8).

1.6.3. Akış kanalı modelleri

- **3 Kanallı Akış Modeli**

Akış kanalı modellerinden 3 kanallı akış modeli Csikszentmihalyi'nin ilk ortaya koyduğu modeldir. Bu modele göre, tecrübe, zorluk ve beceriler iki eksenle temsil edilmektedir. Csikszentmihalyi diyagramı tenis oynamayı öğrenmeye çalışan bir çocuk üzerinden anlatmaktadır. Diyagramda A tenis oynamayı öğrenen çocuğu temsil etmektedir. A1'de oyunu henüz yeni öğrenmeye başlayan çocuk bir süre muhtemelen akışta kalacaktır ancak bir süre sonra yaptığı iş basit kaçacak ve sıkılmaya başlayacaktır. Bunun üstesinden gelebilmek için pratik yapmaya devam ederse ve yeteneğini geliştirirse A2 konumuna geçebilecektir. A3'te çocuğun yeteneğini daha da geliştirmesi ve daha zorlu rakiplerle karşı karşıya gelmesi söz konusu ancak o zaman da kaygı düzeyinde artış olduğu gösterilmektedir. Buradan A4'e geçen çocuk hem yeteneklerini geliştirmiş, hem de oyunun zorluk seviyesini artırmıştır. Burada çocuk A1 ve A4'te akıştadır. Çünkü olay daha karmaşık ve daha zordur ve daha fazla beceri gerektirmektedir (Csikszentmihalyi, 2008).

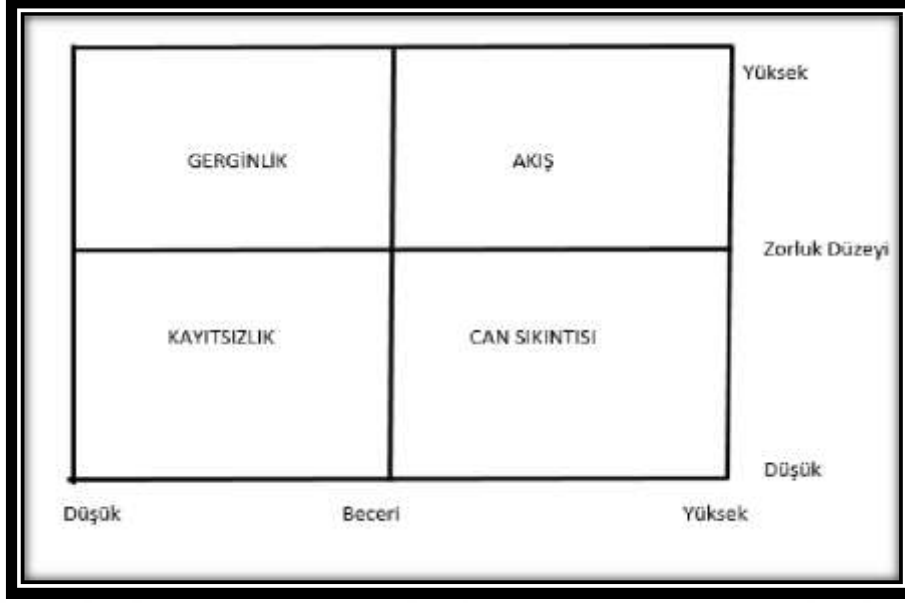
Şekil 1-4: Üç kanallı akış modeli

(Csikszentmihalyi, 2008)

Üç kanallı akış modeline göre, akış durumunun ortaya çıkma varsayımında, faaliyetten algılanan zorlukların faaliyetin yürütülmesinde algılanan becerilere eşdeğer bir oran aranır. Bu durumun ortaya çıkması için zorluklar ve becerilerin aynı anda düşük, orta ya da yüksek olduğunda ortaya çıkabilir. Ayrıca bu zorluklar ve beceriler arasındaki denge sağlandığında birey akış durumunda olmalıdır (Moneta, 2012, s. 26).

- **4 Kanallı Akış Modeli**

Yukarıda bahsedilen üç kanallı akış modeline kayıtsızlıkta eklenerek akışa yeni bir boyut getirilmiştir. Modele göre akışa yalnızca yapılan işin belirli bir zorluk seviyesi ve beceride dengelendiğinde ulaşılabileceğini öne sürmektedir.

Şekil 1-5: 4 Kanallı akış modeli

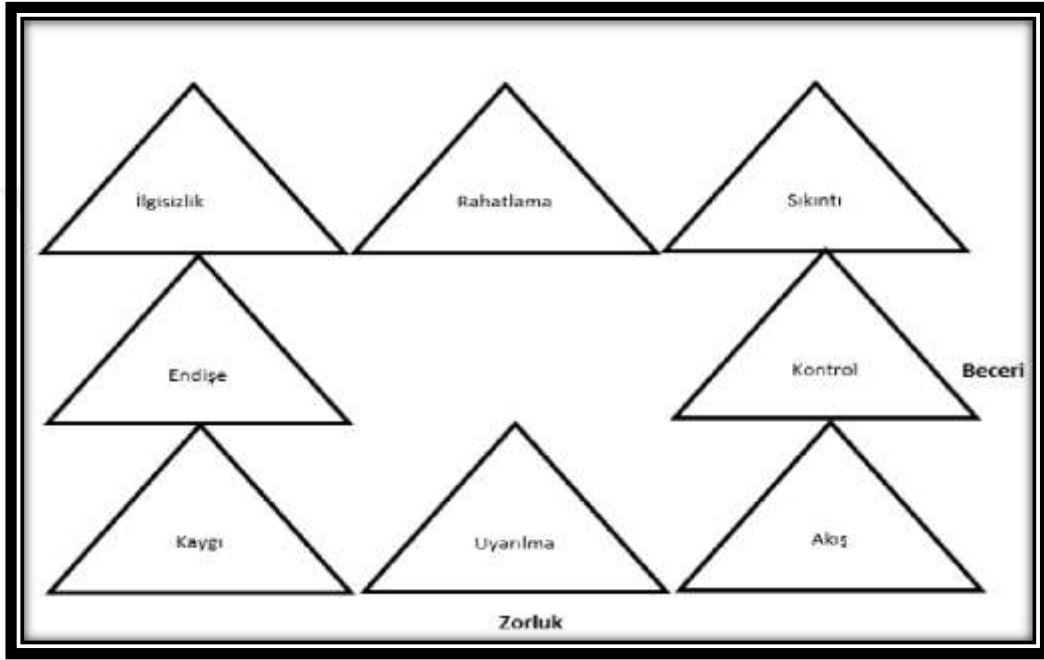
(Novak & Hoffman, 1997)

Bu modele göre, kişi işin zorluğunu yüksek ancak kendisinin işe olan yeteneklerini düşük olarak algılıyorsa kaygı durumu ortaya çıkmaktadır. Yine modele göre, hem işin zorluğu hem de yetenek düşük ise ilgisizlik ortaya çıkmaktadır. Ancak kişinin işle ilgili yetenekleri işin zorluğunun üstünde ise o zaman da iş kişi için sıkıcı bir hal alacaktır. Kişinin akışı yaşayabilmesi için tek şart hem bireyin işle ilgili yetenekleri ve hem de işin zorluğu yüksek seviyede ise meydana gelecektir (Özkara ve Özmen, 2016, s. 75).

Yapılan iş ve beceri seviyesi arasındaki ilişkide optimal bir denge aranır. Eylemin yapılabilme zorluğu kişinin yeteneğinin üstünde ise hayal kırıklığı yaşanır. Ya da eylem kişinin yeteneklerinin altında bir beceri gerektiriyorsa bu sefer de can sıkıntısı meydana gelir. Akışın yaşanabilmesi için hem yeteneklerin hem de işin zorluğunun dengede olması önemlidir (Fullagar ve Kelloway, 2009, s. 596).

- **8 Kanallı Akış Modeli**

Dört kanallı akış modelinin bir uzantısı olarak rahatlama, kontrol, endişe ve canlanmanın da eklenmesiyle Carli , Fave ve Massimini (1988) tarafından 8 kanallı akış modeli oluşturulmuştur. Modele göre, kişinin zorluk ve beceri düzeyine göre duygu durumları farklılaşmakta aynı zamanda diğer akış kanallarında olduğu gibi akışın gerçekleşebilmesi için işin zorluğu ile beceri seviyesinin yüksek olması gerekmektedir (Canarlan, 2017, s. 42).

Şekil 1-6: 8 kanallı akış modeli

(Carli vd., 1988)

Sekiz kanallı akış modelinde birbirine zıt olarak verilen ilgisizlik ve akış, uyarılma ve gevşeme, endişe ve kaygı kişisel deneyimlerdir (Büyükoğlu ve Büyükoğlu, 2017, s. 547).

Modele göre kanal ve beceri ilişkileri aşağıdaki gibidir (Clarke ve Haworth, 1994, s. 513):

1. kanal uyarılma: Yüksek zorlukta daha büyük beceriler,
2. kanal akış: Yüksek zorlukla eşleşen beceriler,
3. kanal kontrol: Orta derece zorluktan daha büyük beceriler,
4. kanal sıkıntı: Düşük zorluktan daha büyük beceriler,
5. kanal rahatlama: Düşük zorlukla eşleşen beceri,
6. kanal ilgisizlik: Düşük zorluktan daha az beceriler,
7. kanal endişe: Orta derecede zorluktan daha az beceriler,
8. kanal endişe: Yüksek zorluktan daha az beceriler.

1.7. AKIŞ ENGELLERİ

Akış bir süre sonra sona eren bir durumdur. Tam bir konsantrasyon hali olan akıştaki kişi, anlık bir duraksama ya da dikkat dağınıklığı ile akış durumunu ortadan kaldıracaktır ve akışı yok eder. Ayrıca akıştaki kişi bu esnada hayatın tüm olumsuz yanlarını unuttur ve sanki hayatı boyunca yaptığı tek iş akış anındaki aktivite gibi hisseder. Bu durum bozulduğunda akış da bozulmuş olur (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 90).

İnsanoğlunun zorluklarla mücadele etme isteğinin ardından onlara hakim olma becerisi kişisel gelişim için temel gerekliliklerdir. Fakat bazı genetik durumlar, bireysel özgürlüğü kısıtlayan haller ya da yetenek gelişimini engelleyen sosyal çevre akışın oluşmasını engelleyen etmenlerdendir (Csikszentmihalyi, 2014, s. 235).

Kişinin yaptığı işle ilgili optimum deneyim ve haz yaşamasının önündeki engellerin önemli bir kısmı içseldir. Birey uğraşı halindeyken başkalarının kendi hakkında ne düşündüğünü, dışarıdan nasıl görüldüğünü çok fazla önemsiyor ve hata yapmaktan korkuyorsa yani öz farkındalığı olması gerekenden yüksekse bu da kişinin akışa girmesine engel olan bir durumdur (Csikszentmihalyi, 2020b, s. 131).

Dışsal uyarıcılar dışında kişisel özellikler örneğin dikkat bozuklukları, konsantre olamama gibi haller de akışı etkileyen etmenlerdendir (Csikszentmihalyi, 1997, s. 132).

1.8. AKIŞ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Csikszentmihalyi ve LeFevre (1989) tarafından deneyim örnekleme yöntemiyle yapılan çalışma sonuçlarına göre, yaşanan akış deneyiminin büyük çoğunluğunun boş zamanlarda değil bizzat çalışma esnasında ortaya çıktığını göstermiştir. Ayrıca akışta iken daha motive olmuş bireyler işte de daha olumlu deneyimler yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Ullen vd. (2012)'nin çalışmasına göre, akış ile nevratik kişilik arasında olumsuz bir ilişki varken, akış ile vicdanlılık arasında olumlu bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca akış ile zeka arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Asakawa (2004), çalışmasında doğu kültüründe ototelik insanların gündelik hayatlarında nasıl hissettiklerini, davrandıklarını ve düşündüklerini göstermeye çalışmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, katılımcıların “yılda birkaç kereden fazla ancak ayda bir kereden az” akışı deneyimlediğini ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmada akış ile esenlik karşılaştırılmış, günlük yaşamlarında daha fazla akış yaşayan katılımcıların yüksek benlik saygısı ve düşük kaygı düzeyleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Kowal ve Fortier (1999) tarafından yapılan çalışmada motivasyon türü ile akış deneyimi arasındaki incelenmiştir. Profesyonel yüzücülere uygulanan çalışma sonucuna göre, içsel motivasyonu yüksek yüzücülerin daha çok akışa girdikleri, dışsal motivasyon faktörleri ile motive olmuş yüzücülerin ise daha az akışa girdikleri bildirilmiştir.

Sahranç (2008) tarafından üniversite öğrencilerinin stres kontrolü, öz yeterlik ve kaygı düzeyleri ile akış deneyimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, genel öz-yeterlik, yaşam doyumu, stres kontrol ve durumluk kaygı değişkenleri akış deneyimini doğrudan etkilediği ortaya çıkmıştır.

Akçakanat vd. (2019) tarafından akademisyen üzerinde yapılan çalışmada, meslek aşkının iş tatmini üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılarak bu ilişkide akış deneyiminin aracı rolü incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre, meslek aşkının bütün boyutlarının akış deneyiminin boyutları ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine meslek aşkının boyutları ile iş tatmini arasında da pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

Yeşiltaş ve Ekici (2017) akademisyenler üzerinde yaptıkları çalışmalarında akış deneyimi ile bireysel değişkenler üzerinde olan ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucuna göre iş akış boyutları ile sorumlu kişilik özellikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

NOMOFOBİ

Nomofobi kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde öncelikle bağımlılık kavramından bahsedilmiştir.

2.1. BAĞIMLILIK KAVRAMI

Bağımlılık, maddelerin amaçları dışında kullanılması ve kullanım istediğinin giderek artması sonucu gelişen, maddenin alınmadığında kişide yoksunluk belirtileri meydana getiren bir durumdur (Uğurlu, Şengül ve Şengül , 2012, s. 38). Bağımlılık yapan şey alkol, sigara, uyuşturucu madde gibi vücuda alınan zararlı maddeler olabileceği gibi aşırı oyun, internet, telefon kullanımı da bağımlılık olarak nitelendirilebilir. Hatta bu tür bağımlılıkların sigara, uyuşturucu ve alkol bağımlılıkları kadar vücuda ve kişinin çevresine ciddi zararlar verdiği tespit edilmiştir.

Egger ve Rauterber (1996) tarafından bağımlılık, kullanımı bırakamamak olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bir madde veya davranışın gereğinden fazla katılımı kişinin günlük hayatına zorunlu olarak katılmaktadır. Yine başka bir tanıma göre bağımlılık; maddenin kişide psikolojik, fiziksel veya sosyal problemlere neden olmasının yanı sıra bırakma isteği olmasına rağmen alınmaya devam edilmesi ve bu alımın durdurulamamasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Bağımlılık, kişide ruhsal, psikolojik ve fizyolojik sonuçlar doğuran çok boyutlu bir olaydır. Bağımlı kişinin aile hayatıyla beraber sosyal çevresi ve iş hayatı da bu durumdan oldukça etkilenmektedir. Hatta bu sebeple evlilikler son bulmakta ya da kişiler işinden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Bu sebeplerle bağımlılık gerek tıp gerekse sosyal bilimlerde üzerinde sıkça durulması gereken önemli bir konudur.

Bazı durumlarda bağımlılığın tanısı koymak ya da bireyin bağımlı olduğunu kabul etmesi kolay değildir ve zaman alabilmektedir. En sık görülen bağımlılık belirtileri aşağıda verilmiştir (Egger ve Rauterberg, 1996, s. 8):

- Madde veya davranışla meşgul olma
- Madde veya davranışın kullanımı üzerinde kontrol kaybı
- Kontrol kaybı ve etkiler hakkında başkalarının duyduğu endişeler
- Kullanım sonrası meydana gelen olumsuz sonuçlara rağmen kullanmaya veya davranışı devam ettirme isteği

Gerek tanı koymada gerekse kişinin kabulü aşamasında yaşanan zorluklar nedeniyle bağımlılıkla mücadelede zorlu süreçler yaşanmaktadır. Bu nedenle bağımlılıkla mücadeleden önce kişileri bağımlı madde veya davranışlardan uzak tutacak koruyucu tedbirlerin daha sıkı alınması gerekmektedir.

2.2. BAĞIMLILIK TÜRLERİ

Kişinin hayatını olumsuz olarak etkileyen ve gelişen tıp dünyasında tedavi edilebilir bir durum olan bağımlılığın birden fazla çeşidi bulunmaktadır. Temel ayırım olarak bağımlılıkları aşağıdaki gibi listeleyebiliriz (Kalkınma Bakanlığı, 2018):

Çizelge 2-1: Bağımlılıkların sınıflandırılması

Davranışsal Bağımlılıklar	Madde Bağımlılığı
Teknoloji	Tütün
Kumar	Alkol
Alışveriş	Uyuşturucu

2.2.1. Davranışsal Bağımlılıklar

Bir davranışın asıl amacı dışında oldukça fazla tekrar edilmesi ve kişinin bu tekrardan kendini alıkoyamaması olarak tanımlanan davranışsal bağımlılıkları; teknolojiden kaynaklı dijital oyun, internet, akıllı telefon bağımlılıkları olarak alt dallarına ayırabilmekteyiz. Bunların yanı sıra davranışsal bağımlılık deyince alışveriş,

kumar, seks gibi bağımlılıkları da sıralayabiliriz. Davranış kökenli bağımlılıklardan bazılarında (tv) bağımlılar pasif, bazılarının da ise (bilgisayar oyunları) aktif rol oynarlar ve özellikle çok etkileşimli araçların bağımlılığı artırdığı gözlenmektedir (Griffiths, 1999).

Teknolojik gelişmeler ve hayatımıza getirdiği yenilikler birçok alanda hayatımızı kolaylaştırır da bazı kişiler tarafından artık vazgeçilemez, onsuz olunamaz, hatta yoksunluğunda sinirlilik, gerginlik gibi psikolojik bozuklukları da beraberinde getirir de bilgi ve iletişim teknolojileri hayatımızın vazgeçilmezleri olarak başköşeyi almıştır (Lee vd., 2013). Yaklaşık 50 yıl önce literatürde böyle bir bağımlılıktan söz edilemezdi. Çünkü ülkemizin internetle tanışması 1990'lı yılların başlarına dayanır ve ilk olarak 1993 yılında ODTÜ (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)'den gerçekleştirilmiştir. O günden sonra büyük bir hızla hayatımıza giren akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar bazılarımızı hasta edecek kadar kendine bağımlı haline getirmiştir.

Her geçen gün haberlerde bir oyun bağımlısının yemek yemeyi unuttuğunu hatta çocuklarının temel bakımlarını yapmayı ihmal ettiği haberlerini maalesef okumaktayız. Dr. Kimberly Young tarafından Pittsburgh Üniversitesi'nde kurulan bağımlılık merkezindeki çalışmalarına göre internet bağımlılığının kumar, alışveriş, sigara ve alkolizmle aynı niteliklere sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Egger ve Rauterberg, 1996, s. 6).

Yapılan bazı araştırmalar internet bağımlılığının tek başına olmasından ziyade %50'sinde başka bir psikiyatrik bozuklukla beraber meydana geldiğini göstermiştir. İnternet bağımlılığıyla beraber en sık görülen psikiyatrik bozukluklar şöyledir (Arisoy, 2009)

- Anksiyete bozukluğu % 10
- Psikotik bozukluk % 14
- Depresyon veya distimik bozukluk % 25
- Duygu durum bozukluğu % 33
- Madde kullanımı % 38

Davranışsal bağımlılıkların büyük kısmını oluşturan teknoloji bağımlılığı dendiğinde telefon, tablet, bilgisayar, dijital oyunlar kastedilmektedir. Dünya

genelinde yaşanan küresel olaylar ve gelişmeler bazen bağımlılık derecesinde kişiyi teknolojik aletlere yöneltmektedir. 2019 yılının sonlarında ortaya çıkan Covid pandemisi bireylerin günlük rutinlerinde büyük değişiklikler meydana getirmiş ve daha önce denenmemiş birçok düzenlemeler insan hayatına girmiş bulunmaktadır. Daha önce kısmen de olsa tecrübe edilen, sadece bazı kurslarda veya eğitim videolarında kullanılan online eğitim bu süreçte bütün öğrencileri kapsayacak şekilde genişleyerek hızla insan hayatına girmiştir. Günlük yaklaşık 6 saatini internete bağlı teknolojik bir alet karşısında geçirmek zorunda kalan öğrenciler teknoloji bağımlılarının yaşadığı olumsuz etkilere maruz kalmışlardır. Yine aynı şekilde günün 8-10 saatini iş yerinde geçiren çalışan bireyler için de durum farklı değildir. Bizim bu çalışmada bahsettiğimiz bağımlılık zorunlu sebeplerden kaynaklı değil keyfe keder maruz kalınan davranışlardır.

2.2.2. Madde Bağımlılığı

DSM-V (Diagnostic And Manual Of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Elkitabı)'e göre madde, kötüye kullanılan her türlü ilaç ya da toksindir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2015).

Madde bağımlılığı, beynin kontrol mekanizmasını etkileyen, ilaç özelliğine sahip, kişide zevk verici etkiler bırakan, alınmadığında ise kullanıcıda huzursuzluğa sebep olan ve bu yoksunluk belirtilerini yaşamamak adına devamlı ve belirli aralıklarla alma isteği uyandıran bir sendromdur (Uzay ve Yüksel, 2003).

Madde bağımlılığından bahsederken sözü geçen maddede aranan bazı özellikler mevcuttur. Örneğin kullanılan maddenin uyarıcı ve keyif verici olması, hayal gördürücü, tahrik ya da sarhoş edici olması ve iradeyi ortadan kalması gerekmektedir (Kara , 2014, s. 93).

DSM-V'ye göre aşağıdaki maddelerden en az üçünün varlığı kişinin madde bağımlısı olarak tanımlanması için yeterlidir (Kalkınma Bakanlığı, 2018):

- Bağımlı olunan maddeye karşı son bir yıl içinde tolerans geliştirilmiş olması,
- Yoksunluk belirtileri göstermek ve bundan kurtulmak için bağımlı olunan maddeyi veya benzerlerini almak,
- Düşündüğünden yüksek dozlarda ve uzun dönemlerde maddeyi kullanmak,

- Madde kullanımından kurtulmak veya kontrol altına almak için devamlı çaba içinde olmak,
- Maddeyi bulmak, kullanmak ve etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman harcamak,
- Maddeyi kullanmaktan dolayı sosyal, mesleki ve serbest zaman etkinliklerinde azalma veya bu etkinlikleri terk etmek,
- Kullanılan maddeden dolayı fiziksel veya psikolojik sorunların varlığına rağmen madde kullanımına devam etmek

Yapılan araştırmalara göre 2019 yılında dünya genelinde 15 yaş ve üzeri kişi başi alkol tüketim miktarı 5,8 litredir. Her yıl ölümlerin %5,3' alkolden kaynaklanmaktadır. Yine hastalık ve yaralanma yükünün %5,1'lik kısmı alkol kaynaklıdır (World Health Organization (WHO), 2021).

Tütün kullanımı da madde bağımlılıklarında n sıralarda gelen bağımlılık türüdür. Dünya genelinde tütün kaynaklı ölüm sayısı bir hayli fazladır. Yapılan araştırmalar göre 2019 yılında dünyada 1,14 milyar insan sigara içicisiydi. Bununla birlikte 7,69 milyon sigara kaynaklı ölüm yaşandı ve erkek ölümlerinin %20,2'si yine sigara kaynaklı olduğu rapor edildi (Lancet, 2021).

2.3. BAĞIMLILIK NEDENLERİ

Kullanımı esnasında kişiye büyük haz veren, kullanılmadığında vücudun şiddetle tepki gösterdiği ve istediği ürünlere bağımlılık yapıcı ürünler denilmektedir. Devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının hedefinde bağımlılık yapıcı maddelerden kişileri uzak tutmak yer alır. Çünkü kişi bağımlısı olduğu madde veya davranıştan yoksun kaldığında sağlıklı düşünme ve davranma kabiliyetini de yitirebilmektedir. Bu anlamda psikolojik olarak bağımlılığa değinildiğinde nedenlerinin doğru analiz edilmesi ve bilinmesi bağımlılığın daha iyi tanınması açısından yararlı olacaktır.

Bağımlılık hastalığının meydana gelmesinde birçok faktör etkilidir ve bunlar genellikle genetik ve psikososyal faktörlerdir. Ayrıca kişiyi bağımlılığa itecek bazı risk faktörlerinden bahsedilmektedir. Bunlar (Neubeginn, 2019):

- Sorunlu aileler ve yanlış ebeveyn davranışları,
- İe kapanıklık ya da hiperaktivite gibi olumsuz davranışsal durumlar,
- Asosyal kişiliksel zellikler,

- Madde kullanılan çevrenin olması,
- Ailede madde kullanımını varlığı.

Yukarıda sıralanan maddeler dışında da bağımlılığa sebep olan faktörleri sıralamak mümkündür. Bağımlılık nedenlerini kısaca başlıklar halinde sırlamak gerekirse (Duyan, 2021)

- Psikolojik faktörler: Kişilik yapısı olarak daha kırılgan olumsuz duyguları daha baskın yaşayan bireyler. Başına gelen kötü olaylarla baş edebilme yeteneği zayıf kişiler ve sosyalleşme becerisi düşük bireyler.
- Kalıtsal faktörler: Özellikle alkol bağımlısı bireylerin kalıtsal özelliklerden daha fazla etkilendiği gözlenmiştir
- Sosyokültürel faktörler: Toplumun madde kullanımına bakış açısı, maddeye ulaşabilmede kolaylık gibi etmenler.
- Aile: İnsan hayatının temelini oluşturan aile yapısı bağımlılıklarda da birey üzerinde önemli derecede etkiye sahiptir. Ailede bağımlı bireylerin olması veya geçmiş öyküsünün olması.
- Kişilik: İnsanı diğerlerinden ayıran en temel etmen kişiliktir. Bireyin davranışları ve hayat tarzı üzerinde büyük etkiye sahip kişilik bağımlılık konusunda da büyük etkiye sahiptir.

2.4. NOMOFOBİ

“No Mobile Phone” İngilizce kelimesinin kısaltması olarak literatüre giren nomofobi kavramı en genel tanımıyla telefonsuz kalma, telefon olmadan evden çıkamama ve cep telefonu iletişiminin dışında kalma korkusudur (Yıldırım C. , 2014; M. B. , Madhukumar ve Mahadeva , 2015; Yıldırım ve Correia, 2015; Yıldırım ve diğerleri, 2016; Gutiérrez-Puertas , ve diğerleri, 2019, s. 79). Burada nomofobi isim olarak kullanılırken (Bilkay, 2020, s. 68) nomofobik kavramı ise davranış özelliklerini belirtmek amacıyla sıfat olarak kullanılmaktadır.

Son dönemde teknolojik yenilikler, hemen hemen herkesin cebinde yer alan telefonlara standart bir telefonda bulunması gerekenden çok daha fazla fonksiyon yükleyerek akıllı sıfatını kazandırmıştır. Neredeyse bir bilgisayardan farksız çalışabilen akıllı telefonlar hem çok fonksiyonlu çalışabilen hem de iletişimi kolaylaştıran cihazlardır (Anshari, Alas, Sulaiman, 2016).

Ayrıca nomofobi modern çağın iletişim kuramama korkusu (King, Valença, Silva, Sancassiani, Machado, Nardi, 2014; Yildirim ve Correia, 2015, s. 130; Adnan ve Gezin, 2016, s. 141; Gürbüz ve Özkan, 2020, s. 814; Rodríguez-García, Moreno-Guerrero, ve Belmonte, 2020) ya da başka bir tanıma göre çağdaş dünyanın bozukluğu (Arpacı, 2020, s. 1) olduğu kadar akıllı telefon kullanımına özgü ve akıllı telefonların kullanımının sorunlu olmasından kaynaklanan bir rahatsızlıktır (Arpacı, 2019, s. 97).

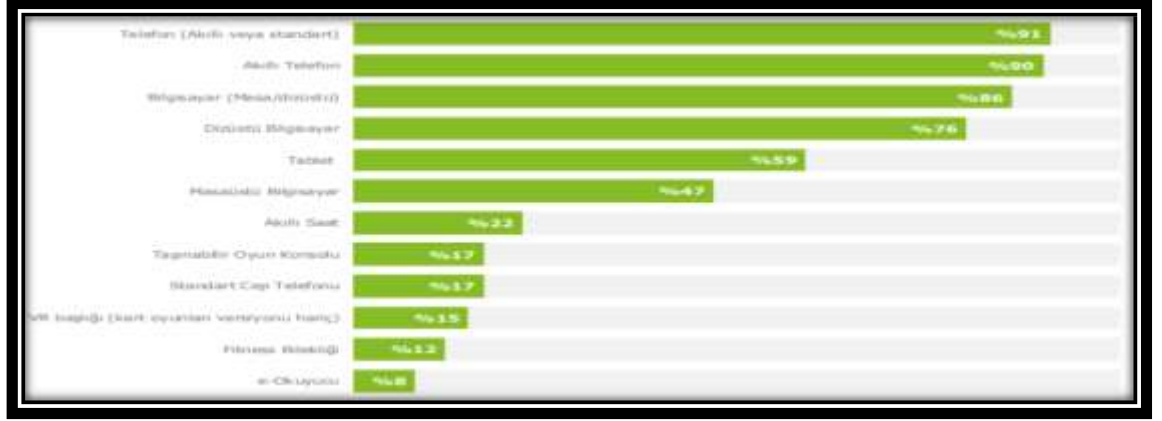
Cep telefonları ile ilişkisine ara verildiğinde yaşanan gerginlik, endişe ve huzursuzluk “nomofobi” olarak adlandırılmaktadır ve son yıllarda dünya genelinde hızla yükselişe geçmiştir (Pavitra, Madhukumar, Mahadeva, 2015, s. 340).

İnsanlar herhangi bir nesne ya da davranışa olan bağımlılığını çoğu zaman kabul etmek istemez. Bunun için bağımlılık yapan madde ya da davranışa karşı olan tutumumuz incelenerek bağımlı olup olunmadığına karar verilebilir. Örneğin Bragazzi ve Del Puente (2014)’e göre nomofobinin belirtileri aşağıda maddeler halinde verilmiştir;

- Sahip olduğu akıllı cihazlarla gereğinden fazla vakit geçirmek,
- Akıllı telefonuna gelebilecek herhangi bir zarardan dolayı endişe duymak,
- Akıllı telefonunu kullanamayacağı durumlarda bulunmaktan kaçınmak,
- Sürekli iletişim halinde olma isteğiyle devamlı telefonunu kontrol etmek,
- Akıllı telefonu hiç kapatmamak,
- İletişim tercihi olarak online iletişimi yüz yüze tercih etmek,
- Bütçesini aşsa bile akıllı telefon kullanmak pahasına borca girmeyi tercih etmek.

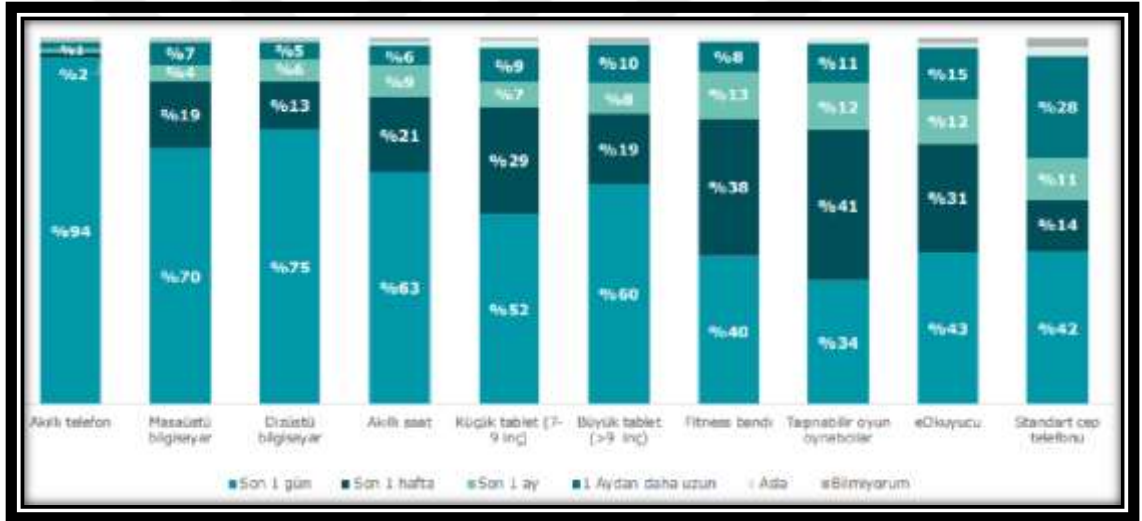
Teknolojik gelişmeler sonucu telefonun insan hayatında vazgeçilmeyecek bir yer alması da nomofobinin tanımları arasındadır (Polat, 2017, s. 164). Bu cihazlar o kadar vazgeçilmezdir ki, birçok insanın uyumadan önce son yaptığı iş telefonuna bakmak ve sabah kalktığında da ilk yaptığı iş yine telefonuna bakmaktır. Deloitte’nin (2019) 6 kıtada 28 ülkede 44.150 kullanıcıya uyguladığı geniş çaplı mobil kullanıcı araştırmasına Türkiye’den de 1000 kişi katılmıştır.

Katılımcıların cihaz sahiplik oranlarına bakıldığında %90’ının bir akıllı cihaza sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca telefon sahiplerinin sık sık cihazlarını yeniledikleri de belirtilmiştir.

Şekil 2- 1: Cihaz sahiplik oranları (Deloitte, 2019)

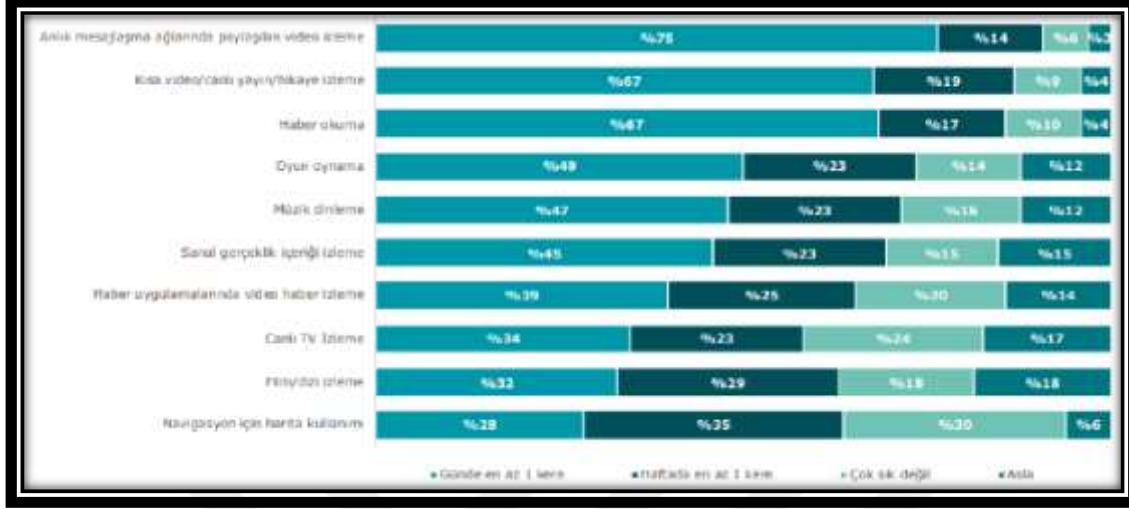
Katılımcılara cihazlarını en son ne zaman kullandıkları sorulmuş, yanıtların akıllı telefonla kullanıcılarının tamamına yakınında (%94) son 1 günde olduğu görülmüştür.

Şekil 2-2: Cihazların en son kullanılma sebepleri

(Deloitte, 2019)

Raporda katılımcılara cihazlarını ne amaçla kullandıkları sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre, büyük çoğunluğun cihazlarını anlık mesajlaşma ağlarında paylaşılan videoları izledikleri görülmüştür.

Şekil 2-3: Cihazların kullanım amaçları
(Deloitte, 2019)

Raporda verilene ek olarak şunlar da belirtilmiştir:

- Kullanıcıların birçoğunun akıllı telefonlarıyla iletişim kurmak dışında, bankacılık, alışveriş, oyun oynama gibi farklı alanlarda da aktif olarak kullandıkları görülmektedir.
- Araştırmaya katılan ülkeler arasında Türkiye günde en az 1 kere telefonda canlı yayın izleme oranında Hindistan'dan sonra 2. Sırada yer almaktadır.
- Oyun oynamak için cep telefonunu tercih edenlerin oranı da %55'dir.
- Türkiye'de katılımcıların %73'ü telefonlarını çok sık kullandıklarını düşünerek araştırmaya katılan ülkeler arasında 2. Sırada yer almaktadırlar.
- Telefon bağımlılıklarından dolayı Türk kullanıcılar Avrupalılara göre daha fazla mental ve fiziksel sağlık sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

2.5. NOMOFOBİNİN GEÇMİŞİ

Geride bıraktığımız on yılda cep telefonlarının konuşmanın yanı sıra birçok özelliğe sahip cihazlar haline gelmesiyle (Cheever, Rosen, Carrier, Chavez, 2014) hayatlar kolaylaşmış ancak bir takım sorunlar da beraberinde gelmiştir. Öyle ki bazı

kullanıcılarda telefonsuz kalmak fobi haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışmalar yapıp telefonsuz kalamamayı bir sorun olarak gören ilk araştırma 2010 yılında King vd. (2010) tarafından yapılmıştır.

Akıllı cihazları bu kadar cazip hale getiren etmen kuşkusuz internete bağlanabiliyor olmalarıdır. Çünkü akıllı telefonları klasik telefonlardan ayıran ve üstün kılan en temel faktör internettir. İnternetin günlük kullanımda giderek yaygınlaşması, internet kullanan birey sayısının her yıl katlanarak artması akıllı telefonlara da rağbeti artırmaktadır. Aynı şekilde akıllı telefon kullanımı da bireyleri daha çok internet kullanmaya teşvik eden temel itici güçlerin başında gelmekte ve bu bir kısır döngü olarak devam etmektedir.

Telefon bağımlılığı artık bir halk sorunu olarak görülmektedir. Bu nedenle telefonların gereğinden fazla kullanımı nedeniyle nomofobi olarak adlandırılan bir patoloji ortaya çıkmaktadır (Rodríguez-García vd., 2020, s. 3).

TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre 16-74 yaş aralığında internet kullanan bireylerin oranı %82,6'dır (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021). İnternet kullanımının bu kadar yaygınlaşmasının sebeplerine bakıldığında, internet sağlayıcıların alt yapı hizmetlerindeki yenilikler, mobil iletişim sektöründe yaşanan rekabetle beraber ortaya çıkan çeşitli ürün yelpazesi, sağlık, devlet uygulamaları, alışveriş, eğitim, bankacılık gibi hemen hemen her alanda uygulanabilirlik gibi maddeler sıralanabilir.

We Are Social ve Hootsuite tarafından hazırlanan sosyal medya istatistikleri "Digital 2019: Global Digital Overview" raporuna göre (Kemp, 2019):

Dünya nüfusunun;

- %67'si mobil kullanıcı,
- %57'si internet kullanıcı,

Türkiye'de;

- Yetişkin insanların %98'i cep telefonu kullanmakta,
- Cep telefonu kullananların ise %77'si akıllı telefon kullanmaktadır.
- Gün içinde internet bağlantı süreleri 7 saat 9 dakikadır.

Mobil İletişim Araçları ve Bilgi Teknolojileri İş Adamları Derneği (MOBİSAD) 2020 raporuna göre ise;

- 2020 yılında toplamda 10 milyon 500bin adet akıllı telefon satışı gerçekleşmiştir.
- Akıllı telefon için yapılan ortalama ödeme önceki yıla göre %50 artmıştır.

2.6. NOMOFOBİNİN BİLEŞENLERİ

Yıldırım ve Correia (2013) yaptıkları çalışmada nomofobinin dört boyutu olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar: iletişim kuramama, bağlantıyı kaybetme, bilgiye erişememe ve rahatlık sağlama boyutlarıdır.

Teknolojinin iletişim tekniklerini her geçen gün bir üst seviyeye çıkardığı ve online süremizin giderek arttığı günümüzde iletişimin kesilmesi özellikle Z kuşağı için kabul edilebilir bir durum olmamaktadır. Bu doğrultudan nomofobinin ilk boyutu olan iletişim kuramama inşalarla bağlantıyı kaybetmeyi ifade etmektedir (Yıldırım ve Correia, 2015, s. 133).

Nomofobinin ikinci boyutunda bağlantıyı kaybetme gelmektedir. Her çağın kendine özgü özellikleri olduğu kabul edilirse içinde bulunduğumuz çağda “ne kadar online olursak o kadar varız” görüşü küresel çapta kabul görmektedir. Artık hayatının her anını paylaşmak için yaşayan nesiller için bağlantıyı kaybetme korkusu ve bağlantı kesildiğinde yaşanan huzursuzluk nomofobik davranışları da beraberinde getirmektedir. Çünkü bağlantıyı kaybetmek beraberinde ulaşamama korkusunu da getirmektedir (Bilkay, 2020, s.89).

Üçüncü boyutta bilgiye erişememe gelmektedir. Burada bahsedilen bilgiye erişim aracı akıllı telefonlardır. Telefonlara yüklenen özellikler arttıkça kullanım alanları da genişlemektedir. Hatta gün içinde telefonu konuşmaktan çok başka işlerimiz için kullanılmaktayız. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz gerek kişiler gerekse de merak edilener hakkında bilgi edinmek amaçlı kullanımdır. Bireyler üçüncü boyutta bulunan bilgiye erişememe durumundan rahatsızlık duymaktadır (Yıldırım ve Correia, 2015, s. 134).

Dördüncü boyutta ise rahatlıktan vazgeçme gelmektedir. Yapılan analiz sonucunda (Yildirim ve Correia, 2015) akıllı telefonlar kişilere kolaylıklar sağlamaktadır. Bu sebepler akıllı telefon kullanıcıları biran olsun bu konfordan vazgeçmek istemedikleri için özellikle cihazın kapanma tehlikesine karşı şarj konusunda temkinli davranmaktadırlar.

Nomofobi kavramı ile ilişkilendirilen dört faktörden bahsedilmektedir. Bunlar; çatışma, birbirinin içine geçmiş kimlik, bağlanma ve kaçınmadır (Gürbüz ve Özkan, 2020, s. 818). Kimi akıllı telefon kullanıcısı sosyalleşmeden kaçmak ve uzaktan iletişim kurduklarında kendilerini daha güvende hissedebilmektedirler (King vd., 2010).

2.7. NOMOFOBİ SONUCU YAŞANAN SORUNLAR

Nomofobiyi klinik bir sorun olarak gören ve çözüm yolları arayan ilk çalışmalardan biri olan ve King vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada nomofobinin panik bozukluklara neden olabileceği ortaya konmaktadır. Hatta bu bozukluklar bir süre sonra uzun süreli kişilik bozukluklarına da dönüşebilmektedir (Gürbüz ve Özkan, 2020, s. 815). Telefonun bir iletişim aracı olmasına rağmen nomofobi bireyler arasındaki iletişimi ve etkileşimi etkilemekle beraber gerçek dünyada mesafe meydana getirmektedir (Rodríguez-García vd., 2020, s. 2). Nomofobi o kadar yaygın bir bağımlılıktır ki zararlı maddelere yönelik diğer bağımlılıklar gibi olduğu düşünülmektedir (Rodríguez-García vd., 2020).

King vd. (2014) tarafından yapılan klinik bir çalışmaya göre; panik bozukluğu olan hastaların sağlıklı bireylere göre mobil telefon kullanımıyla ilgili daha endişeli hissettikleri ve cep telefonları olmadığında bu olumsuz duyguların arttığı gözlemlenmiştir. Yine aynı çalışmaya göre, panik bozuluk yaşayan hastalara az çağrı geldiğinde sağlıklı bireylere göre daha fazla reddedilme, güvensizlik ve yalnızlık duygularını yaşadıkları görülmüştür.

Nomofobi, yalnız bireylere değil topluma da psikolojik ve fizyolojik zararlar vermektedir (Bilkay, 2020, s. 68). Akıllı telefonları vücutlarının bir uzvu gibi kullanmaya başlayan insanoğlu için bu bağımlılık zamanla kültürde de değişikliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Çünkü kültürel yönelimlerin çevrimiçi davranışlar üzerinde etkisinin büyük olduğu belirtilmektedir (Arpaci, 2019, s. 97). Akıllı telefon

kullanım şekli kültürden kültüre farklılık göstermekle beraber zamanla kültürleşmeye sebep olarak toplulukların hayat görüşlerini ve yaşam tarzlarını da etkileyebilmektedir.

Konuya daha geniş çerçeveden bakıldığında kablosuz mobil cihazların aşırı kullanılması sonucu bireylerde cihazlardan ayrılma korkusundan kaynaklanan anksiyete sebep olabileceği (Cheever vd., 2014, s. 290;), öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ya da akademik başarısızlık meydana getirdiğini (Adnan ve Gezgin, 2016, s. 141) belirtilmektedir. Bütün bunlara ek olarak akıllı telefonlara gereğinden fazla maruz kalmak yüksek radyasyon alımı, trafik kazaları, sosyallikten uzaklaşma, son teknoloji ürünler kullanma isteğinden dolayı ekonomik sorunlar meydana getirerek, kişiyi sosyal, psikolojik, fiziksel ve finansal olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Pavitra vd., 2015, s. 341). 2019 yılında Deloitte tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye’deki telefon kullanıcılarının %24’ü cihazlarını en son 1 yıl içinde, %58’inin ise 2 yıl içinde değiştirdikleri belirtilmektedir. Ki bu oran Avrupa ülkelerine göre 6 kat daha fazladır (Deloitte, 2019). Özellikle Türkiye gibi ekonomisi daha çok dışa bağımlı, henüz gelişmekte olan ülkelere göre bu kadar sık telefon değiştirmek kullanıcılara ciddi yükler yüklemektedir. Bununla ilgili MOBİSAD tarafından yapılan araştırmaya göre vatandaşlar 2020 yılında cep telefonları için 3.600 tl ödeme yapmışlardır. Bu rakamın 2019 yılında 2.400 olduğu belirtilmektedir. Yani cep telefonu kullanıcıları her yıl bir önceki yıla oranla cihazları için fazladan 1000 tl daha harcama yapmaktadırlar (Cumhuriyet, 2021).

Bütün dikkatini cep telefonuna veren yayalar da çokca trafik kazalarının yaşanmasına sebep olabilmektedir. Kısa adı “smombies” (smartphone zombies) olan ve “telefon zombileri” olarak adlandırılan bu kişiler yolda yürürken dikkatlerinin % 99.9’unu telefonlarına, %0.1’inin de trafiğe verdikleri belirtilmektedir (euronews, 2019). Avusturya’da yapılan araştırmaya göre her 5 trafik kazasının 1 tanesinin yolda giderken telefonuna bakan kişilerin sebep olmaktadır (euronews, 2019).

Sigorta şirketi Allianz tarafından yapılan benzer bir araştırma sonuçlarına göre (Allianz, 2021):

- Kaza yapan sürücülerin %60’ını araç kullanırken cep telefonunu elle kullanıyor,
- Kaza yapmayan sürücülerin cep telefonu kullanma oranı %37,
- Her iki sürücüden biri cep telefonu kullanmama kuralını ihlal ediyor.

Cep telefonlarının yaydıkları radyasyonun zararının derecesi noktasında bilim dünyasında tam bir fikir bulunmamaktadır. Kimilerine göre akıllı telefonlardan yayılan radyasyon insan vücut sıcaklığını artırmayacak düzeydedir. Ancak Amerikan Kanser Derneği telefonda yayılan radyasyonun beyin kanseri riskini artırabildiğini öne sürmektedir. Bunu destekleyen bir diğer idda da Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2011 yılında yayınlanan raporda, elektromanyetik radyasyon insanlar için kanserojen olanalar sınıfına dahil edildiği belirtilmiştir (sputniknews, 2020).

Bireyler çoğunluklar nomofobik davranışlar göstermeye başladıklarını, artık telefon kullanımının bağımlılık seviyesine gelişi fark ederek çözüm yolları ararlar ancak akıllı telefonların getirdiği avantajlardan vazgeçmek ya da uzak kalma artık bağımlı olmuş birey için sanıldığı kadar kolay olmamaktadır (Polat, 2017, s. 167). Kendini akıllı telefonun uygulamalarından uzaklaştırmaya çalışan bağımlılarda huzursuzluk, gerginlik, sinirlilik hali en sık görülen belirtilerendir.

2.8. NOMOFOBİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

En genel tanımıyla telefonsuz kalma korkusu olarak literatürde yerini alan nomofobi ve nomobik davranışların daha iyi tanınmasının yanı sıra meydana getirdiği sorunlara dikkat çekmek, çözüm önerileri geliştirmek adına akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan bir kısmına bu bölümde yer verilmiştir.

Sırakaya (2018) tarafından yapılan çalışmada hedef kitle önlisans öğrencileridir. Çalışmanın amacı önlisans seviyesinde eğitim gören öğrencilerin nomofobi düzeylerinin akıllı telefon kullanımlarına göre değişimlerini belirlemektir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre, her anının telefonla geçiren ve sürekli telefonunu kontrol edenlerin nomofobi düzeyleri yapmayanlara göre anlamlı derecede yüksektir. Ayrıca telefonunu farklı amaçlarla (sosyal ağlar ya da alışveriş) kullananların nomofobi düzeyleri değişmektedir.

Yıldırım vd. (2016)'nın yapmış olduğu çalışmanın amacı, Türkiye'de bulunan genç yetişkinlerin nomofobi seviyelerini ölçmektir. 537 öğrenci üzerine yapılan çalışmaya göre katılımcıların yarısına yakını (%42,6) nomofobik davranışlar göstermiştir. Katılımcıların en büyük korkularının ise iletişim ve bilgiye ulaşamamak olduğu ortaya çıkmıştır.

Cheever vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada kablosuz mobil cihazların kullanımının anlaşılması hedeflenmiştir. Öğrenciler üzerinde yapılan çalışmaya kabosuz mobil cihazından ayrı kalan öğrencilerin endişe düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Adnan ve Gezgin (2016) tarafından üniversite öğrencilerinin nomofobi seviyelerini ölçmek amacıyla yapılan çalışmada sonucuna göre, öğrencilerin nomofobi seviyelerinin ortalama puana göre ılımdı düzeyde olduğu belirtilmiştir. Yine çalışmaya göre, cinsiyet, sınıf, akıllı telefon kullanım sürelerine göre de anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Pavitra vd. (2015)'ye göre cep telefonlarının en büyük tüketicisi gençlerdir. Bu nedenler üniversiteli gençler arasında cep telefonu kullanım prevalansını bulmak amacıyla çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucuna göre öğrenciler arasında telefon bağımlılığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır ve nomofobi seviyeleri giderek artmaktadır.

Gutiérrez-Puertas vd. (2019) İspanya ve Portekiz'de bulunan hemşirelik öğrencilerinin nomofobi seviyelerini karşılaştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, Portekizli katılımcıların nomofobi seviyeleri İspanya'dan katılan katılımcılara göre daha yüksek çıkarak, sosyal ağlara bakma ve bilgilerini güncel tutma eğilimleri daha fazla bulunmuştur. Ayrıca her iki ülkenin katılımcılarının da nomofobi seviyeleri yüksek puanlara sahip olduğu belirtilmiştir.

Arpaci (2019) ise nomofobiye farklı bir açıdan bakarak yatay ve dikey kolektivizm ile nomofobi arasındaki ilişki incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, dikey kolektivizm (eşitliği vurgulayan) ile nomofobi arasında pozitif bir ilişki olmasına rağmen yatay kolektivizm (hiyerarşiyi vurgulayan) ile nomofobi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Akıllı telefonsuz kalma korkusuna tıbbi açıdan bakan Polat' a göre (2017); kişiler telefonu iletişim için değil sosyal medyada aktif olmak için kullanmaktadırlar. Ayrıca insanlar telefonsuz kalmaktan o kadar korkuyorlar ki telefonsuz bir yaşamı düşünemediklerini belirtmişlerdir. Hatta yazara göre her birey potansiyel bir hastadır.

Nomofobi kavramının boyutlarını ölçmek ve anket tasarlamak amacıyla keşifsel bir çalışma yapan Yıldırım (2014), nomofobinin dört boyutundan (iletişim

kuramama, bağlantıyı kaybetme, bilgiye erişememe, kolaylıktan vazgeçme) bahsederek nomofobi ölçeğini geliştirmiştir.

Arpacı vd. (2017), farkındalığın bağlanma ve nomofobi arasındaki ilişkisi üzerindeki aracı etkisini incelemek amacıyla öğrenciler üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre duygusal yönden bağımlılık seviyesi yüksek bireyler mobil telefonlara ulaşamadıklarında bağlanma seviyesi düşük olanlara göre daha fazla endişe hissetmektedirler. Buna ek olarak, farkındalık seviyeleri kadınlar için nomofobi üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Akış deneyimi ile nomofobi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma Kara (2021) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre sosyal medya kullanım yoğunluğunun akış deneyimi ve nomofobinin boyutlarını tahmin etmede önemli derecede etkili olduğunu göstermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARATICI DÜŞÜNME

3.1. YARATICILIĞIN TANIMI

Yaratıcılık kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde kökeninin Fransızcadan geldiği bilinmektedir. Creatif (yaratıcı) sözcüğünden alıntıdır. Latince creare, creat- “yaratmak” fiilinden türetilmiştir (etimolojiturkce, 2021). Türk Dil Kurumu yaratıcılığı üç farklı kavram ile tanımlamıştır. TDK’ya göre yaratıcılık; yaratıcı olma durumu, yaratma yeteneği ve ruhtur (TDK, 2021).

Düşünme, insanoğlunu diğer canlılardan ayıran en temel ve ayrıcalıklı özelliğdir. Bu yeteneği sayesinde insanlık ilk dönemlerden itibaren sürekli kendini yenileyerek geliştirmiş avcı toplayıcı toplumdan bilim topluma geçiş yapabirmiştir. Yaratıcılık bu özelliği nedeniyle bilinmeyeni merak etme, keşfetme isteği, olaylara farklı pencerelerden bakabilme yetisi, alternatifler geliştirebilme yeteneğidir (Özerbaş, 2011, s. 678) olarak insanlığa faydalı bir eylem olmuştur.

Baş döndürücü hızla meydana gelen küresel değişimlerin devam edebilmesi ve gerek ülkelerin gerekse de bireylerin bu hıza ayak uydurabilmeleri açısından inovasyon hem mikro hem de makro düzeyde hiç olmadığı kadar önem arz etmektedir. Bu sebeple inovasyon ile yaratıcılık kavramı bir nokta kesişmektedir. Çünkü bir isim olarak yaratıcılık, kişinin yeni bir ürün üretmesine verilen ad olmasının yanı sıra zihinsel aktivite gerektiren bir süreçtir (Rhodes, 1961, s. 305).

Yaratıcılıkla ilgili ilk fikirler Plato (M.Ö. 427- 347) ve Aristo’ya (M.Ö.384-322) kadar dayanmaktadır. Plato yaratıcılığı sezgilere dayandırarak açıklanabilir bir kavram olmadığından bahsetmiş, Aristo ise; yaratıcı süreçlerin doğa yasaları ile uyumlu olduğunu savunmuştur.

Dünyanın doğusu ile batısı da yaratıcılığa farklı anlamlar yüklemişlerdir. Doğu toplumları insanın yeni bir ürün yaratamayacağını, ancak var olanı taklit edebileceğini ileri sürerken, Batı toplumları insanın da Tanrı gibi yaratıcı yeteneği olduğunu ve istediği takdirde bu yeteneğini kullanabileceğini ileri sürmektedirler (Özaşkın ve Bacanak, 2016, s. 214).

Yaratıcılığın geçmişine bakıldığında yaratıcılık ve yaratıcı bireyler hakkındaki fikirlerin günümüzdeki anlamlarından farklı kullanıldığı görülmekle beraber yaratıcılık hakkında araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bunun sebebinin ise asırlardır yaratıcılığın çok ender bir yetenek olduğuna ve bu yeteneğin kutsal bir armağan olduğuna inanılması olarak gösterilmiştir. (Guilford, 1962, s. 380). Esasen yaratıcılık kavramı yaratmaktan türediği ve kelime anlamının “var edebilme yeteneği” olmasından ötürü bazı kesimler tarafından yaratıcılık özelliğinin insanlara atfedilmesi şeklinde algılanabilmektedir. Burada bahsedilen yaratıcılık, yoktan var etme ya da tanrısal özellik olmayıp, orijinal fikirler ve ürünler üretebilen ve üretme yeteneği olan anlamında kullanılmaktadır. Yaratıcılık terime karşı ortaya çıkan ön yargılar kelimeye yüklenen anlamlarla ilgilidir. Bununla birlikte zamanla bilim, tıp ve psikoloji alanındaki gelişmeler neticesinde yaratıcılık bilimsel olarak 20. Yüzyılın başlarında incelenmeye başlanmıştır (Özgenel ve Çetin, 2017, s. 114). Böylece yaratıcılık disiplinler arası bir kavram olarak birçok alanda yer edinmiştir. Hatta bazı bilim adamları tarafından yaratıcılık insanlığın gelişmesi için en gizemli insan özelliği olarak tanımlanmaktadır (Kerr ve Gagliardi, 2003).

Yaratıcılık üzerine çalışmalar yapan yaratıcılık teorisyenlerinin yaratıcılık tanımları Çizelge 3-1’de verilmiştir.

Çizelge 3-1: Yaratıcılık teorisyenleri ve yaratıcılık görüşleri

Teorisyen Adı	Görüşü
Amabile	Etki alanı, yaratıcılık ve görev motivasyonunu içeren üç bileşenden oluşur.
Erich Fromm	Yaratıcı olmak, şaşkınlık kapasitesi ile motive olma yeteneği ile çatışma ve gerginliklerden kaçarak kabullenme yeteneğini gerektirmektedir.
Howard Gardner	Yaratıcı kişi, sorunları düzenli olarak çözen, moda ürünler veya yeni sorunları kültürel ortamında kabul eden kişidir.
William J. J. Gordon	Birbirinden farklı unsurların birleştirilmesi anlamına gelen sinektik kelimesini icat ederek metaforları kullanımını vurgulamaktadır.
J.P. Guilford	Problem çözme ve yaratıcı düşünce arasında güçlü bir ilişki olduğunu vurgulayarak sorunlara yeni cevaplar üretmeyi yaratıcılık olarak tanımlamaktadır.
E. Paul Torrance	Yaratıcılığı, problemlere, eksikliklere, uyumsuzlıklara duyarlı olma süreci olarak tanımlamaktadır.
Graham Wallas	Yaratıcı süreç dört aşamadan meydana gelmektedir. Bunlar: sorunu tespit etme ve bilgi toplama, bir süre sorundan uzaklaşma, yeni fikrin ortaya çıkması ve çözüm bulmadır.

(Kaynak: Reisman, 2013)

Yaratıcılık, yeni ürünler, fikirler, işler vb. üretmektir. Düşünülme-yeni düşünmek, sorgulanmayı sorgulamaktır. Taylor (1959) yaratıcılık için beş tipolojinin varlığından bahsetmiştir. Bunlar: etkileyici, üretken, yaratıcı, yenilikçi ve acildir. Bu tipolojiler ışığında Baker vd. (2001, s. 176) tarafından yaratıcılığın farklı türlerinden bahsedilmektedir:

- Daha çok çocuklarda görülen çizimler ve oyunlarla kendini gösteren etkileyici yaratıcılık,
- Sanatçılar ve bilim insanlarında görülen üretken yaratıcılık,
- Problem çözümü ya da teknolojik yenilikler olarak karşımıza çıkan yenilikçi yaratıcılık,

- Yeni fikirlerin ortaya çıkması ile kendini gösteren yaratıcılık türü ise ortgenatif yaratıcılıktır.

Yaratıcılık kimi zaman kişilik ve çevre koşulları açısından işlem veya ürün olarak tanımlanmıştır. Bilgi veya boşlukları algılama, hipotezler oluşturma ve oluşturulan hipotezleri test etme, orijinal fikirler bulma, farklı bir bakış açısı geliştirme eylemleri de yaratıcılığı tasvir etmektedir (Torrance,1977, s. 7).

Rothenberg (1971)' göre yaratıcılık doğru unsurların bir araya gelerek farklı ve yeni olan dördüncü olguyu ortaya çıkarmaktır. Bakıldığında zıtlıklardan oluşan öğelerin doğru şekilde bir araya getirilmesiyle yeni bir ürün oluşturulması da yaratıcılık olarak nitelendirilebilmektedir. Uzaktan birbiri ile ilgisi olmayan kelimelerin ahenkle aynı satırlarda buluşarak yoğun duygular barındırması ile güzel şiirler oluştuğu da yaratıcılığın bir parçasıdır.

Torrance (1974), edebiyatta yaratıcılığı problemlere, noksanlıklara, bilgi alanındaki boşluklara, dürüst olmayanlar için hassas olma süreci olmasının yanı sıra, çözümler aramak, tahminlerde bulunmak, hiotezler oluşturmak şeklinde tanımlamıştır.

3.2. YARATICI DÜŞÜNME

Gelişmenin ve ilerlemenin temelini oluşturan yaratıcılık insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Yeni şeyler üretme, farklı bakış açıları ile soru çözme yetenekleri ile insanoğlu ilkel toplumlardan evrilerek günümüz bilgi ve teknoloji toplumuna ulaşabilmiştir. Felsefi bir düşünce olarak başlayan yaratıcı düşünme zamanla multidisipliner bir kavram haline gelmiş; sanat, eğitim, psikoloji, sosyoloji, spor gibi birçok alanda kendine yer bulmuştur. Yaratıcı düşünme alanında ilk çalışmaları yapan ve yaratıcı düşüncenin babası olarak tanımlanan Torrance yaratıcılığı şu şekilde tanımlamıştır (Torrance, 1966: s. 6), yaratıcılık; problemlere, bilgiye ve eksik unsurlara hassas olma süreci olmasının yanı sıra sorunlara çözüm arama ve eksiklikler hakkında çözümler üretmedir.

Yaratıcı düşünme alanında önemli çalışmaları olan diğer kişi ise psikolog J.P. Guilford'dur. 1950 yılında Amerikan Psikologlar Derneği'nde yaptığı konuşmada yaratıcılık alanında önemli çalışma eksiklikleri olduğunu, gelişmenin, ilerlemenin yaratıcılık ile mümkün olabileceğini ileri sürerek teknolojiye ve eğitimde yaratıcılık konusuna dikkat çekmiştir (Rhodes, 1961).

Yaratıcı düşünmenin temelinde orijinallik vardır. Yeni fikirler ortaya koymak, özgün olmak yaratıcı düşüncenin çıkış noktasıdır (Sur, 2020, s. 33). Bireyin yaratıcı düşünme kapasitesi zekasıyla, hayata bakış açısıyla, algıladıklarıyla, gördükleriyle veya hissettikleriyle alakalı olabilmektedir. Stenberg (2003, s. 333) yaratıcı düşünmeyi açıklarken yaratıcı düşüncenin altında yatan 12 önemli karardan bahsetmektedir.

- Sorunların yeniden tanımlanması,
- Fikirlerin analiz edilmesi,
- Fikirlerin pazarlanabilmesi,
- Bilgi çift taraflıdır,
- Engellerin aşılması,
- Mantıklı riskler alınması,
- Büyümeye istekli olmak,
- Kendine inanma,
- Belirsizliğin tolere edilmesi,
- Sevilen işlerin yapılması,
- Zaman verilmesi ve hatalara izin verilmesidir.

Yaratıcı düşünce bir sorunla başlamaktadır. Yaşanan probleme yeni bir bakış açısıyla yaklaşabilmek, yeni fikirlerin ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir. Yaratıcı düşünme sürecinde karşılaşılabilecek engellerin aşılması için ihtiyaç duyulan zaman tanınmalı oluşabilecek hatalara fırsat gözüyle bakılarak süreç sonunda soruna çözümler getirilebilmektedir. Bilgi çağının getirdiği yenilikler ve avantajlar yaratıcı düşüncenin hiçbir dönemde olmadığı kadar önünü açmıştır. Farklı görüşlerin paylaşılması ve karşılıklı istişarelerin yapılabilmesi teknolojik yeniliklerle daha kolay hale gelmiştir.

Yaratıcı düşünce, gözlemlerin, deneyimlerin, düşüncelerin sentezlenerek yeni bakış açılarına, çözüm yollarına, ürünlere dönüşmesi halidir.

Yaratıcı birey; yenilikleri araştıran, yaptığı yeni gözlemler sonucu yeni tahmin ve çıkarımlarda bulunan kişidir. Bu bağlamda yaratıcı düşünce; kişi için yeni, daha önce düşünülmemiş, farklı ve zekice olması anlamlarına gelmektedir (Güney, 2020, s. 537).

3.3. YARATICI BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ

Dünyaya farklı gözle bakabilen bireyler yaratıcı fikirler geliştirme konusunda daha aktif rol alabilmektedirler. Sorunlara alışılmışın dışında çözüm üretmek, sanatın her alanında ilgi çekici ürünler üretebilmek yaratıcı bireylerde gözlemlenen özelliklerdendir. Yaratıcı kişilerin özelliklerini bilmek, ilk eğitim basamağından başlayarak bireylerin kendilerini keşfetmeleri açısından eğitimcilere önemli avantajlar sunacaktır.

Yaratıcılık, her bireyde kendini farklı şekilde gösteren karakteristik bir özelliktir. Bireyler, kişisel özellikleri, aile ve kültür yapısının karşımı olarak yaratıcılık gösterebilmektedir. Ayrıca yaratıcılık için bazı ön koşulların olması gerekmektedir. Örneğın; kişinin kendine olan inancı, bağımsız düşünebilme yeteneğı, kuralları kırabilme cesareti gibi psikolojik, sosyal ve karakter özellikleri yaratıcılık konusunda uyumlu olmalıdır (Bakır ve Öztekin, 2014, s. 232).

Yıllarca yaratıcı bireylerin özellikleri incelenmiş hatta bu konuda büyük yanılgılar da yaşanmıştır. Mesela, yaratıcılık ile zeka düzeyini simgeleyen IQ puanı arasında bir ilişki olduğu öne sürülmüştür. IQ 'su yüksek kişilerin daha yaratıcı olduğu inancı bu alanda yapılan kapsamlı bir bilimsel çalışma ile geçerliğini yitirmiştir. Bu konuda IQ seviyesi 140 ve üzerinde olan 1000 kişi ile yapılan çalışma sonucuna göre bu kişilerin dikkat çeken bir yaratıcılık yetenekleri olmadığı gözlemlenmiştir (Özaşkın ve Bacanak, 2016, s. 216). Ortaya çıkan bu sonuç özellikle eğitim alanında gerek müfredat belirleme gerekse de öğrencilere yaratıcılıklarını ortaya çıkarma konusunda önemli yol gösterici unsurlar barındırmaktadır. Çocuklara küçük yaştan itibaren yaratıcı düşünebilme kabiliyetlerini ortaya çıkarabilecek fırsatlar sunulması, eğitimlerini o yönde devam ettirmelerinin sağlanması hem bireyi topluma kazandıracak hem de eğitim için harcanan kaynakların daha verimli şekilde kullanılmasına olanak sağlayacaktır.

Yaratıcı kişiler, farklı düşünme özelliklerine sahip oldukları gibi bu özelliklerinin farkında olan ve bunları yönlendiren kişilerdir (Özerbaş, 2011, s. 680).

Çok eski dönemlerde yaratıcı bireylere günümüzdekinden oldukça farklı yaklaşıldığından yaratıcı kişilerin davranışlarının aykırı olarak nitelenmesine sebep olmuştur. Hatta daha ileri gidilerek bu kişilerin sorunlarının patolojik olduğu düşünölmekteydi (Guilford, 1962, s. 380).

Guilford (1962)'a göre yaratıcı eğilim çok fazla bileşenden oluşur ve bileşimin özelliği nereden bulunduğuyla bağlıdır.

Yaratıcı kişileri diğerlerinden ayıran en temel özellikleri karmaşık kişilik özelliklere sahip olmalarının yanı sıra yaratıcı bireyler esnek özellikleri sayesinde farklı durumlara uyum sağlayabilirler ve amaçlarına ulaşmak için kararlılık gösterirler (Özgenel ve Çetin, 2017, s. 115).

Yaratıcılık doğuştan mı gelir, yoksa sonradan öğrenilebilen bir yetenek midir? Sorusu uzun yıllardır sorulan ve net bir cevaba kavuşmamış sorulardandır. Yeşilyurt (2020) yaratıcı düşüncenin doğuştan getirilmekle beraber şartlara göre olumlu ya da olumsuz yönde evrilebileceğini belirtmektedir. Lowenfeld ise yaratıcılığın doğuştan kazanıldığını savunan hatta bir içgüdü olduğunu düşünen araştırmacılardandır (Lowenfeld, 1984).

Bazı araştırmacılar da yaratıcılığın öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir yetenek olduğunu savunmuşlardır (Kaufman ve Beghetto, 2009; Hennessey ve Amabile, 1987; Cropley, 2006). Yaratıcılığın eğitimle kazanılabileceğini savunan eğitim psikolojisi profesörü Davis (1982)'a göre ise; yaratıcı çocuk ve ergenlerin daha yaratıcı bir şekilde düşünmelerini öğretmek kişisel büyüme ve gelişmeleri açısından son derece önemlidir. Davis'in ortaya koymuş olduğu modele göre (AUTA) yaratıcı ve üretken bir insan olma süreci taksonomik formatta verilmiştir. Model farkındalık, anlamak, teknikler ve kendi kendini gerçekleştirme olmak üzere dört ana basamaktan ve onların alt basamaklarından oluşmaktadır.

- Farkındalık
 - o Yaratıcılık
 - o Yaratıcılığın toplum için önemi
 - o Yaratıcılığın kişisel gelişim için önemi
- Anlamak
 - o Yaratıcı insanları
 - o Süreçleri
 - o Testleri
 - o Yetenekleri
- Teknikler
 - o Kişiyeye özel

- Standart
- Kendi Kendini Gerçekleştirme
 - Potansiyel olanları fark etmek
 - Öz kabul ruh sağlığı
 - Kendini motive etme
 - Yaratıcı yaşam

Model olduğu şekliyle uygulandığı takdirde yaratıcılık eğitimini daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Son dönemlerde kreş düzeyindeki eğitim basamaklarından başlanarak her basamakta yaratıcı düşünmeyi geliştirme ve teşvik etme adına çalışmalar yapılmakta ve eğitim müfredatlarında ve ölçme değerlendirme sistemlerinde yine yaratıcı düşünmeye yer verilmektedir.

Yaratıcı bireyler bilimsel çalışmalara konu olmaya başladığında kişisel farklılıklar bilimin nesnesi haline gelmiştir. Çok yetenekli az sayıda kişiyle çalışmak yerine herkeste olabilecek az sayıda yeteneğe odaklanmak yaratıcılık çalışmalarına kapı aralamıştır (Guilford, 1962).

Kişilerin özünü oluşturan ve birbirinden ayıran bireysel faktörler, kalıtsal özellikler, zeka seviyeleri, yetenek düzeyleri gibi faktörler yaratıcılığı etkileyen unsurlar arasında gösterilmektedir. Burada bahsedilen yeteneğin; akılcılık, esneklik, orijinallik, eksiklikleri görebilme ve ihtiyaçları tespit edebilme, detaylandırma ve yeniden tanımlama yetenekleri olması yaratıcı bireylerde olması beklenen özelliklerdendir (Ferguson, 1986, s. 4).

Akış teorisinin babası olarak kabul edilen psikolog Csikszentmihalyi yaratıcı kişilerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Csikszentmihalyi M.1997):

- Yaratıcı bireyler genellikle sessizce dinlenmelerine rağmen çok fazla enerjiye sahiptirler,
- Yaratıcı bireyler hem zeki hem kibardırlar,
- Yaratıcı kişiler hem oyuncudur, hem disiplinli aynı zamanda sorumlu ve sorumsuzluğun bir karışımına sahiptirler,
- Yaratıcı bireyler hayal gücü ile gerçeklik duygusunun uçlarında yer alırlar,
- Yaratıcı kişiler, dışa dönüklük ve içe kapanıklık arasında zıt eğilimler barındırırlar,

- Alçak gönüllülük ve gururlu olma da yaratıcı bireylerin özellikleri arasındadır,
- Yaratıcı bireylerin asi ve bağımsız olduğu da düşünülmektedir.
- Birçok yaratıcı birey çalışmaları hakkında oldukça tutkuludur,
- Yaratıcı bireyler oldukça keyif almalarına rağmen acı çektikleri de olmaktadır.

Yaratıcılık birçok zıt kavramı bünyesinde barındıran, çelişkili durumlardan ortaya çıkan sancılı aynı zamanda keyif verici bir süreçtir. Örneğin Leonardo Da Vinci, Mahatma, Gandhi, Marck Zuckerberg, Mozart ve Stephen Hawking uçlarda yaşayan, yaratıcılık seviyeleri yüksek, orijinal ürünler vermiş kişilerdir (Bhasin, 2011, s. 22).

3.4. YARATICILIK KURAMLARI

Yaratıcılık kavramını sadece sezgiler, hisler, görülmeyenin görülmesi ya da düşünülmeenin düşünülmesi şeklinde tanımlamak bilimsellikten uzak kalacağı için kuramlarla yaratıcılığı açıklamaya ve anlamaya çalışmak kavrama farklı bir boyut getirecektir. Bu doğrultuda ele alınan kuramlar şunlardır:

- Dört evre kuramı (Graham Wallas, 1926,
- Abraham Maslow'un kuramı (Maslow, 1968),
- Çağrışımsal düşünme kuramı (Mednick, 1962),
- Janusyan düşünme kuramı (Rothenberg, 1971)
- Yaratıcılığın 4p kuramı (Rhodes, 1950)

3.4.1. Dört Evre Kuramı

Graham Wallas yaratıcılığı açıklarken meydana gelen dört evreden bahsetmektedir. Bunlar; hazırlık, kuluçka, aydınlanma, doğrulama evreleridir ve her evrenin kendine has özellikleri bulunmaktadır (Sadler-Smith, 2015).

Kurama göre; hazırlık aşaması mantık ve matematiğin yanı sıra deneysel gözlem içermektedir. Yine son aşama olan doğrulama evresini de ilk aşamaya benzeterek aynı matematiksel kurallara dayandığını savunmaktadır (Sadler-Smith, 2015).

Kuramın ikinci aşaması kuluçka evresidir. Bu aşamada probleme bir adım yaklaşarak aklın problemi düşünmesini sağlamak için özgürleşmesi gerekmektedir. Özellikle tüm fikirlere açık olan hatta "çılgin" olarak nitelendirilen kişilerin fikirlerinin oluşum evresidir (Foundation, 2020).

Dördüncü aşama aydınlanma aşamasıdır. Bu aşama genellikle “aha buldum” ya da “evreka” şeklinde tanımlanmıştır. Bilinçli benlik istemezken bilinçaltı benlik ilk aşamada topladığı tüm unsurları kabul ettikten sonra iç görüde bir fikir patlaması yaşanmaktadır (Popova, 2021).

3.4.2. Abraham Maslow’un Kuramı

Hümanist kuramın öncülerinden olan Maslow yaratıcılığa bakış açısında ihtiyaçlar hiyerarşisinden etkilenmiştir. Maslow’a göre yaratıcılık, basamakların en üstünde yer alırken, herhangi bir çaba gerektirmeden kendiliğinden gerçekleştiğini savunmaktadır (Onur, 2018, s. 149). Kuram iki tür yaratıcılıktan bahsetmiştir. Birincisi özel yetenek yaratıcılığı iken ikinci tür kendini gerçekleştiren yaratıcılıktır. Özel yetenek yaratıcılığı daha çok üstün zekalı kişilerde bulunurken, kendini gerçekleştiren yaratıcılık, sanat ya da mutfak alanında kendini gerçekleştirme ile ilgilidir ve kişiliği ile uyumlu sağlıklı bireylerde görülen yaratıcılık türüdür.

3.4.3. Çağrışimsal Düşünme Kuramı

Mednick, (1962) yaratıcılığı tanımlarken çağrışimsal düşünmeden bahsetmektedir. Birbirleriyle ilişkili gibi durmayan ancak uzaktan bağlantılı olan unsurların yeni ve değerli bir oluşum meydana getirmesini yaratıcılık olarak ifade etmiştir. Genel olarak, organizmanın gerekli ilişkilendirilebilir unsurları fikrinsel bitişikliğe getirme eğiliminde olduğunda herhangi bir durumun yaratıcı bir çözüme ulaşma olasılığını artıracaktır. Bu sebeple, yaratıcı çözümler sağlamanın üç yolu, gerekli ilişkilendirilebilir öğeleri bir araya getirme yöntemleridir. Mednick (1962)’in yaratıcı fikir üretmek için gerekli gördüğü üç yol şunlardır:

Tesadüf: Gerekli ilişkilendirilebilir öğeler, bu ilişkilendirilebilir öğeleri ortaya çıkaran uyaranların bitişik çevresel görünümü (genellikle kazara bir bitişiklik) tarafından sürekli olarak çağrıştırılabilir. Örneğin, X ışını ve penisilin gibi keşifler bu gruba girmektedir.

Benzerlik: Birbirleriyle ilişkilendirilebilecek öğeler, bu öğelerin benzerliği veya ortaya çıkarma uyaranlarının benzerliği sonucunda bitişik olarak çağırılabilir. Bu yaratıcı öğelere kelimelerin yapısında, kafiyelerde, yaratıcı yazılarda, heykel, müzik ve şiirde karşılaşılabilmektedir.

Arabuluculuk: Gerekli ilişkilendirilebilir öğeler, ortak öğelerin uyumluluğu vasıtasıyla beraber çağrılabilir. Bu, sembollerin (sözel, matematiksel, kimyasal vb.) kullanımının zorunlu olduğu alanlarında, ilişkilendirilebilir unsurların birbirleriyle bitişik hale getirilmesinin büyük önem taşımaktadır.

3.4.4. Janusyan Düşünme Kuramı

Rothenberg, (1971) tarafından ileri sürülen kuramda zıtlıkların bir arada tutulmasının öneminden bahsedilmektedir. Kurama göre düşünme, sanat, edebiyat, mimarlık, müzik, fen ve matematikteki yaratıcı süreçlerin rolüyle alakalı iki veya daha fazla zıt fikir, kavram veya görüntüyü aynı anda tasarlama ve kullanma olarak tanımlanmıştır (Rothenberg, 1971, s. 195). Muhalif düşünce temeline dayanan Janusyan düşünme adını aynı anda iyi zıt yöne bakan bir Roma tanrısından almaktadır. Kuram düşünmenin dört aşamasından bahsetmektedir.

Bunlar: Motivasyon, kabul görmüş kurallar ya da düşüncelerden sapma, eş zamanlı zıtlştırma, yapılandırma veya detaylandırmadır.

3.4.5. 4P Kuramı

Yaratıcılık kelimesinin tanımını bulmak amacıyla hayal gücü, özgünlük ve yaratıcılık kavramlarıyla yoğun bir şekilde ilgilenen Rhodes (1961) yaratıcılığı, yeni bir kavram veya ürünün aktardığı fenomen olarak tanımlamıştır.

İncelenen birden fazla unsur arasından dört tanesi öne çıkmaktadır. Bu unsurlardan birincisi insan olarak kişiyle ilgilidir (Person). İkinci unsur, fikir yaratmada etkili olan zihinsel süreçlerle ilgilidir (Process). Üçüncü unsur, ekolojik baskının kişinin zihinsel süreçleri üzerindeki etkisidir (Press). Son unsur ise fikirlerle ilgili olandır (Product) ve genellikle dil veya sanat şeklinde ifade edilen üründür (Rhodes, 1961).

Kişi (Person): Kişilik, zeka, fiziksel özellikler, karakter yapısı, alışkanlıklar ve davranışları kapsamaktadır. Bu kısımda sorulması gereken birtakım sorular mevcuttur. Kişinin zeka seviyesi ile yaratıcılığı arasındaki ilişki nedir? Herkeste bir miktar yaratıcılık var mıdır? Fiziksel veya fizyolojik özelliklerin yaratıcılık üzerinde bir etkisi var mıdır? Nevrotik kişilik yaratıcılığa zararlı mıdır? Yaratıcılıkta kişi faktörünün belirlenmesi ve yaratıcılığın kişiselliğinin belirlenmesi açısından yukarıdaki sorular

önemlidir. Ayrıca Torrance, Guilford, Maslow ve Getzels gibi araştırmacılar yaratıcılığı kişilik yönü ile almışlardır (Onur ve Zorlu, 2017, s. 1538).

Süreç (Process): Burada üzerinde durulması gereken kavramlar motivasyon, algı, öğrenme ve iletişimdir. Süreçle ilgili sorulması gereken temel sorular ise; kimi bireyler geleneksel cevaplardan tatmin olurken bazılarının özgün cevap arayışlarına sebep olan etmenler nelerdir? Düşünme süreci hangi aşamalardan oluşur? Yaratıcı düşünme öğretilir mi?

Çevre (Press): Topluluk halinde yaşayan insanlık için çevre faktörü son derece önemlidir. Bireyler zamanla çevrelerini etkiler ve çevreden etkilenirler. Kişinin içinde büyüdüğü çevre hayal gücünü, algısını, hayata bakış açısını, ihtiyaçlarını ve ihtiyaçlarını tatmin etme derecesini etkilemektedir.

Ürün (Product): Fikirlerin somutlaştırılması ürün olarak ifade edilmektedir. Ortaya konan yeni bir ürün öncesinde orijinal fikirlerden beslenerek son şeklini almıştır. Yeni bir icat yapıldığında en temel etken hiç kuşkusuz mucidinin zihni ve yaratıcılığıdır.

Kuramlara geniş bir perspektiften bakıldığında yaratıcılığın çok yönlü, zekadan bağımsız birden fazla unsurdan meydana gelen multi disiplinler bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Gerek eğitim, gerekse iş dünyasında yaratıcı düşünme doğru kullanıldığı ve yönlendirildiği takdirde 21. Yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebilen ve hızlı değişimlere ayak uydurabilen bireyler yetiştirmek mümkün olmaktadır.

3.5. YARATICILIĞIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Yaratıcılık zeka, öğrenme, çevre, kişilik özellikleri gibi birçok faktörden etkilenebilmektedir. Aynı şekilde bireylerin yaratıcılığını engelleyen unsurların belirlenmesi topluma daha yaratıcı, ufku açık, yenilikçi bireyler kazandırılması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Kişilerin yaratıcılık özelliklerinin önündeki engeller doğdukları andan itibaren hayatlarının her basamağında karşılarına çıkmaktadır. Hatta toplumun değerleri, kültürel özellikleri, yenilikçi olup olmaması, farklı fikirlere gösterdiği anlayış tarzı, dini özellikleri gibi bireyin dışında gelişen etmenler daha birey dünyaya gelmeden yaratıcılığını engelleyen etmenlerdir.

Bireyin kişisel özellikleri, utangaçlığı, hata yapmaktan ve yargılanmaktan, dışlanmaktan korkması, radikal kararlar alamaması, fikirlerini savunurken gösterdiği inat ve cesareti gibi kendine has özellikleri de yaratıcılığın önündeki engellerdir. Coon yaratıcılık engellerini şu şekilde sınıflamaktadır (1983, aktaran, Rıza, 2004):

- **Duygusal Engeller:** Daha çok yetiştirilme tarzı, çocukluk çağı yaratıcılığının teşvik edilip edilmemesi, kişinin içe dönüklüğü ya da özgüveni gibi durumları kapsayan engellerdir (Işık ve Saygılı, 2015, s. 134).
- **Kültürel ve Toplumsal Engeller:** Toplumsal değerler, normlar, alışkanlıklar bireylerin düşünme biçimlerini etkilediği gibi hayal kurma sınırlarını dahi belirleyebilmektedir. Yaratıcılığı yüksek bireyler olaylara farklı bir perspektiften baktıkları için toplumun genelinden ayrı düşebilmektedirler. Bu bireyler içinde bulunduğu kültürün özellikleri ile çelişebilmekte hatta bazen onaylamamaktadır. Bu durumda bireyin ve kültürün ortak noktada buluşamaması iki taraftan birinin baskın çıkarak diğerinin kaybetmesiyle sonuçlanabilmektedir. Ayrıca toplumda yaratıcı ürünlerin ve fikirlerin gereken değeri görmemesi, çocukların oyunlarında yaratıcılık unsurlarını diğer nesillere aktarılamaması, değişime karşı gelişen direnç de toplumsal engeller arasında sıralanabilmektedir.
- **Program Engelleri:** Eğitim müfredatındaki hantallıklar, öğretmenlerin birçok sebepten dolayı bu müfredatın dışına çıkamaması, öğrenci de beklenen kalıpsal özellikler, ders saatlerinin yoğunluğu gibi faktörler de bireyin yaratıcılığının keşfedilmesi ve desteklenmesinde rol oynayan etmenlerdendir.
- **Öğrenilmiş Engeller:** Öğrenme kişide meydana gelen kalıcı davranış değişikliğidir. Bu tanımdan hareketle bireyler eğitim, aile davranışı, toplumsal olaylar gibi birçok faktörle beraber bazı kalıcı davranışlar elde etmektedirler. Basmakalıp düşünceler, olaylara dar çerçeveden bakma, resmin bütününe görememe gibi öğrenilmiş ve değiştirilmesi zor ve zaman alan etmenler kişinin yaratıcılığına ket vuran faktörlerdir.

3.6. ÖRGÜTSEL YARATICILIK

Örgütsel yaratıcılık, Woodman, Savyer, Griffin (1993, s. 293) tarafından "karmaşık bir sosyal sistemde birlikte çalışan bireyler tarafından değerli, kullanışlı

yeni bir ürün, hizmet, fikir, prosedür veya işlemin oluşturulması" olarak tanımlanmıştır.

Son yüzyılda bilgi toplumları dünyanın hızına ayak uydurabilmek ve gelişmelerin gerisinde kalmamak amacıyla her türlü yolu ve yönetimi denemeye hazır haldedirler. Bu doğrultuda kendini geliştirmek isteyen, geleneksel anlayışın tersine çağdaş yöntemleri uygulayarak inovasyonu her alanda ve doğru kullanan toplumlar küresel ekonominin ağır topları haline gelmiştir. Her ne kadar inovasyon; sosyoloji, ekonomi, mühendislik gibi disiplinlerin alanına girerken; yaratıcılık, çoğunlukla psikoloji içinde incelenmiş olsa da ikisinin ortak noktası sinerjiden yararlanmalarıdır (Ford, 1996, s. 1112). Ayrıca inovasyon yenilik ve kullanışlılığı içerdiğinden yaratıcılığın da kapsamına girmektedir.

Yetenek savaşlarının yaşandığı günümüzde artık diplomaların yerini, ileriye görebilen, vizyonu geniş, yenilikçi, katma değeri yüksek insan gücü almıştır. Özellikle Z kuşağından beklentiler geleneksel kalıpların dışına çıkabilen, değişime direnci kırabilen, hızlı değişimlere ayak uydurabilen bireyler olmalıdır. Burada yaratıcılık ve yaratıcı bireyler şimdiye kadar hiçbir çağda olmadığı kadar önem kazanmış ve talep görmektedir. Bu sebepler örgütsel yaratıcılık da üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri haline gelmiştir.

Öne geçmek, aranılan olmak, başarılar elde etmek, yüksek cirolara sahip olmak her şirketin misyonu içerisinde yer almaktadır. Örgütsel yaratıcılık, örgütlerde yaratıcılığın teşvik edilmesi, bireylerin cesaretleri, kişisel gelişimlerine yaptıkları yatırımlar, geniş bakış açısı ve yönetimin çalışanlara yükledikleri anlamla yakından ilgilidir. Klasik yönetim anlayışıyla çalışanlarını makine olarak gören, herkesin her işi yapabileceği gibi sığ bir anlayışla hareket eden yönetimler örgütsel yaratıcılıktan uzak kalmaya mahkum olmaktadır. Kurum üyelerinin her birinin farklı geçmişe, karaktere, hayat görüşüne sahip olduğunun kabul edilmesi, tek tiplikten uzaklaşarak çok sesliliğinin olumlu hale devşirilmesi yeni nesil yöneticilere düşen görevlerdendir.

Çizelge 3-2: Yaratıcı eylemi kolaylaştıran beklentiler ve duygular

Duyarlılık İnançları
Etkili İletişim Ağları
Etkili Ödül Sistemi
Yeterli Kaynaklar
Belirsizliğe Karşı Hoşgörü
Yetenek İnançları
Özgüven
Yaratıcı Benlik İmajı
Duygular
Duygusal Olarak Etkileme
Enerji
Örgüt Kültürünün Beslenmesi

Kaynak: Ford (1996; 1123)

Şirketlerdeki yaratıcılık çalışmaları yalnızca yaratıcı ve yenilikçi değişikliklere yol açmaz aynı zamanda bireysel davranış değişikliklerine de sebep olmaktadır. Bu sebeple şirketlerin yaratıcılık ile refah arasındaki ilişkiyi iyi anlayıp analiz etmeleri gerekmektedir.

Örgütsel yaratıcılığı tanımlama ve anlamlandırma alanında çalışmalar yapan Ford (1996), örgüt ikliminin kişilerin olumsuz duygularını dağıtmaya hizmet edebileceğini ileri sürerek çalışanlara konfor alanı sağlamak için gerekli bulguları Çizelge'daki gibi özetlemiştir. Bulgular; duyarlılık inançları, yetenek inançları ve duygular olmak üzere üç ana başlıkta sıralanmıştır. Her başlık da kendi içerisinde alt unsurlar barındırmaktadır. Örgütsel yaratıcılığın oluşabilmesi için doğru iletişim tekniklerinin kullanılması, kişinin öz benlik algısının farkına varabilmesi ve örgüt kültürüne uyum sağlayabilmesi öne çıkan etmenlerdendir. Çünkü örgüt kültürü, kuruluşun başarısında kilit görevi görmektedir (Martins ve Terblanche, s. 67).

Tushman ve O'Reilly (1997)'e göre örgüt kültürü organizasyon yeniliğinin merkezinde yer almaktadır. Bunun farkında olan güçlü örgütler her kademedede yeniliği absorbe etme eğilimine gitmektedirler. Bilginin en büyük güç olduğu 21. Yüzyıl çalışma koşullarında büyük pazarlarla rekabet edebilmek, entropinin önüne geçebilmek adına kuruluşlar yenilikçi ve yaratıcı vizyonlar belirlemektedirler.

Örgüt kültürünü oluşturan unsurlar yaratıcılığı iki yolla etkilemektedir.

Bunlardan birincisi, üyelerin sosyalleşmesi sonucu ortaya çıkan yaratıcılık şeklidir. Buna göre, bireyler örgütteki informal iletişim sayesinde hangi davranışların daha kabul edilebilir olduğunu öğrenmeleri sonucunda yeni normlar geliştirmektedirler. Bireyler tarafından paylaşılan kabul edilebilir yenilikçi ve yaratıcı davranışlar örgütün faaliyet gösterme şeklinin bir parçası olup olmadığı konusunda tahminlerde bulunulmaktadır. İkincisi ise; değerler, inançlar, prosedürler olarak kendini göstermektedir. Örgütün bu soyut unsurları yaratıcı fikirlerin geliştirilmesi için destek sağlayarak işyerindeki yaratıcılığı geliştirmektedir (Martins ve Terblanche).

Yaratıcılığın örgütsel boyutunda bireyler teker teker incelenirken, bireylerden oluşan gruplar da üyelerinden bağımsız olarak sinerjik etkiden kaynaklı olarak farklı davranış kalıpları gösterebilmektedir. Özellikle örgüt liderlerinin tutum ve davranışları, yaratıcılığa bakış açıları, örgütün yaratıcılık ve inovasyon zeminine hazır hale getirilerek dinamik bir yapı oluşturulması önemle üzerinde durulması gereken konulardandır (Şengül, 2015, s. 33).

Liderler; örgüt üyelerine yön veren, içsel motivasyonu ve örgütsel bağlılığı artırmaya yönelik çalışmalar yapan, onları ortak hedefe yönelten en kilit örgüt üyesidir. Kuruluşu başarıya götüren, teknolojik yenilikler ve küresel güçler karşısında başarısını koruyabilen liderler her şeyden önce yeniliği ve yaratıcılığı misyon edinmiş olanlardır. Bu anlamda dönüşümcü liderler sürekli kendini ve örgütü yenileme çabası içerisinde olan, toplam kalite yönetimi felsefesini benimsemiş, örgütlerini öğrenen örgüt haline getirmiş liderlerdir. Ayrıca liderlerin yaratıcılık alanında vizyon sahibi olmaları da kurumun gelişmesi açısından aranan temel özelliklerdendir. Yaratıcı liderlikle verimlilik, inovasyon, sorun çözme, öğrenen örgütler ve kalite vizyon boyutlarının alt unsurlarını oluşturmaktadır (Uslu, 2011, s. 425).

Şekil 3-1: Organizasyon kültürünün yaratıcılık ve yenilik üzerindeki etkisi

(Martins ve Terblanche, s. 70)

Bazı araştırmalar örgütlerde yaratıcılık seviyelerinin artırılmasının bireyde olumlu davranış değişikliklerine yol açtığını savunmaktadır (Rasulzada ve Dackert, 2009; Martins ve Terblanche; Oldham ve Cummings, 1996). Yaratıcı liderlerin de örgütü yenilikçi bir vizyonla daha çalışılabilir ve orijinal hale getirmeleri çalışanların daha konforlu , daha özgüvenli ve daha özgür bir iş ortamına sahip olmalarına zemin hazırlamaktadır. Özellikle yeni teoriler üretmeleri, sorunlar karşısında çözüm yolları bulmaları beklenen ve ülkenin en aydınlık yüzü olarak görülen akademisyenler açısından yaratıcılık mesleki yeterliliklerinin sekteye uğramaması anlamında son derece önemlidir. Akademisyenlerin görev aldığı yüksek öğretim kurumları, onların yenilikçi, inovatif, ileriye dönük bakış açılarını geliştiren özellikte olmalı ve geniş bakış açılarını engelleyecek her türlü unsurun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

3.7. YARATICILIK İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yaratıcılık alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretim yöntemlerinin, yaratıcı düşünme teknikleri üzerindeki etkisini tanımlamak için yapılan çalışmalar ve yaratıcı düşünmeyi farklı açılardan araştıran çalışmalar olmak üzere iki kategoriye ayrabilmektedir.

Rasulzada ve Dackert (2009) tarafından yapılan çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, organizasyon yaratıcılığı ile çalışanların yenilikçi ve psikolojik refahı arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmanın ikinci amacı ise, örgütsel faktörler ile örgütsel yaratıcılık arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma sonuçlarına göre, organizasyon iklimi ve çalışma kaynaklarının organizasyonda algılanan yaratıcılık ve yenilik ile büyük ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaratıcılık ve yenilik koşulları arttıkça bireyin psikolojik refah seviyesinin de arttığı tespit edilmiştir.

Beger ve Ozmen (2019)'un akademisyenler üzerine yaptıkları çalışmanın amacı, değişim karşısında direncin, yaratıcılık üzerindeki etkisini belirlemektir. Çalışma sonucuna göre, değişim karşısında yaşanan direnç akademisyenlerin stres düzeylerini artırarak yaratıcılık seviyelerinin düşmesine sebep olduğu yönünde olmakla beraber akademisyenlerin mesleki yeterliliklerini olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Darvishmotevali, Altınay, Köseoğlu (2020) tarafından çalışmada, çevresel belirsizliğin örgütsel yaratıcılık üzerindeki üç ana yönünü test edilmiş ve belirsiz ortamlarda örgütsel çeviklik modelini geliştirmişlerdir. Çalışma 174 otel yöneticisi ile anket çalışması yapılarak yürütülmüştür. Çalışma bulgularına göre, örgütsel çevikliğin, rekabetçi ve teknolojik belirsizliğin organizasyonel yaratıcılık üzerindeki olumsuz etkilerini yönlendirdiği ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, oldukça dinamik ve karmaşık ortamlarda, kuruluşların belirsizlik zorluklarını yönetmek için bürokrasiyi azaltması gerektiğini göstermektedir. Karışıklık ve acil durum teorileri tarafından bilgilendirilirse, bu çalışma, çevresel belirsizlik, örgütsel yaratıcılık ve ağırlık endüstrisinde örgütsel çeviklik arasındaki ilişkiye yeni görüşler sunmaktadır.

De Vasconcellos, Garrido, Parente (2019) örgütsel yaratıcılığın şirketlerin uluslararası iş yetkinliğinin geliştirilmesinde oynadığı rolleri açıklamayı hedefledikleri çalışmalarını, 77 Brezilyalı KOBİ ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, örgütsel yaratıcılığın uluslararası iş yetkinliği için bir yapı taşı olduğu belirlenmiştir.

Kuyucu, Özbey, Gençer (2020) eleştirel düşünme ile örgüt iklimi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla spor bilimleri alanındaki akademisyenler üzerinde yürüttükleri çalışmaya 130 akademisyen katılmıştır. Çalışma sonucuna göre, akademisyenlerin eleştirel düşünce düzeyleri ile etik iklim, egoist iklim ve ilkellik iklimi arasında ters yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Göl ve Erkin (2021) tarafından yapılan çalışma 180 sağlık bilimleri fakültesi öğrencisi ile yürütülmüştür. Çalışmanın amacı, bilişsel esneklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırma sonucuna göre, bilişsel esneklik ile yaratıcılığın doğru orantılı olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin bilişsel yeterlilik seviyeleri arttıkça yaratıcılık düzeylerinde de artış olduğu görülmüştür.

Lee ve Hwa (2005) çalışmalarında 4 ve 5 yaşlarında 1000 okul öncesi çocuk ile yapmışlardır. Çalışmada öncelikle yaratıcı düşünme yeteneğinin dil alanındaki hayal faktörü ve akıcılık faktörü, yaratıcı kişilik - merak, bağımsızlık, koşu-riski ve görev taahhüdünün dört faktörüne önemli ölçüde ilişkilendirilmiştir. İkinci olarak yaratıcı düşünme cinsiyet değişkeni ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre okul öncesi çağda kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha yaratıcı olduğu görülmüştür. Üçüncü analiz ise yaş faktörüne göre yapılmıştır. Yaş ile yaratıcılık arasında önemli farklar olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yaratıcı düşünme yeteneği ve yaratıcı kişiliğin gelişimsel bir eğilim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bakır ve Öztekin (2014) tarafından yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmenlerinin bazı demografik özelliklerine göre (yaş, cinsiyet, çalışma yılı, mezun olunan okul) yaratıcı düşünme düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucuna göre, araştırmaya katılan fen bilgisi öğretmenlerinin yaratıcı düşünme seviyeleri belirtilen demografik özelliklere göre önemli ölçüde bir farklılık göstermemektedir.

Nanto (2021) tarafından 747 ilk ve ortaokul öğretmeniyle yürüttüğü çalışmanın amacı, hata yönetimi kültürü ve işe cezbolma davranışlarının örgütsel yaratıcılığa etkisini belirlemektir. Çalışma sonucuna göre, işe cezbolma ve hata yönetimi

kültürünün örgütsel yaratıcılık ile arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Hata yönetimi kültürü ile işe cezbolma örgütsel yaratıcılığı pozitif yönde, anlamlı ve zayıf düzeyde etkilerken, işe cezbolma davranışlarının örgütsel yaratıcılık üzerindeki etkisinde hata yönetimi kültürünün anlamlı bir şekilde kısmi olarak aracılık yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİNDE AKIŞ DENEYİMİ VE NOMOFOBİNİN ETKİSİ

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın birden fazla amacı bulunmaktadır. Amaçlardan birincisi; Akış deneyiminin yaratıcı düşünme üzerindeki etkisinin incelenmesidir, İkinci amaç, nomofobinin akış deneyimi üzerindeki etkisinin incelenmesidir, Üçüncü ve son amaç ise, nomofobinin yaratıcı düşünme üzerindeki etkisinin ölçülmesidir.

Ayrıca çalışma kapsamında katılımcıların demografik özellikleri ile ölçekler arasındaki ilişkiler de incelenmiştir.

4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

1950’li yıllarda bilgisayarlardaki gelişmelere paralel olarak internette gelişmeye ve hayatımıza girmeye başlamış bulunmaktadır. Ülkemizde ise internet alanındaki çalışmalar 1980’li yıllara dayanmaktadır. O yıllardan günümüze kadar internet ve bilişim teknolojileri alanındaki yenilikler baş döndürücü hızda devam etmektedir. Meydana gelen yeniliklerden en çok etkilenen ve kendini geliştiren cihazlardan biri ise telefonlardır. Önce kabloludan kablosuz hale geçişi ardından internet buluşmasıyla beraber akıllı telefon sıfatını kazanan cep telefonları son dönemde her bir bireyin ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu gelişmeler 2002 yılından başlayarak 2G, 3G ve son olarak 4,5 G teknolojileriyle hızlarını da artırmışlar (Kuyucu, 2017, s. 330). Geline nokta da ceplerimizde yalnızca telefon taşımıyoruz. Aynı zamanda televizyon, bilgisayar, takvim, oyun konsolu, asistan, saat, banka, okul v.b. gibi listeyi kişisel tercihlerimize, ihtiyaçlarımıza ve alışkanlıklarımıza göre daha da uzatabileceğimiz birçok nesneyi de ceplerimize sığdırmış durumdayız. Bu

kompleks cihazın getirdiği konfor da bireylerin bu cihazlara daha kolay bağlanmasına sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu bağımlılık yeni bir kavramın oluşmasına sebep olmuştur. Nomofobi olarak bilinen akıllı telefon bağımlılığı artık literatüre geçmiş kavramlardan biridir. İlk kez 2008 yılında İngiltere de yapılan bir araştırmada ortaya çıkan kavram en kısa tanımıyla telefonsuz kalma korkusudur (Oksman ve Turtiainen, 2004; Erdem, Türen, Kalın, 2016; Gezgin, Cakir, Yıldırım, 2017). Farklı kültürlerde yapılan çalışmalar (Chóliz, 2012; King vd. 2014; Sharma vd., 2015; Tavolacci vd. 2015; Gezgin ve Çakır, 2016; Karatay, 2018) nomofobinin birçok sağlık sorununa yol açtığını doğrulamıştır.

Telefon bağımlılığı yalnızca sağlık sorunlarına sebep olmamaktadır. Ek olarak akademik başarıya ve işte verimsizliğe de yol açmaktadır (Erdem , Türen ve Kalkın, 2016). Özellikle ülkenin aydınlık yüzü, ileri eğitim seviyesine sahip, her daim gelişmek, üretmek, çalışmak durumunda olan akademisyenler için motivasyon, işe adanmışlık, zaman yönetimi ve akış kavramları akademik başarıları açısından önemli kavramlardır. Kişini yapmış olduğu işe yoğun bir şekilde odaklanması, bütün dikkatini toplayarak kendini yaptığı işe vermesi (Csikszentmihalyi M. , 1990, s. 4) akış olarak isimlendirilmiştir. Akademisyenler de yaptıkların işin muhteleviyatı gereği sık sık akışta kalan ya da kalması beklenen mesleklerdendir. Çünkü üretmek, yazmak, bulmak, öğretmek yoğun konsantrasyon gerektiren işlerin başında gelir. Ancak bazı faktörler yaşanan ya da yaşanması beklenen bu akış anlarını bozabilmektedir. Çalışmada akademisyenlerin nomofobi ve akış düzeyleri araştırılarak telefon bağımlılığının yaşanabilecek akışı ne derece olumsuz etkilediği inceleneceği için bu meslek grubundaki olası başarısızlık faktörüne dikkat çekilmiş olacaktır. Ayrıca akış kavramı birçok meslek grubuyla çalışılmasına rağmen akademisyenlerle yapılmış yeterli sayıda çalışmaya rastlanamamıştır.

Yükseköğrenim eğitimi görmüş, alanında uzmanlaşmış ve bu alanda yeni uzmanlar ve meslek erbabları yetiştiren yükseköğretim kurumlarından beklentiler bilgi toplumunda yaşanan gelişmelerle beraber çağa ayak uydurabilecek düzeyde artmaktadır. Bilgi üretme ve araştırma temel prensibini oluşturan bu kurumların vizyonlarında yenilik ve inovasyon kavramları listenin başında yerini almaktadır. Bu vizyon doğrultusunda akademisyenlerden yenilikçi olmaları, olaylara farklı perspektiflerden bakmaları ve yaratıcılık seviyelerinin yüksek olması beklenmektedir. Yaratıcılık kompleks bir yapıya sahip bileşenlerden oluşur (Sternberg ve Lubart, 1999:

10). Yükseköğretim kurumları da bu yapıyı oluşturmaya en müsait kurumların başında gelmektedir (Yaman ve Esen, 2021, s. 264). Yaratıcılık kişiye özgü olmakla beraber, yaratıcılığın önündeki engellerin tespit edilerek doğru yönlendirilmesi neticesinde ortaya daha verimli işler çıkacaktır.

Bu bağlamda çalışmanın temel önemi; kişinin motive halini bozan nomofobi ile tam motivasyon hali olarak tanımlanan akışın beraber incelenerek yaratıcı düşünmeye etkisi belirlendiği takdirde; hem akış seviyelerinin artırılması hem de nomofobinin olumsuz etkileri incelenerek akademisyenliğe farklı bir bakış açısıyla bakılmasıdır.

4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kavramsal kısmında üç kavram üzerinde durulmuştur. Bu kısımlar; akış deneyimi, nomofobi ve yaratıcı düşünmedir. İlk bölümde ele alınan akış kavramının detaylı bir tanımlaması yapılarak tarihinden bahsedilmiştir. Hangi alanlarda çalışıldığına değinilerek literatür taraması esnasında göze çarpan eksiklikler belirtilmiştir. Ayrıca ülkemizde ve diğer ülkelerde akış alanında yapılan çalışmalara yer verilecek çalışmamız ile ortak amaçları bulunan çalışmalar karşılaştırılmıştır.

İkinci bölümde nomofobi kavramına değinilmiştir. Ancak nomofobinin bir bağımlılık çeşidi olması sebebiyle daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bağımlılık kavramı tanımlanmış ve detaylıca anlatılmıştır. Ardından nomofobi kavramının tanımı ve tarihine değinilmiştir. Dünya genelinde ve ülkemizde teknoloji bağımlılığına dair istatistiki veriler verilmiştir. Son olarak nomofobi ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yaratıcılık ve yaratıcı düşünme kavramlarının detaylı bir tanımlaması yapılmıştır. Yaratıcılığı etkileyen ve yaratıcılığın önündeki engellere yer verilmiştir. Yine bölüm sonunda yaratıcı düşünme kavramı ile ilgili yapılmış çalışmalar belirtilmiştir.

Çalışmanın dördüncü kısmını oluşturan bu bölümde araştırmanın ampirik kısmıdır. Bu bölümde hipotezler kapsamında yapılan analiz sonuçlarına yer verilerek sonuçlar ve tartışma kısımları ile araştırmanın literatürdeki yeri belirtilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları, yalnızca İstanbul ilinde bulunan devlet üniversitelerinin çalışmaya dahil edilmesidir. Bir diğer sınırı ise çalışmanın veri toplama kısmının büyük bir bölümü yaz dönemine denk geldiği için öngörülenden düşük bir katılım olmasıdır.

4.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Çalışmanın varsayımları şu şekilde sıralanmaktadır. Örneklem grubunun araştırmanın amacına uygun olarak seçildiği, katılımcıların akış deneyimi, nomofobi ve yaratıcı düşünme kavramları hakkında fikirlerinin olduğu ve soruları doğru anladıkları ayrıca sorulara içtenlikle ve doğru cevaplar verdikleri varsayımlarına dayanmaktadır.

4.5. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bilimsel araştırmalarda kullanılan çalışma evreni, evrenin çok büyük olması sebebiyle çıkan sonuçların tüm evrene genellenmesinin imkansız olduğu durumlarda, araştırmanın amaçlarına göre araştırmacı tarafından sınırlandırılmasıyla ortaya çıkan evrendir (Baştürk ve Taştepe, 2013, s. 132).

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren devlet üniversitelerinde görevli akademisyenler oluşturmaktadır. İstanbul ilinin seçilmesinin sebebi; özellikle akış deneyimi kavramının daha anlaşılır şekilde ölçülebilmesi adına, iş yoğunluğunun ve stresin en fazla yaşandığı il olmasından kaynaklanmaktadır.

İstanbul ilinde toplam 13 tane devlet üniversitesi bulunmakta ancak 2 tanesi (Türkiye Uluslararası İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türk- Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi) aktif halde değildir. Kalan 11 üniversitede görevli toplam ve bu üniversitelerde görevli akademik personel sayısı 18.739'dur (Yükseköğretim Kurumu (YÖK), 2022). Bu doğrultuda 18.739 kişi araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Evreni oluşturan kişilere mail yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak YÖK'ün sitesinde bazı akademisyenlerin mail adresleri olmadığı için hepsine ulaşılamamıştır. Bu doğrultuda çevrimiçi anket yaklaşık olarak 7.000 kişiye gönderilmiştir.

Örneklem sayısının belirlenmesi için Taro Yarmane'nin örneklem hesaplama formülü kullanılmıştır (Thummakul vd., 2012: 529).

$$n = \frac{n_0}{1 + n_0 \cdot e^2}$$

Belirtilen formüle göre örneklem sayısını belirlemek amacıyla formüldeki uygun yerler doldurulmuş, hata payı 0,5 alınarak örneklem büyüklüğü belirlenmiştir.

$$\frac{18.739}{1 + (18.739) \cdot (0,05)^2} = 390,395$$

Çalışma için ihtiyacımız olan örneklem sayısı yukarıdaki formül referans alınarak 390,395 tir. Ancak çalışmada 492 anket kullanılabilir durumda bulunmuş ve 492 örneklem sayısı ile çalışma yapılmıştır. Örnekleme yöntemi olarak yansız tesadüfi örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde ana kitleyi oluşturan birimlerin örnekleme girebilme şansı eşit ve bağımsızdır. Bu sebeple evreni temsil edebilme gücü yüksek bir yöntemdir (Baştürk ve Taştepe, 2013, s. 139).

4.6. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Yaratıcı düşünme becerisi doğuştan gelmekle birlikte zamanla geliştirilebilen ancak olumsuz etkenler söz konusu olduğunda da körelebilen bir olgudur. Akış deneyimi ise bireylerin iş esnasında tam motive olmaları olarak tanımlanması sebebiyle kişilerin yaratıcı düşünme becerileri üzerinde olumlu etkileri olabileceği öngörülmektedir. Özellikle spor yaparken ya da yaratıcı bir yazı yazarken ulaşılan en yüksek deneyim olarak da tanımlanan akış deneyimini karakterize eden yoğun konsantrasyon ve merak yaratıcılıkla ilişkilendirilebilmektedir (Schutte ve Malouff, 2020, s. 1).

Yaratıcılık, akış deneyimi ile ilgili farklı öncülleri ve sonuçları olabilen karmaşık bir yapı olmasının yanı sıra zaman içerisinde akış deneyiminin yaratıcılığı artırabileceği ve itici bir motive güç halini alacağı yapılan araştırmalarda görülmüştür (Cseh , Phillips ve Pearson, 2015, s. 281: Zubair ve Kamal, 2015: Park, 2017).

Özellikle akış deneyiminin alt boyutu olan içsel motivasyon ile yaratıcı düşünme becerisi yazında ilişkilendirilerek içsel motivasyon yaratıcılığın ön koşulu olarak kabul edilmiştir (Amabile, 1988, s. 128).

Akış ve yaratıcı düşünme arasındaki bu ilişki dikkate alınarak aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₁: Akış deneyimi yaratıcı düşünme becerisini pozitif yönde etkiler

Çalışmada akış deneyiminin üç alt boyutu ele alındığından alt boyutlarla yaratıcı düşünme becerisi de ilişkilendirilerek aşağıdaki alt hipotezler kurulmuştur.

H_{1a}: Kendini işe verme yaratıcı düşünme becerisini pozitif yönde etkiler

H_{1b}: İşten haz alma yaratıcı düşünme becerisini pozitif yönde etkiler

H_{1c}: İçsel motivasyon yaratıcı düşünme becerisini pozitif yönde etkiler

Bununla birlikte kişilerin akış halini bozan ya da akışa girmelerine engel olan etmenler de mevcuttur. Çalışmada bu etken nomofobi olarak ele alınmıştır.

Telefonsuz kalamama korkusu olarak literatürde yerini alan nomofobi, kişilerin gerek günlük, gerek iş ve gerekse akademik hayatlarını etkileyen olumsuz bir etmendir. Yapılacak çok fazla iş ve bunun karşılığında kısıtlı olan zamanın doğru ve ekonomik yönetilmesi bireysel ve örgüt başarısı açısından son derece önemli iki husustur. Ayrıca telefona bakılmadığında yaşanan huzursuzluk beraberinde motive olamama, dikkat dağınıklığı, aklın sürekli başka meşguliyetler araması gibi kişiyi başarısızlığa götüren ve işe odaklanarak akış deneyimini yaşamasını engelleyen veya azaltan olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Akışın alt boyutlarından olan kendini yaptığı işe verme (Turan, 2019, s. 190), iş esnasında başka hiçbir şeyle ilgilenmeme ve düşünmeme durumunu bozan, konsantrasyonu dağıtan etmenlerden birisi de kişinin akıllı telefonundan gelen uyarılar, bildirim sesleri veya telefonunu kontrol etme arzusudur.

Akış ve sosyal medya bağımlılıkları arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalara göre, akışın internet bağımlılığının bir öncülüğü olduğu da ortaya koymasına rağmen (Kara, 2021, Hu, Zhang, Yang, Lei 2022) nomofobinin akış deneyimini nasıl etkilediğini inceleyen yeterli çalışma bulunamaması bu anlamda önemli bir boşluğu dolduracağı açısından önemlidir.

Çalışmada nomofobinin akış deneyimini olumsuz etkilediği varsayımından hareketle hipotezler test edilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın ikinci hipotezi ve alt hipotezleri:

H₂: Nomofobi iş akış deneyimini negatif yönde etkiler

H_{2a}: Bilgiye erişememe kaygısı kendini işe vermeyi negatif yönde etkiler

H_{2b}: Bilgiye erişememe kaygısı işten haz almayı negatif yönde etkiler

H_{2c}: Bilgiye erişememe kaygısı içsel motivasyonu negatif yönde etkiler

H_{2d}: Rahatlıktan vazgeçme durumu kendini işe vermeyi negatif yönde etkiler

H_{2e}: Rahatlıktan vazgeçme durumu işten haz almayı negatif yönde etkiler

H_{2f}: Rahatlıktan vazgeçme durumu içsel motivasyonu negatif yönde etkiler

H_{2g}: İletişim kuramama durumu kendini işe vermeyi negatif yönde etkiler

H_{2h}: İletişim kuramama durumu içsel motivasyonu negatif yönde etkiler

H_{2i}: İletişim kuramama durumu işten haz almayı negatif yönde etkiler

H_{2j}: Bağlantıyı kaybetme korkusu kendini işe vermeyi negatif yönde etkiler

H_{2k}: Bağlantıyı kaybetme korkusu işten haz almayı negatif yönde etkiler

H_{2l}: Bağlantıyı kaybetme korkusu içsel motivasyonu negatif yönde etkiler

Yaratıcılık kavramı artık sadece sanatta değil bütün disiplinlerde yerini almış ve önemi geniş bir kitle tarafından anlaşılan eski ancak güncelliğini asla kaybetmeyen bir kavramdır. Yaratıcılık, başkalarının hayat tarzına açık olma, çizginin dışına çıkabilme, bilinmezliklerin üstüne korkmadan gidebilme, yeni deneyimlere izin verme, icatlar ve keşifler yapma (Rıza, 2000, s. 4)olarak tanımlanabilir.

Yönetim alanında da yaratıcılık, yaratıcı düşünme, yaratıcı lider gibi birçok alt başlıkta incelenmektedir. Gelişme ve ilerlemenin önemine vâkıf, farklı sesleri doğru algılayabilen yaratıcı liderler örgüt üyelerinin yaratıcılıklarının farkına vararak bu durumdan optimum fayda sağlayarak ilerlemektedirler.

Yaratıcılık seviyeleri yüksek kişiler; problem çözebilen, sabırlı, meraklı, işe dair heyecan duyan ve hevesli, risk alabilen, konuya dair bilgiye ve yeteneğe sahip, iletişim becerisi kuvvetli, zeki ve önyargısız kişilerdir (Amabile, 1988).

Örgütsel yaratıcılıkta kurumun yönetim anlayışı, katı tutumu, kalıpların dışına çıkamaması çalışanların kurumsal yaratıcılıklarını engellemektedir (Kimberly ve Evanisko, 1981, s. 708). Çağdaş, gelişmeleri takip eden, risk alabilen, cesur yönetimler

her zaman bir adım önden gitmektedirler. Ancak bazen tüm bunlar da yaratıcı düşünme için yeterli görülmemektedir. Dış uyaranlar, gürültü, ortamın fiziksel özellikleri kişilerin motivasyonlarını, işe dalmalarını ve düşünce düzeylerini olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Sürekli bildirimlerin ve aramaların geldiği bir cihazla işe odaklanmak çalışanı hem yoracak hem de verimsizleştirecektir. Ayrıca devamlı olarak telefonuna bakma ihtiyacı duyan, bakmadığında kendini huzursuz ve gergin hisseden çalışan da yine verim alamadan, üretmeden, çözüm önerileri ve çıkış yolları üretmeden gününü bitirmek durumunda kalacaktır. Literatürde telefon bağımlılığının yaratıcılık üzerindeki etkisini araştıran yeterli sayıda çalışmaya rastlanmadığı için çalışma önemlidir. Bu doğrultuda önemli bir eksikliğe dikkat çekeceği düşünüldüğü için nomofobinin yaratıcı düşünme üzerinde etkisi araştırılmıştır.

Bu doğrultuda oluşturulan hipotez ve alt hipotezler aşağıda verilmiştir.

H₃: Nomofobi yaratıcı düşünme becerisini negatif yönde etkiler

H_{3a}: Bilgiye erişememe kaygısı yaratıcı düşünme becerisini negatif yönde etkiler

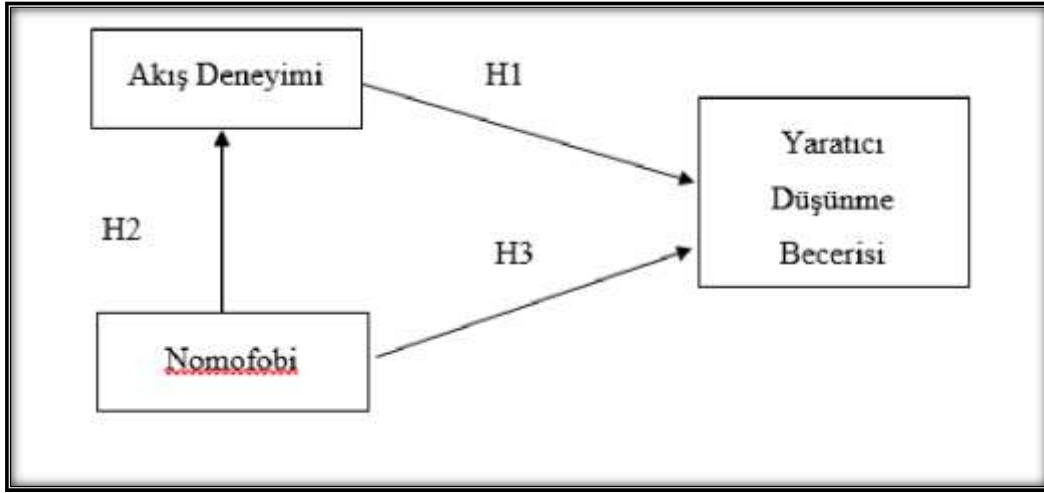
H_{3b}: Rahatlıktan vazgeçme durumu yaratıcı düşünme becerisini negatif yönde etkiler

H_{3c}: İletişim kuramama durumu yaratıcı düşünme becerisini negatif yönde etkiler

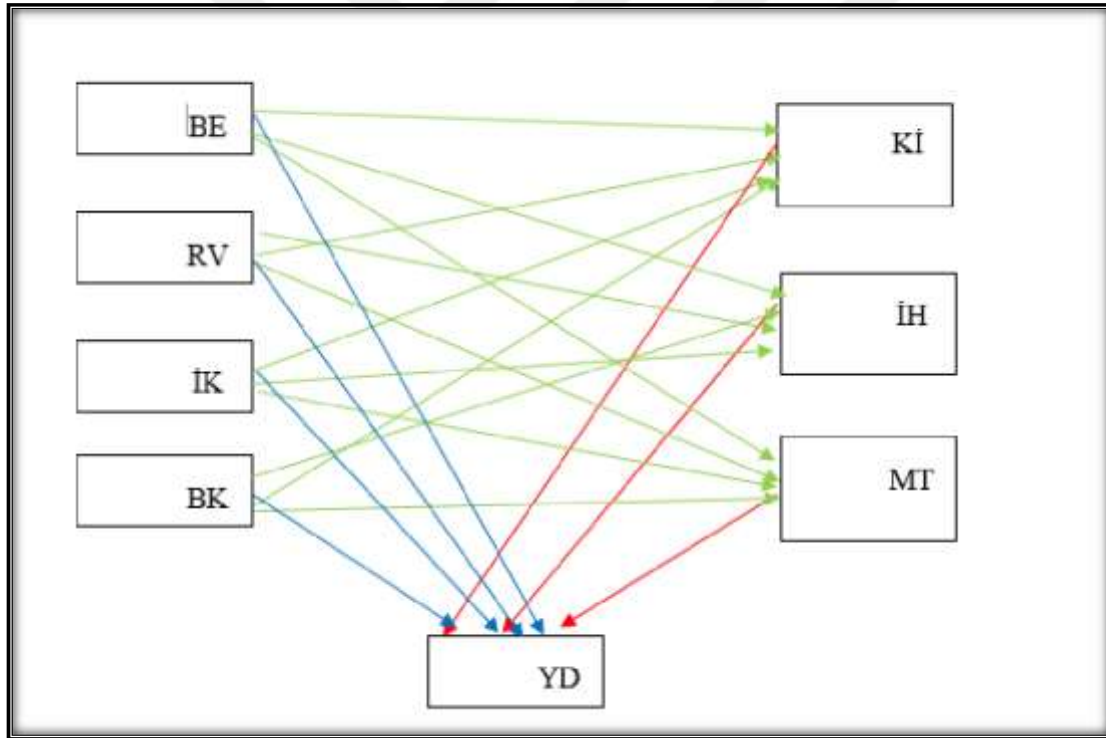
H_{3d}: Bağlantıyı kaybetme endişesi yaratıcı düşünme becerisini negatif yönde etkiler

Çalışma, yukarıda verilen hipotezler kapsamında yaratıcı düşünme becerisinin akış deneyiminden olumlu, nomofobiden olumsuz etkilendiği; nomofobinin akış deneyimini de olumsuz etkilediği modeline dayandırılmıştır.

Çalışmanın amacına uygun olarak oluşturulan ana model Şekil .. 'de verilmiştir. Ana modele bağlı olarak oluşturulan alt model ise Şekil ..'de verilmiştir. Bu kapsamda, yaratıcı düşünme becerisi ile akış deneyimi ve nomofobi ilişkisi incelenmiş bu ilişkiye ek olarak nomofobi ve akış deneyimi arasındaki ilişki de incelenmiştir.

Şekil 4-1: Çalışmanın ana modeli

Şekil 4-2: Çalışmanın alt modeli

4.7. ARAŞTIRMADAKİ VERİ TOPLAMA ARACI VE ÖLÇEKLER

Çalışmada veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket tekniğinin tercih edilmesinin sebebi, zaman ve maliyet açısından daha ekonomik olmasının yanı sıra daha çok kişiye ulaşabilme imkanı tanınması sebebiyledir. Anket toplama dönemi tüm dünya ile beraber ülkemizde de yaşanan covid pandemisine denk geldiği için veriler toplanırken yüzyüze anket doldurma işlemi tercih edilmemiştir. Onun yerine Google Form uygulaması kullanılarak anket formu oluşturulmuş ve mail aracılığı ile anket linki belirlenen örneklem grubuna gönderilmiştir. Anketlerin toplanma tarih aralığı 23 Haziran 2021 ile 24 Aralık 2021 arasındadır.

Akış Deneyimi, Yaratıcı Düşünme ve Nomofobi arasındaki ilişkiyi inceleyen bu doktora tezinde aşağıdaki ölçekler kullanılmıştır. Katılımcılara ankette yer alan sorulara ne oranda katılıp katılmadıkları sorulmuş olup 7’li Likert tipi bir değerlendirme ölçeği üzerinde 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ile 7 (Kesinlikle katılıyorum) arasında değişen sıklıkta değerlendirme yapmaları istenmiştir.

4.7.1. Ölçeklere Ait Bilgiler

4.7.1.1. Akış Ölçeği

Akış deneyimini ölçmek amacıyla Bakker (2008) tarafından geliştirilen Çalışmada Akış Deneyimi Ölçeği (ÇADÖ), (Work- related of Flow Inventory) kullanılmıştır. Ölçek 13 maddeden oluşmakta ve 2 alt boyutu (kendini işe kaptırma ve işten haz alma güdüsü) bulunmaktadır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması sırasında farklı alt boyutları ortaya çıkmıştır.

2013 yılında “Kendini İşe Kaptırma Ölçeği: Uyarlama Çalışması” (Yalçınkaya, 2013) yapılmıştır. Uyarlama çalışması sonucunda ölçek 12 madde 2 boyut olarak ortaya çıkmıştır. 2017 yılında Zekioğlu ve arkadaşları tarafından (2017) “İşte Akış Deneyimi Ölçeğinin Türkiye Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması” yapılmıştır. Çalışma sonucunda ölçek orijinalinde olduğu gibi 13 madde olarak bulunmuş ancak 3 alt boyutlu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu çalışmada kullanılan örneklem sayısının istatistiki analizler için yeterli olmadığı belirtilmektedir (Turan ve Pala, 2021, s. 391).

2021 yılında Turan ve arkadaşları (2021) “Çalışmada Akış Deneyimi Ölçeğinin (ÇADÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması” yapılmıştır. Çalışma sonucunda ölçek 13 madde ve 2 alt boyutlu olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmada Yaşın (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Akış Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 13 soru ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 7'li likert tipi bir değerlendirme ölçeği üzerinde kurulmuş 1 (Hiçbir zaman) ile 7 (Her zaman) arasında değişen sıklıkta değerlendirme yapılmıştır.

4.7.1.2. Nomofobi Ölçeği

Katılımcıların nomofobik düzeylerini ölçmek için Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilmiş ve Yıldırım vd. (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış Nomofobi Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek maddeleri 4 alt boyutta incelenmiştir. Ölçek 7'li likert tipi bir değerlendirme ölçeği üzerinde kurulmuş 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 7 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında değişen sıklıkta değerlendirme yapılmıştır.

4.7.1.3. Yaratıcı Düşünme Ölçeği

Katılımcıların yaratıcı düşünme becerilerinin ölçülmesi amacıyla Özgenel ve Çetin (2007) tarafından geliştirilen "Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipi bir değerlendirme ölçeği üzerinde kurulmuş 1 (Hiçbir Zaman) ile 5 (Her Zaman) arasında değişen sıklıkta değerlendirme yapılmıştır.

4.7.2. Ölçeklerin Güvenirlik Analizleri

Bilimsel bir çalışmanın ilk koşullarından biri olan güvenirlilik teknik bir durumdur. Bağımsız ölçümler arasında meydana gelen kararlılık güvenirlilik olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2014, s. 148). Yine yapılan bir araştırmanın büyük oranda hatalardan arınmış olması beklenir. Bu durum da güvenilirlikle ilgilidir (Şencan, 2005, s. 1).

Çalışmada güvenirlilik analizleri Croanbach Alpha değeri kullanılarak yapılmıştır. Croanbach Alpha değeri 1'e yaklaştıkça ölçümün güvenilirliği de artar (Kılış, 2016, s. 47).

Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin Croanbach Alpha değerleri ($.85 < \alpha < 1,00$) aralığında olduğu için tüm ölçekler yüksek güvenilirlik düzeyinde değerlendirilmiştir (Özdamar, 1999). Ölçeklerin güvenilirlik sonuçları Çizelge4-1'de gösterilmiştir.

Çizelge 4-1: Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları

Araştırma Değişkenleri	Madde Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
İş Akış Ölçeği	13	,902
Nomofobi Ölçeği	20	,949
Yaratıcı Düşünme Ölçeği	25	,855

Çizelge 4-1’de görüldüğü üzere İş Akış Ölçeği güvenilirlik katsayısı ,902, Nomofobi Ölçeği güvenilirlik katsayısı ,949, Yaratıcı Düşünme Ölçeği güvenilirlik katsayısı ise ,855 olarak bulunmuştur.

Araştırmada kullanılan her bir ölçeğin aldığı minimum ve maksimum değerler hesaplanmıştır.

Çizelge 4-2: İş akışı ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri

	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Kendini İşe Verme	9,00	28,00	20,33	4,058
İşten Zevk Alma	8,00	28,00	21,59	4,291
İçsel Motivasyon	8,00	35,00	24,53	5,218
Ölçek Toplamı	34,00	91,00	66,47	11,445

Çizelge 4-2’de iş akışı ölçeği ve alt boyutlarına ait minimum, maksimum, ortalama puanlar ile standart sapma değerleri verilmiştir. İş akışı ölçeğinin toplam puan ortalaması (66.47 ± 11.445) ortalama düzeyin üzerinde olduğu söylenebilir. Ölçeğe ait alt boyutların ortalama puanlarına bakıldığında, en yüksek puan ortalaması (24.53 ± 5.218) “İçsel Motivasyon” alt boyutunda, en düşük puan ortalaması (20.33 ± 4.058) ise “İşe Kendini Verme” alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4-3: Nomofobi ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri

Alt Boyutlar	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Bilgiye Erişememe	4,00	28,00	17,11	6,267
Rahatlıktan Feragat Etme	5,00	35,00	18,56	7,401
İletişim Kuramama	6,00	42,00	26,44	9,438
Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme	5,00	35,00	14,57	7,217
Ölçek Toplamı	20,00	137,00	76,69	25,657

Çizelge 4-3’de nomofobi ölçeği ve alt boyutlarına ait minimum, maksimum, ortalama puanlar ile standart sapma değerleri verilmiştir. Nomofobi ölçeğinin toplam puan ortalaması (76.69 ± 25.657) orta düzeyde olduğu söylenebilir. Ölçeğe ait alt boyutların ortalama puanlarına bakıldığında, en yüksek puan ortalaması (26.44 ± 9.438) “İletişim Kuramama” alt boyutunda, en düşük puan ortalaması (14.57 ± 7.217) ise “Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme” alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4-4: Marmara yaratıcı düşünme ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri

Alt Boyutlar	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Yenilik Arama	22,00	40,00	32,73	3,421
Cesaret	6,00	20,00	14,74	2,203
Öz Disiplin	12,00	25,00	19,58	2,554
Merak	6,00	15,00	12,66	1,400
Şüphe Etme	4,00	10,00	8,51	,999
Esneklik	7,00	15,00	12,57	1,342
Ölçek Toplamı	75,00	125,00	101,18	8,482

Çizelge4-4’de marmara yaratıcı düşünme ölçeği ve alt boyutlarına ait minimum, maksimum, ortalama puanlar ile standart sapma değerleri verilmiştir. Marmara yaratıcı düşünme ölçeğinin toplam puan ortalaması (101.18 ± 8.482) yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Ölçeğe ait alt boyutların ortalama puanlarına bakıldığında, en yüksek puan ortalaması (32.73 ± 3.421) “Yenilik Arama” alt boyutunda, en düşük puan ortalaması ($8.51 \pm .999$) ise “Şüphe Etme” alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir.

4.7.3. Ölçeklerin Normallik Sınamaları

Ölçeklerin güvenilirlik analizlerinin ardından çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığının tespiti için ilk olarak Kolmogorov-Smirnov analiz sonuçlarına bakılmış olup, analiz sonucunda verilerin normal dağılmadığı görülmüştür ($p < .05$). Ancak örneklem sayısının 50'den büyük olması ve Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olması durumunda verinin normal dağıldığı kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013, s. 79).

Çizelge 4-5: Verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri

Değişkenler	n	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Akış Deneyimi	492	-,337	-,321
Nomofobi	492	,076	-,681
Yaratıcı Düşünme	492	-,337	-,321

Çizelge 4-5'e bakıldığında çalışmada kullanılan bütün ölçeklerin ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olup normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir.

4.7.4. Faktör Analizi

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerin SPSS v.23 ve AMOS programları kullanılarak yapılan istatistiksel analiz sonuçları verilmiştir. Verileri analize sokmadan önce ölçekler için tekli uç değerler analizi ve çoklu uç değerler analizi yapılmıştır. Öncelikle veri setindeki ana değişkenler için tek değişkenli uç değerler analizi yapılarak z puanları hesaplanmıştır. Hesaplamalar sonucu, 18 katılımcı ana değişkenler için elde edilen z puanının ± 3.29 dışında yer alması nedeniyle veri setinde çıkartılmıştır. Çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesi için ise regresyon analizi yapılarak Mahalanobis uzaklığı hesaplanmıştır. Ardından hesaplanan çoklu uç değer analizi sonucunda 6 katılımcı daha çalışmadan çıkartılmıştır. Çalışma 492 katılımcıyla yapılmıştır. Daha sonra ölçeklere doğrulayıcı faktör analizi yapılarak uyum indeksleri incelenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizinde ise AMOS 24.0 programı kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, gizil değişkenler ile ilgili kuramların test edilmesine dayanır ve ileri düzey araştırmalarda kullanılan gelişmiş bir tekniktir. Buna ek olarak daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir. Doğrulayıcı faktör analizi, faktörler arasındaki ilişkinin yeterli seviyede olup olmadığını analiz etmekle beraber değişkenlerin ilişkili olduğu faktörlerin hangileri olduğunu ve faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını da analiz etmek için kullanılır (Özdamar, 1999).

Doğrulayıcı faktör analizi yapısal eşitlik modellerinden biri olup yapısal eşitlik modellerinde model uyumunun değerlendirilmesinde yaygın olarak “Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı” (χ^2/df), “kalıntılara dayanan uyum indeksleri” (RMR, GFI, AGFI), “bağımsız modele dayanan uyum indeksleri” (NFI, CFI) ve “yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA)” olarak sınıflandırılan uyum indeksleri kullanılır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Çalışmada doğrulayıcı faktör analizi tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise, doğrulayıcı faktör analizinin daha önce kullanılmış olan bir ölçeğin tekrar kullanılması sonucu ölçeğin ilk halindeki faktör yapısına uyup uymadığını ya da ne derece uyduğunu tespit etmeye yaramasıdır (Suhr, 2006).

Model uyum indeksleri için beklenen değerler Çizelge 4-6’da yer almaktadır.

Çizelge 4-6: Model uyum indeksleri

İndeksler	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df < 2$	$3 < \chi^2/df \leq 5$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
RMR	$0 \leq RMR \leq .05$	$.05 < RMR \leq .08$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.0$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.0$	$.85 \leq AGFI < .90$
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.0$	$.90 \leq NFI < .95$
CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.0$	$.90 \leq CFI < .95$

Kaynak: (İlhan ve Çetin, 2014, s. 31)

Çizelge 4-6’da doğrulayıcı faktör analizi için Ki-Kare/serbestlik derecesi (χ^2/df), CFI, NFI, GFI, AGFI, RMR ve RMSEA uyum katsayıları incelenmiştir. χ^2/df oranının 2’nin altında olması mükemmel uyum, 2 ile 3 ya da 3 ile 5 arasında olması ise kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir (Marsh ve Hocevar, 1988;

(Schermelleh, Moosbrugger ve Müller, 2003; Kline, 2011). RMSEA uyum değerinin .05 ve altı mükemmel uyum, .05 ile .08 arasındaki değerler ise kabul edilebilir bir uyum olarak değerlendirilmektedir (Byrne ve Campbell, 1999; Kline, 2005; Hooper , Coughlan ve Mullen, 2008; Yılmaz ve Çelik, 2009). CFI, NFI, GFI, AGFI değerlerinin 1'e yakın olması mükemmel uyuma, .90 ile .95 arasında ise kabul edilebilir uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Kline, 2005). Çalışmada ele alınan ölçeklere uygulanan doğrulayıcı faktör analiz sonuçları bu uyum indeksleri dikkate alınarak yapılmıştır.

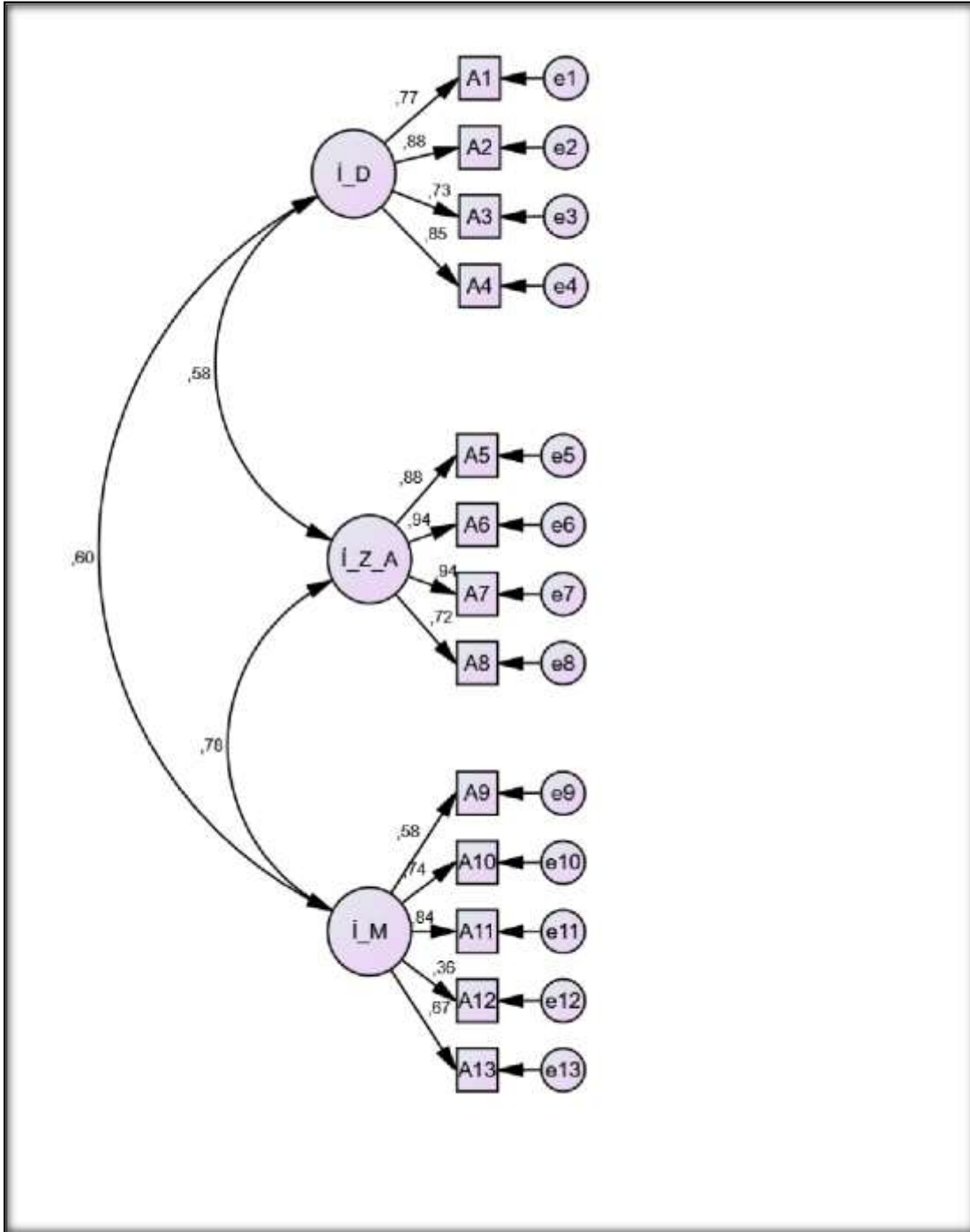
4.7.4.1. İş Akış Ölçeğinin Faktör Analizi

Bakker (2008) tarafından geliştirilen ve Yaşın (2016) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş 13 maddeli ve 3 boyutlu ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait model uyum indeks değerleri Çizelge 4.7'de ve doğrulayıcı faktör analizi diyagramı ise Şekil 4-3'de gösterilmiştir.

Çizelge 4-7: İş akışı ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Ölçekler	χ^2	df	χ^2/df	CFI	NFI	GFI	AGFI	RMSEA
İş Akışı Ölçeği	155.046	62	2.501	.977	.962	.953	.931	.055

İş akışı ölçeğine yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda Ki-Kare ve Ki-Kare/df ($\chi^2 = 155,046$, $p < .01$, $df = 62$, $\chi^2/df = 2,501$) değerleri başta olmak üzere, tespit edilen uyum katsayıları (NFI=.962, CFI=.977, GFI=.953, AGFI=.931, RMSEA=.055) ölçeğin daha önceki faktör yapısı ile kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir.

Şekil 4-3: İş akış ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

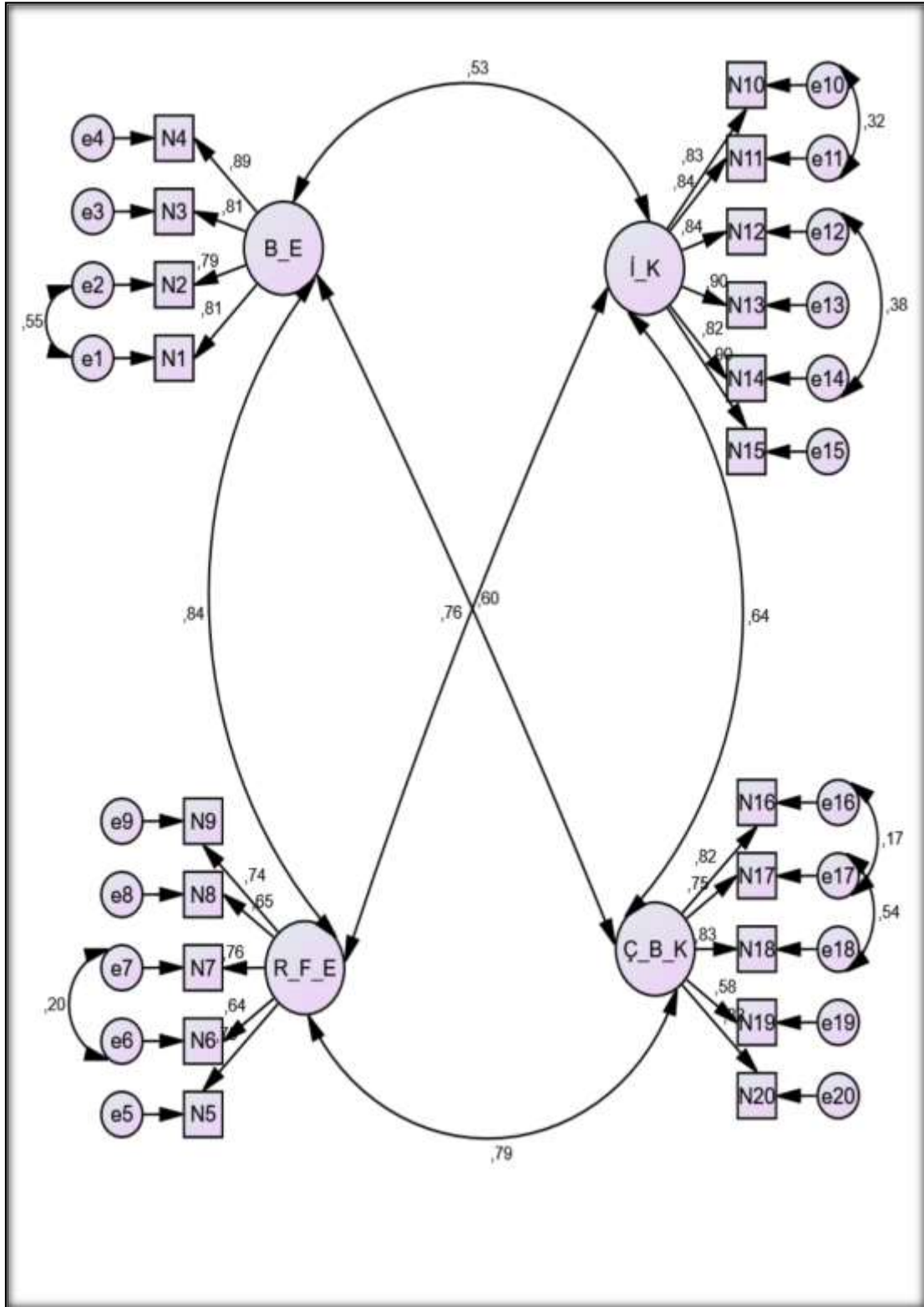
4.7.4.2. Nomofobi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilmiş ve Yıldırım vd. (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış 20 maddeli ve 4 boyutlu ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)'nın ilk sonuçlarının istatistiksel olarak uygun olmadığı ve uyum iyiliği (Model Fit) değerlerinin kabul edilebilir sınırların dışında olduğu görülmüştür. Bu durumda AMOS 24.0 programının önerdiği gerekli değişimler (Modification Indices) yapıldıktan sonra, ölçek daha iyi uyum göstermiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait model uyum indeks değerleri Çizelge 4.8'de ve ölçeğin daha iyi uyum gösterebilmesi için modifikasyon önerilerine uygun kovaryans bağlantıları kurularak elde edilen doğrulayıcı faktör analizi diyagramı Şekil 4.4'de gösterilmiştir.

Çizelge 4-8: Nomofobi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Ölçekler	χ^2	df	χ^2/df	CFI	NFI	GFI	AGFI	RMSEA
Nomofobi Ölçeği	457.172	158	2.893	.961	.942	.917	.890	.062

Nomofobi ölçeğine yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda Ki-Kare ve Ki-Kare/df ($\chi^2 = 457,172$, $p < .01$, $df = 158$, $\chi^2/df = 2,893$) değerleri başta olmak üzere, tespit edilen uyum katsayıları (NFI=.942, CFI=.961, GFI=.917, AGFI=.890, RMSEA=.062) ölçeğin daha önceki faktör yapısı ile kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir.

Şekil 4-4: Nomofobi ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

4.7.4.3. Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi

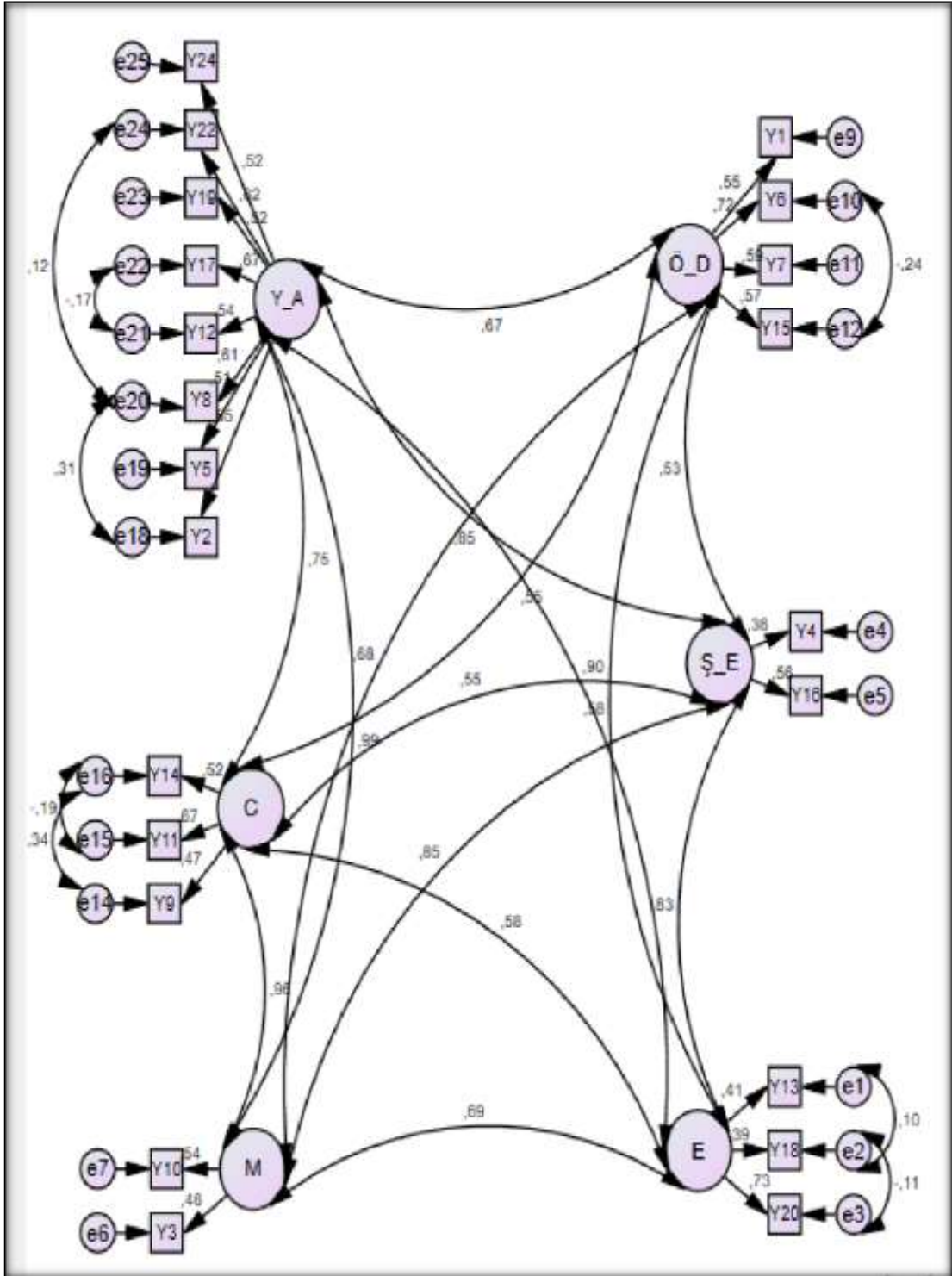
Sonuçları

Özgenel ve Çetin (2017) tarafından geliştirilen 25 maddeli ve 6 boyutlu ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)“nın ilk sonuçlarının istatistiksel olarak uygun olmadığı ve uyum iyiliği (Model Fit) değerlerinin kabul edilebilir sınırların dışında olduğu görülmüştür. Bu durumda AMOS 24.0 programının önerdiği gerekli değişimlerden (Modification Indices) ve 21, 23 ve 25 nolu soruların faktör yük değerleri çok düşük olduğu için ölçekten çıkarıldıktan sonra, ölçek daha iyi uyum göstermiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait model uyum indeks değerleri Çizelge 4-9’da ve ölçeğin daha iyi uyum gösterebilmesi için modifikasyon önerilerine uygun kovaryans bağlantıları kurularak elde edilen doğrulayıcı faktör analizi diyagramı Şekil 4-5’te gösterilmiştir.

Çizelge 4-9: Marmara yaratıcı düşünme eğilimi ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Ölçekler	χ^2	df	χ^2/df	CFI	NFI	GFI	AGFI	RMSEA
Yaratıcı Düşünme Eğilimi Ölçeği	621,764	186	3,343	.845	.847	.897	.860	.069

Marmara yaratıcı düşünme eğilimi ölçeğine yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda Ki-Kare ve Ki-Kare/df ($\chi^2 =621,764$, $p<.01$, $df=186$, $\chi^2/df=3,343$) değerleri başta olmak üzere, tespit edilen uyum katsayıları (NFI=.847, CFI=.845, GFI=.897, RMSEA=.046) ölçeğin daha önceki faktör yapısı ile kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir.

Şekil 4-5: Marmara yaratıcı düşünme ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

4.8. ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZ EDİLMESİ VE YORUMLANMASI

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin analizlerin ardından katılımcılara ait demografik bilgiler Çizelge 4-10'da verilmiştir.

Çizelge 4-10: Katılımcılara ait demografik bilgiler

		<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kadın	272	55,3
	Erkek	220	44,7
Yaş	18-24	8	1,6
	25-29	83	16,9
	30-34	68	13,8
	35-39	103	20,9
	40-44	62	12,6
	45-49	59	12,0
	50-54	54	11,0
	55-59	35	7,1
	60-64	17	3,5
	65 yaş ve üstü	3	0,6
Eğitim Durumu	Lisans	16	3,3
	Yüksek Lisans	137	27,8
	Doktora	339	68,9
Medeni Durumu	Bekâr	187	38,0
	Evli	305	62,0
Kurumdaki Çalışma Süreniz	0-1	70	14,2
	2-6	139	28,3
	7-11	96	19,5
	12-15	45	9,1
	16-20	141	28,7
	21 ve Üzeri	1	0,2
Akademik Unvanınız	Profesör	87	17,7
	Doçent	73	14,8
	Dr. Öğr. Üyesi	86	17,5
	Öğretim Görevlisi	105	21,3
	Araştırma Görevlisi	141	28,7
İdari Görev Durumu	Var	147	29,9
	Yok	345	70,1
Toplam		492	100,0

Çizelge 4-10'da çalışmaya katılan 492 akademisyenin demografik özellikleri görülmektedir. Çizelgeye göre, çalışmaya katılan akademisyenlerin %55,3'ü (272) kadın, %44,7'si (220) erkeklerden oluşmaktadır. Akademisyenlerin %1,6'sı (8) 18-24

yaş arasında, %16,9'u (83) 25-29 yaş arasında, %13,8'i (68) 30-34 yaş arasında, %20,9'u (103) 35-39 yaş arasında, %12,6'sı (62) 40-44 yaş arasında, %12'si (59), %11'i (54) 50-54 yaş arasında, %7,1'i (35) 55-59 yaş arasında, %3,5'i (17) 60-64 yaş arasında ve %0,6'sı (3) 65 yaş ve üzerinde olduğunu belirtmiştir. Akademisyenlerin %68,9'u (339) doktora, %27,8'i (137) yüksek lisans ve %3,3'ü (16) lisans mezunudur. Çalışmaya katılan akademisyenlerin %62'si (305) evliyken %38'i (187) bekar olduğunu belirtmiştir. Kurumdaki çalışma sürelerine bakıldığında, akademisyenlerin %14,2'si (70) 0-1 yıl arasında, %28,3'ü (139) 2-6 yıl arasında, %19,5'i (96) 7-11 yıl arasında, %9,1'i (45) 12-15 yıl arasında, %28,7'si (141) 16-20 yıl arasında ve %0,2'si (1) 21 yıl ve üzerinde çalıştıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan akademisyenlerin %17,7'si (87) Profesör, %14,8'i (73) Doçent, %17,5'i (86) Dr. Öğr. Üyesi %21,3'ü (105) Öğretim Görevlisi ve %28,7'si (141) Araştırma Görevlisi olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan akademisyenlerin %29,9'unun (147) idari bir görevi varken, %70,1'inin (345) idari bir görevi yoktur.

Katılımcıların demografik bilgilerinin verilmesinin ardından değişkenlerin demografik verilerle ilişkilerinin test edilmesi amacı ile t testleri ve anova testleri kullanılarak analizler yapılmıştır.

Çizelge 4-11: Değişkenlerin cinsiyet açısından incelenmesi

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p.
	Akış	Kadın	272	4,7455	,80012	,038
Erkek		220	4,7427	,81963		
Nomofobi	Kadın	272	3,6228	1,19497	,766	,006
	Erkek	220	3,3334	1,10067		
Yaratıcı Düşünme	Kadın	272	3,9049	,30762	,605	,546
	Erkek	220	3,9227	,34743		

Çizelge 4-11’de araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri ile çalışma değişkenleri arasında ilişki olup olmadığı test edilmiştir. t testi sonucuna göre katılımcıların cinsiyetleri ile akış deneyimi ve yaratıcı düşünme arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken nomofobi ile cinsiyet arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

Çizelge 4-12: Değişkenlerin medeni durum açısından incelenmesi

Değişkenler	Medeni Durum	N	X	Ss	t	p.
	Akış	Evli	05	4,8411	,74779	3,434
Bekar		87	4,5862	,87710		
Nomofobi	Evli	05	3,4964	1,14596	,073	,942
	Bekar	87	3,4885	1,18966		
Yaratıcı Düşünme	Evli	05	3,9186	,32937	,496	,620
	Bekar	87	3,9035	,32055		

Çizelge 4-12’de katılımcıların medeni durumları ile değişkenler arasındaki ilişki sonuçları verilmiştir. Yapılan t testi sonucuna göre katılımcıların medeni durumları ile akış seviyeleri arasında anlamlı ilişki bulunurken, nomofobi ve yaratıcı düşünme değişkenleri ile medeni durumları arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Ortalama değerlere bakıldığında ise, evli katılımcıların akış seviyelerinin bekâr katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çizelge 4-13: Değişkenlerin idari görev varlığı açısından incelenmesi

Değişkenler	Çalıştığımız kurumda idari göreviniz var mı?	N	X	Ss.	t	p.
Akış	Evet	147	4,7446	,7801	,008	,994
	Hayır	345	4,7440	,8201		
Nomofobi	Evet	147	3,5065	1,147	,163	,871
	Hayır	345	3,4878	1,169		
Yaratıcı Düşünme	Evet	147	3,9118	,320	,045	,964
	Hayır	345	3,9133	,328		

Çizelge 4-13’de katılımcıların idari görevlerinin olup olmadığı sorusu ile değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığına ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Analiz sonucuna göre, katılımcıların idari görevlerinin varlığı ile akış deneyimi, nomofobi ve yaratıcı düşünme seviyeleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmamıştır.

Çizelge 4-14: Ölçek puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Ölçek	Var. K.	KT	d	KO	F.	p.
Akış	G. Arası	28,003	9	3,111	5,125	,000
	G. İçi	292,612	82	,607		
	Toplam	320,615	91			
Nomofobi	G. Arası	29,901		3,322	2,531	,008
	G. İçi	632,570	82	1,312		
	Toplam	662,471	91			
Yaratıcı Düşünme	G. Arası	3,687		,410	4,007	,000
	G. İçi	48,432	482	,100		
	Toplam	52,119	491			

Çizelgede görülebileceği üzere akış, nomofobi ve yaratıcı düşünme ölçeklerinin aritmetik ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yaş gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Akış F=5,191; Nomofobi F=2,531; Yaratıcı Düşünme F=4,007; 01; p.<0,05). Bu işlemin ardından ANOVA sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Tukey çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Tukey testinin tercih edilmesinin nedeni testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4-15: Akış ölçeği puanının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Yaş (i)	Yaş (j)	\bar{X}	Mean Difference (I-J)	Ss.	p.
18-24	40-44	4,841	-,96619*	,29271	,034
	45-49	4,885	-1,01027*	,29355	,022
	50-54	4,984	-1,10933*	,29517	,007
	55-59	4,997	-1,12280*	,30534	,010
	60-64	5,140	-1,26527*	,33406	,007
30-34	40-44	4,841	-,50409*	,13682	,010
	45-49	4,885	-,54816*	,13863	,003
	50-54	4,984	-,64723*	,14202	,000
	55-59	4,997	-,66070*	,16209	,002
	60-64	5,140	-,80317*	,21128	,006

Akış ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda 18-24 yaş aralığındaki grupla 40 yaş ve üzeri yaşa sahip olan grup arasında anlamlı farklar bulunmuştur ($p < 0,05$).

Çizelge 4-16: Nomofobi ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Yaş (i)	Yaş (j)	\bar{X}	Mean Difference (I-J)	Ss.	p.
30-34	45-49	3,079	,68504*	,20382	,029

Nomofobi ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda 30-34 yaş grubu ile 45-49 yaş aralığındaki grup arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < 0,05$). 30-34 yaş grubunda olan katılımcıların 45-49 yaş grubuna göre nomofobi seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 4-17: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Yaş (i)	Yaş (j)	\bar{X}	Mean Difference (I-J)	Ss.	p.
18-24	45-49	4,021	-,39169	,11943	,037
30-34	45-49	4,021	-,20052	,05640	,015
50-54	18-24	3,630	-,40037	,12009	,031
	25-29	3,829	-,20049	,05542	,012
	30-34	3,821	-,20919	,05778	,012
25-29	45-49	4,217	-,19182	,05398	,031

Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hangi yaş gruplarından kaynaklandığı yukarıdaki Çizelgede gösterilmektedir. Özellikle 50-54 yaş ile daha küçük yaş grupları arasındaki ilişkiden kaynaklandığı görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında ise yaş ilerledikçe yaratıcı düşünme seviyesinin de arttığı görülmektedir.

Çizelge 4-18: Ölçek puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Ölçek	Var. K.	KT	Sd	KO	F.	p.
Akış	G. Arası	,539	9	,270	,412	,663
	G. İçi	320,076	482	,655		
	Toplam	320,615	491			
Nomofobi	G. Arası	4,89	9	2,414		,167
	G. İçi	657,642	482	1,345	1,795	
	Toplam	662,471	491			
Yaratıcı Düşünme	G. Arası	,651	9	,325	3,091	,056
	G. İçi	657,642	482	,105		
	Toplam	662,471	491			

Çizelgede görülebileceği üzere, akış, nomofobi ve yaratıcı düşünme ölçeklerinin aritmetik ortalamalarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda eğitim düzeyi gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 4-19: Ölçek puanlarının görev süresi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Ölçek	Var. K.	KT	Sd	KO	F.	p.
Akış	G. Arası	12,078	4	3,020	4,766	,001
	G. İçi	308,537	487	,634		
	Toplam	320,615	491			
Nomofobi	G. Arası	9,845	4	2,461	1,837	,121
	G. İçi	652,626	487	1,340		
	Toplam	662,471	491			
Yaratıcı Düşünme	G. Arası	2,329	4	,582	5,694	,000
	G. İçi	49,790	487	,102		
	Toplam	52,119	491			

Çizelgede görüldüğü üzere, akış, nomofobi ve yaratıcı düşünme ölçeklerinin aritmetik ortalamalarının katılımcıların görev sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda akış ve yaratıcı düşünme ölçekleri ile anlamlı bir fark bulunmuşken (Akış $F=4,766$; Yaratıcı düşünme $F=5,694$; $P<0,05$) nomofobi ölçeği ile görev süresi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Çizelge 4-20: Akış ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Görev Süresi (Yıl)	Görev Süresi	\bar{X}	Mean	Ss.	p.
(i)	(Yıl) (j)		Difference (I-J)		
2-6	12-15	4,936	-,39169	,11943	,037
	16+	4,919	-,20052	,05640	,015
2-6		4,547			

Akış ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hangi yaş gruplarından kaynaklandığı yukarıdaki Çizelgede gösterilmektedir. Farklılığın 2-6 yıl arası görev yapan grup ile 12 ve üzeri yıldır görev yapan gruptan kaynaklandığı görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında ise görev yapılan yıl arttıkça akış deneyiminin de arttığı görülmektedir.

Çizelge 4-21: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Görev Süresi (Yıl) (i)	Görev Süresi (Yıl) (j)	\bar{X}	Mean Difference (I-J)	Ss.	p.
16+	0-1	3,859	-,39169	,11943	,037
	2-6	3,838	-,20052	,05640	,015
16+		4,000			

Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının görev süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hangi görev süresi gruplarından kaynaklandığı yukarıdaki Çizelgede gösterilmektedir. Farklılığın 16 ve üzeri yıldır görev yapan grup ile 0-6 yıldır görev yapan gruptan kaynaklandığı görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında görev yapılan süre arttıkça yaratıcı düşünme seviyesinde de artış olduğu görülmektedir.

Çizelge 4-22: Ölçek puanlarının unvan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Ölçek	Var. K.	KT	d.	KO	F.	p.
Akış	G. Arası	25,648	4	6,412	10,586	,000
	G. İçi	294,967	87	,606		
	Toplam	320,615	91			
Nomofobi	G. Arası	11,883	4	2,971	2,224	,065
	G. İçi	650,588	87	1,336		
	Toplam	662,471	91			
Yaratıcı Düşünme	G. Arası	1,488	4	,372	3,577	,007
	G. İçi	50,631	87	,104		
	Toplam	52,119	91			

Çizelgede görüldüğü üzere, akış, nomofobi ve yaratıcı düşünme ölçeklerinin aritmetik ortalamalarının katılımcıların unvanlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda akış ve yaratıcı düşünme ölçekleri ile anlamlı bir fark bulunmuşken (Akış $F=10,586$; Yaratıcı düşünme $F=3,577$; $P<0,05$) nomofobi ölçeği ile görev süresi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Çizelge 4-23: Akış ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Unvan (i)	Unvan (j)	\bar{X}	Mean	Ss.	p.
Difference (I-J)					
Araştırma Görevlisi	Öğretim Görevlisi	4,772	-,32281	,10032	,012
	Doçent	4,868	-,41820	,11222	,002
	Profesör	5,117	-,66751	,10610	,000
Araştırma Görevlisi		4,450			
Öğretim Görevlisi	Profesör	5,117	-,34470	,11283	,020
Dr. Öğr. Üyesi	Profesör	5,117	-,40919	,11834	,005
Dr. Öğr. Üyesi		4,708			

Akış ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hangi unvan gruplarından kaynaklandığı yukarıdaki Çizelgede gösterilmektedir. Farklılığın daha çok profesör unvanına sahip katılımcılarla diğer unvan gruplarından kaynaklandığı görülmektedir. Ortalama değerlere bakıldığında kadro seviyesi arttıkça akış deneyiminin de arttığı görülmektedir.

Çizelge 4-24: Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (anova) sonrası post-hoc tukey testi sonuçları

Unvan (i)	Unvan (j)	\bar{X}	Mean	Ss.	p.
Difference (I-J)					
Araştırma Görevlisi	Doçent	3,979	-,13322	,04649	,035
	Profesör	3,988	-,14209	,04396	,011
Araştırma Görevlisi		3,846			

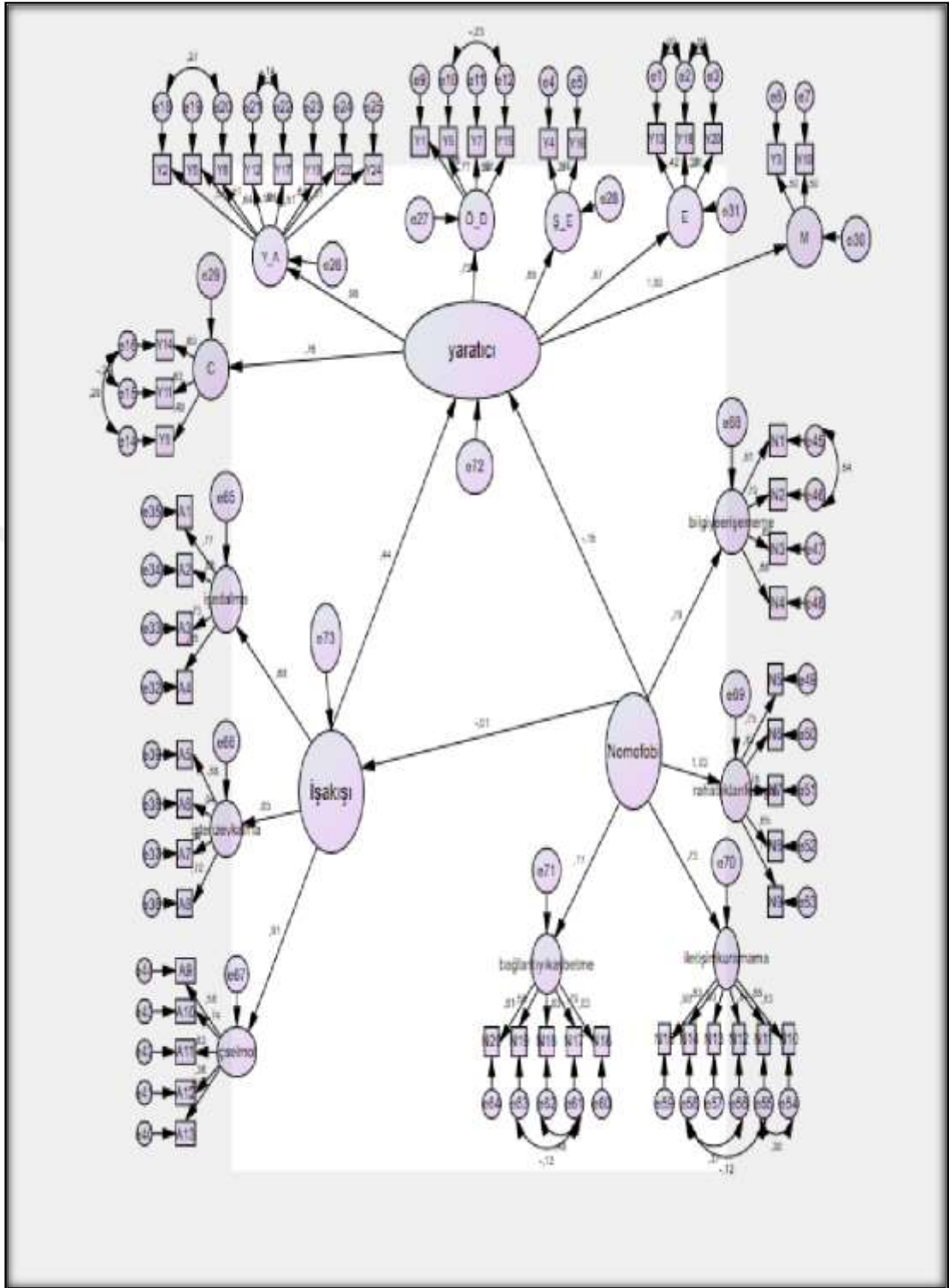
Yaratıcı düşünme ölçeği puanlarının unvan değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonrası post-hoc Tukey testi sonucunda anlamlı farklılığın hangi unvan gruplarından kaynaklandığı yukarıdaki Çizelgede gösterilmektedir. Farklılığın araştırma görevlileri ile doçent ve profesörlerden kaynaklandığı görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında unvan arttıkça yaratıcı düşünme seviyesinin de arttığı anlaşılmaktadır.

Katılımcılara ait demografik bilgilerin verilmesinin ardından hipotezlerin test edilmesi için analizler yapılmıştır. Yapılan analizler Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak yapılmıştır.

Yapısal eşitlik modelleri, belirli bir teoriye dayalı olarak gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen (gizil-latent) değişkenler arasındaki nedensel ve ilişkisel bağların bir model içerisinde incelenmesine imkân tanıyan çok değişkenli bir istatistiksel yöntem olarak tanımlanmaktadır (Raykov ve Marcoulides, 2006; Hair vd., 2009: 609; Byrne, 2010: 4; Schumacker ve Lomax, 2010: 5; Meydan ve Şeşen, 2011:5; Yücenur , Demirel , Ceylan, Demirel, 2011: 163). Diğer bir ifade ile Yapısal Eşitlik Modeli araştırma modelinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin analiz edilmesini sağlayan ve ölçüm hatalarını göz önünde bulunduran bir analiz metodudur (Fornell ve Larcker, 1981: 39; Byrne, 2010: 9).

YEM’de bir diğer unsur, klasik istatistiksel yöntemlerden farklı olarak bağımlı ve bağımsız değişken tanımlamalarının yerine içsel (endojen) ve dışsal (exojen) değişkenler tanımlamalarının kullanılmasıdır. Bunun nedeni, YEM modellerinde bir değişken bazı değişkenler için bağımsız değişken iken, aynı anda bazı değişkenler için de bağımlı değişken olarak ifade edilebilmektedir (Meydan ve Şeşen, 2011: 8). Bu nedenle araştırmanın teorik modelinde yer alan gizil değişkenler (İş Akış Deneyimi, Nomofobi Düzeyi ve Yaratıcılık Düzeyleri) arasındaki nedensel ilişkilerin test edilmesi ve araştırmada yer alan hipotezlerin test edilmesinde yapısal eşitlik modelinden yararlanılmıştır.

YEM’de bu analiz sonuçlarından yola çıkarak, önceden belirlediğimiz araştırma modeline göre, model değişkenleri arasındaki ilişkileri gösteren yol diyagramı çizilmiştir. Daha sonra, yol diyagramındaki ilişkiler ışığında veriler ile model arasındaki uygunluk ve uyum iyiliği değerlerine bakılmıştır. Aşağıda birinci model ve ikinci modele ait analiz sonuçları ve hipotezlerin karar durumu verilmiştir.

Şekil 4-6: Nomofobi düzeyi, iş akışı deneyimi ve yaratıcı düşünme düzeyi arasındaki nedensel ilişkinin yapısal eşitlik modeli (model 1) diyagramı

Şekil 4-6'daki model, teoriye dayalı ilişkilerden yararlanılarak oluşturulan araştırma modelinin YEM ile test edilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Buna göre modelde nomofobi düzeyi gizil değişkeni dışsal (exogenous) değişken iken, iş akışı

deneyimi ve yaratıcı düşünme düzeyi değişkeni içsel (endogenous) değişkenleri oluşturmaktadır. Buna göre akademisyenlerin nomofobi düzeyleri, iş akışı deneyimini ve yaratıcı düşünme düzeylerini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Bu etkiler tek yönlü oklar yardımıyla modelde gösterilmiştir. Ayrıca iş akışı deneyimi yaratıcı düşünme düzeyini doğrudan etkilediği düşünülmektedir ve bu etkiler tek yönlü oklar yardımıyla modelde gösterilmiştir. Modelde her bir gizil değişkene ait hata terimleri ve her bir ölçeğe ait faktör yapılarına ait gizil değişkenler çizilerek her biri arasındaki etkiler tek yönlü oklar yardımıyla gösterilmiştir.

Çizelge 4-25: Model 1'e ait YEM sonuçları ve değişkenler arası ilişkiler

Değişkenler Arası İlişkiler		Standardize Edilmiş β	p	Hipotez Durumu
Yaratıcı Düşünme	İş Akışı Deneyimi	,440	,000	H1 Kabul
İş Akışı Deneyimi	Nomofobi	-,013	,801	H2 Ret
Yaratıcı Düşünme	Nomofobi	-,146	,005	H3 Kabul

Çizelge 4-25'te YEM'de değişkenler arası ilişkilerin testinde Maksimum Olabilirlik Tahmin Yöntemi (Maximum Likelihood Estimation) kullanılmıştır. Normal dağılıma sahip olan ve örneklem büyüklüğü 200-500 arasında olan çalışmalarda bu yöntemin kullanılması önerilmektedir (Hair ve ark.,2009: 636; Bayram, 2010:51). YEM'in sonuçlarına göre iş akışı deneyimi yaratıcı düşünme düzeyini ($\beta= ,440$, $p<0.05$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H1 hipotezi kabul edilmiştir. Nomofobi düzeyi iş akışı deneyimini ($\beta= -,013$, $p>0.05$) istatistiksel olarak etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2 hipotezi kabul edilmemiştir. Son olarak nomofobi düzeyi yaratıcı düşünme düzeyini ($\beta = -,146$, $p<0.05$) anlamlı ve negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 4-26: Model 1'e ait YEM analizi model uyum iyiliği sonuçları

	χ^2	df	χ^2/df	CFI	NFI	GFI	RMSEA
Model 1	2825.994	1401	2.017	.906	.830	.826	.046

Çizelge 4-26'da Model 1'e ait uyum iyiliği değerleri analiz sonuçları verilmiştir. Analiz sonucunda Model 1'e ait Ki-Kare ve Ki-Kare/df ($\chi^2 = 2825,994$, $p < .01$, $df = 1401$, $\chi^2/df = 2,017$) değerleri başta olmak üzere, tespit edilen uyum katsayıları (NFI=.830, CFI=.906, GFI=.826, RMSEA=.046) kabul edilebilir değerlere sahip olduğu görülmektedir.

(endogenous) değişkenleri oluşturmaktadır. Ayrıca iř akışı deneyimi alt boyutlarının yaratıcı dūřünme düzeyini doğrudan etkilediği dūřünölmektedir ve bu etkiler tek yönlü oklar yardımıyla modelde gösterilmiştir. Modelde her bir gizil değişkene ait hata terimleri ve her bir ölçeğe ait faktör yapılarına ait gizil değişkenler çizilerek her biri arasındaki etkiler tek yönlü oklar yardımıyla gösterilmiştir.

Çizelge 4-27: Model 2'ye ait YEM sonuçları ve değişkenler arası ilişkiler

Değişkenler Arası İlişkiler		Standardize Edilmiş β	P	Hipotez Durumu	
Yaratıcı Düşünme	---	İşe Dalma	,154	,025	H1a Kabul
Yaratıcı Düşünme	---	İşten Zevk Alma	-,011	,903	H1b Ret
Yaratıcı Düşünme	---	İçsel Motivasyon	,333	,003	H1c Kabul
İşe Dalma	---	Bilgiye Erişememe	,123	,285	H2a Ret
İşten Zevk Alma	---	Bilgiye Erişememe	,087	,440	H2b Ret
İçsel Motivasyon	---	Bilgiye Erişememe	,052	,663	H2c Ret
İşe Dalma	---	Rahatlıktan Feragat Etme	-,309	,132	H2d Ret
İşten Zevk Alma	---	Rahatlıktan Feragat Etme	-,294	,140	H2e Ret
İçsel Motivasyon	---	Rahatlıktan Feragat Etme	-,319	,131	H2f Ret
İşe Dalma	---	İletişim Kuramama	-,044	,623	H2g Ret
İşten Zevk Alma	---	İletişim Kuramama	,022	,796	H2h Ret
İçsel Motivasyon	---	İletişim Kuramama	-,071	,439	H2i Ret
İşe Dalma	---	Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme	,198	,063	H2i Ret
İşten Zevk Alma	---	Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme	,267	,011	H2j Ret
İçsel Motivasyon	---	Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme	,381	***	H2k Ret
Yaratıcı Düşünme	---	Bilgiye Erişememe	,224	,052	H3a Ret
Yaratıcı Düşünme	---	Rahatlıktan Feragat Etme	-,525	,014	H3b Kabul
Yaratıcı Düşünme	---	İletişim Kuramama	,266	,004	H3c Ret
Yaratıcı Düşünme	---	Çevrimiçi Bağlantıyı Kaybetme	-,016	,877	H3d Ret

Çizelge 4-27'deki sonuçlara göre işe dalma yaratıcı düşünme düzeyini ($\beta = ,154$, $p < 0.05$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H1a hipotezi kabul edilmiştir. İşten zevk alma yaratıcı düşünme düzeyini ($\beta = -,013$, $p > 0.05$) istatistiksel olarak etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H1b hipotezi kabul edilmemiştir. İçsel motivasyon yaratıcı düşünme düzeyini ($\beta = ,333$, $p < 0.05$)

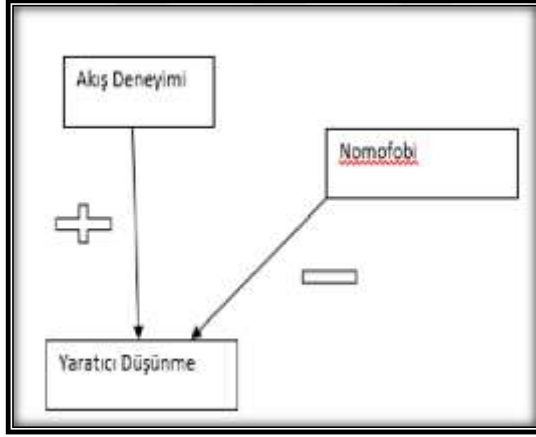
anlamli ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H1c hipotezi kabul edilmiştir. Bilgiye erişememe iře dalmayı ($\beta=,123$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2a hipotezi kabul edilmemiştir. Bilgiye erişememe işten zevk almayı ($\beta=,087$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2b hipotezi kabul edilmemiştir. Bilgiye erişememe işsel motivasyonu ($\beta=,052$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2c hipotezi kabul edilmemiştir. Rahatlıktan feragat etme iře dalmayı ($\beta= -,309$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2d hipotezi kabul edilmemiştir. Rahatlıktan feragat etme işten zevk almayı ($\beta= -,294$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2e hipotezi kabul edilmemiştir. Rahatlıktan feragat etme işsel motivasyonu ($\beta= -,319$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2f hipotezi kabul edilmemiştir. İletişim kuramama iře dalmayı ($\beta= -,044$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2g hipotezi kabul edilmemiştir. İletişim kuramama işten zevk almayı ($\beta= ,022$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2h hipotezi kabul edilmemiştir. İletişim kuramama işsel motivasyonu ($\beta= -,071$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2i hipotezi kabul edilmemiştir. Çevrimiçi bağlantıyı kaybetme iře dalmayı ($\beta= ,198$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2j hipotezi kabul edilmemiştir. Çevrimiçi bağlantıyı kaybetme işten zevk almayı ($\beta= ,267$, $p<0.05$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2k hipotezi kabul edilmemiştir. Çevrimiçi bağlantıyı kaybetme işsel motivasyonu ($\beta= ,381$, $p<0.05$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H2l hipotezi kabul edilmemiştir. Bilgiye erişememe yaratıcı dūřınme dūzeyini ($\beta= ,224$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H3a hipotezi kabul edilmemiştir. Rahatlıktan feragat etme yaratıcı dūřınme dūzeyini ($\beta= -,525$, $p<0.05$) anlamlı ve negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H3b hipotezi kabul edilmiştir. İletişim kuramama yaratıcı dūřınme dūzeyini ($\beta= ,266$, $p<0.05$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H3c hipotezi kabul edilmemiştir. Çevrimiçi bağlantıyı kaybetme yaratıcı dūřınme dūzeyini ($\beta= -,016$, $p>0.05$) etkilemediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda H3d hipotezi kabul edilmemiştir.

Çizelge 4-28: Model 2'ye ait YEM analizi model uyum iyiliği sonuçları

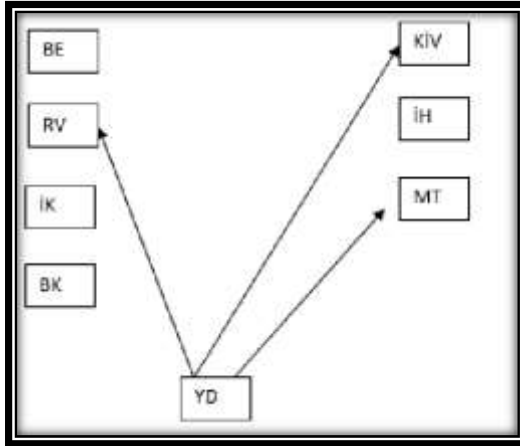
	χ^2	df	χ^2/df	CFI	NFI	GFI	RMSEA
Model 2	2790.072	1385	2.014	.907	.928	.832	.045

Çizelge 4-28'de Model 2'ye ait uyum iyiliği değerleri analiz sonuçları verilmiştir. Analiz sonucunda Model 2'ye ait Ki-Kare ve Ki-Kare/df ($\chi^2 = 2790,072$, $p < .01$, $df = 1385$, $\chi^2/df = 2,014$) değerleri başta olmak üzere, tespit edilen uyum katsayıları (NFI=.928, CFI=.9907, GFI=.832, RMSEA=.045) kabul edilebilir değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Yapılan analizler neticesinde ortaya çıkan ana ve alt modeller aşağıda verilmiştir.

Şekil 4-8: Ana Model

Şekil 4-9: Alt Model

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkenin aydınlık yüzü, geleceği, gelişmenin ve ilerlemenin en önde giden temsilcileri olan akademisyenler günlük hayatlarında çok boyutlu rollere sahip çalışanlardır. Bir akademisyen; öğretmen, öğrenci, yönetici, lider, bilim insanı, yürütücü, anne, baba, eş rollerinin birçoğunu aynı anda kendinde barındırabilmektedir. Böyle karmaşık bir yapının içinde olan akademisyenler için mesai kavramı da yoktur. Her an her yerde çalışan, düşünen, fırsatlar yaratan, zorlukları gören, çözümler üreten, yeni projeler başlatan ve her daim öğreten bu çalışanlar için teknolojiden uzak kalmak neredeyse imkânsız olmaktadır.

Ertesi gün düzenlenecek olan konferans ile ilgili son anda yapılan bir değişiklik mesajı, danışmandan tezi ile ilgili gelen düzeltme maili, öğrencisinden kaçırdığı dersi ile alakalı yapılan arama çağrısı gibi daha birçok örnek olay sıralayabileceğimiz durumların hepsi için mobil bir telefona ihtiyaç duyan akademik personel neredeyse gününün tamamını bu cihaza bağlı olarak geçirmek durumunda kalmaktadır. Kendini teknolojiden soyutlayan, akıllı cihaz kullanımına tam olarak hâkim olamamış bir akademisyen hem günlük gelişmeleri kaçırmak durumunda kalacak hem de mesleğinin gereklerini yerine getirememiş olacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en temel nokta bizi dış dünyaya bağlayan bu cihazlara makul seviyede maruz kalabilmektir. İlaçları zehirlerden ayıran en temel farkın dozu olduğu düşünülürse hayat kurtaran bu cihazlar bir süre sonra bırakılamayan, vakti çalan, sağlık sorunlarına yol açan, akademik başarısızlıklar ve ailevi sorunları da beraberinde getiren bir felakete dönüşebilmektedir.

Mobil telefon yoksunluğu olarak da bilinen nomofobi kavramı son zamanlarda literatürde sıkça adından söz ettirmektedir. Ülkemizde nomofobi araştırmaları çoğunlukla öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir (Adnan ve Gezgin, 2016; Erdem

vd., 2016; Burucuoğlu, 2017; Sırakaya, 2018; Güler ve Veysikarani, 2019; Gökbulut, 2022). Uluslararası literatür incelendiğinde de benzer sonuçlar görölmüş yine nomofobi kavramının etkisi üzerine en çok araştırma yapılan kesimin öğrenciler olduğu hatta özellikle tıp öğrencileri olduğu gözlenmiştir (Wahyuni, 2022; Sharma vd., 2015; Anshari vd., 2016; Gutiérrez vd., 2019). Ancak yapılan araştırmalar doğrultusunda çalışmada olduğu gibi nomofobinin akademisyenler üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bu anlamda literatürde yer alan eksiki dolduracağı, gelecek çalışmalara kaynak olacağı ve farklı bir bakış açısı getireceği düşünölmektedir.

Çalışmada incelenen diğer kavram akış deneyimi olmuştur. Kişinin tam motive olarak kendini işe kaptırması hatta iş esnasında zaman ve yer kavramlarını yitirmesi olayı olarak tanımlanan iş akış deneyimi ilk dönemlerde psikologlar tarafından ortaya atılmış ve incelenmiş olsa da ardından spor, sanat, eğitim gibi birçok alanda kendine yer edinmiştir.

Akış deneyimi, nomofobi ve yaratıcı düşünme kavramlarının incelendiği çalışmada nomofobinin akış deneyimi üzerindeki etkisinin ölçölmesi birinci amacı, nomofobinin yaratıcı düşünme üzerindeki etkisinin ölçölmesi ikinci amacı oluşturmaktadır. Çalışmanın üçüncü amacı ise; akış deneyiminin yaratıcı düşünme üzerindeki etkisinin ölçölmesidir.

Bu amaçlar doğrultusunda yapılan analiz için İstanbul ilinde bulunan devlet üniversitelerinde görevli akademisyenler ile anket yoluyla elde edilen veriler kullanılmıştır. Toplamda 11 üniversiteden 492 katılımcıyla çalışılmıştır. Katılımcıların demografik dağılımlarına bakıldığında, çoğunluğunu kadınlar oluştursa da cinsiyet dağılımı arasında belirgin bir fark yoktur. 35-39 yaş aralığındaki katılımcılar çoğunluktur. Katılımcıların büyük çoğunluğu doktora seviyesinde eğitime sahiptir. Evli katılımcılar bekârlardan daha fazladır. Kurumda çalışma süreleri olarak katılımcılar arasında büyük farklar olmasa da çoğunluk 16 yıl ve üzeri çalışma süresine sahipken büyük çoğunluğu herhangi bir idari görevi yoktur.

Akış ölçeği ortalamasının üzerinde bir puana sahiptir. Yeşiltaş ve Ekici(2017)'nin akademisyenler üzerinde yaptığı çalışma ile Akın (2020) tarafından yapılan çalışmalar sonucu desteklemektedir. Alt boyutlarından en yüksek puan içsel motivasyon olurken en düşük puan kendini işe verme alt boyutundadır. Akıştaki

kişinin yaşadığı yüksek motivasyon yapılan işin verimlilik seviyesini de artırmaktadır. İç ve dış paydaş sayısının çok olduğu ve bu paydaşların birbirleri ile ilişkilerinin de yüksek seviyede olması gerektiği üniversitelerde görevli akademisyenlerin akışta kalma sürelerinin çokluğu verimli çalışma, bilime ve gelişmeye katkı olarak yorumlanabilmektedir. Çalışma İstanbul ilinde faaliyet gösteren üniversitelerde yapılmıştır. Bunun sebebi ise büyük ve karmaşık bir metropol olan İstanbul'un kendine has kargaşası, stresi, trafiği, gürültüsü ve sorunlarının olmasıdır. Bireyler İstanbul'da çoğunlukla sabah evlerinden işlerine gitmek için ilk adımı attıkları andan itibaren kendilerini büyük bir kargaşanın içinde bulmaktadırlar. Bu da bireylerin akışa girmelerini engellemekte ve akışta kalma sürelerini olumsuz olarak etkilemektedir. Daha sakin yerleşim yerlerinde çalışan bireyler kısmen daha az sorun ve insanla muhatap olacaklarından ülkemizde nüfusun fazlalığından ve sosyo demografik yapısından dolayı en karmaşık ve yaşanılması en zor il olduğunu düşündüğümüz İstanbul ilindeki akademisyenlerin akışlarının yüksek çıkması olumlu bir sonuç olarak nitelendirilmektedir.

Akademisyenlerin iş akış deneyiminin demografik özelliklerine göre farklılaşp farklılaşmadıklarının incelenmesi için yapılan analiz neticesinde katılımcıların cinsiyetleri ile akış seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çıkan sonuç bu alanda yapılan çalışmalarla (Yeşiltaş ve Ekici, 2017; Akın, 2020) benzer sonuçlar göstermektedir. Sonuca göre katılımcıların erkek ya da kadın olması akışa girmelerini etkileyen bir unsur olarak görülmemektedir.

Çalışma sonucuna göre akış deneyimi ile medeni durum arasındaki fark anlamlı bulunurken evlilerin bekarlara göre daha çok akışta kaldıkları görülmektedir. Bu duruma bekar akademisyenlerin hem yeni mezun olmaları hem de yaşlarının henüz daha genç olması ve dikkatlerini dağıtan unsurların fazlalığının sebep olduğu düşünülmektedir.

Akış deneyimi ile katılımcıların herhangi bir idari görevlerinin bulunup bulunmaması arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Akademisyenliğin çok yönlü özelliğinden dolayı eğitim görevlerinin yanı sıra yönetim ile alakalı ek işler akademisyenlerin akış seviyelerinde herhangi bir değişikliğe yol açmadığı görülmektedir.

Akademisyenleri yaşları ile akış deneyimleri arasındaki ilişki incelenmiş ve anlamlı farklar bulunmuştur. Ortalama değerlere bakıldığında yaş ilerledikçe akış deneyimlerinin de arttığı görülmektedir. Bu sebeple en büyük farklılık 18-24 yaş ile 60-64 yaş aralığındadır. Çalışılan grup değişmekle beraber araştırma sonuçlarını destekleyen çalışmalar mevcuttur (Prescott, Csikszentmihalyi, Graef 1981; Akın, 2020). Ancak bazı çalışmalarda böyle bir farklılığa rastlanmadığı görülmektedir (Yeşiltaş ve Ekici, 2017; Bye, 2007).

Araştırmaya katılan akademisyenlerin eğitim durumları ile akış seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sonuç Yeşiltaş ve Ekici (2017) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların akış seviyeleri ile görev süreleri arasındaki ilişkide anlamlı farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Farklılığın işe yeni başlayanlarla daha uzun süredir çalışanlar arasında olduğu görülmüştür. Hizmet edilen süre arttıkça akademisyenlerin akış deneyimlerinin seviyelerinin de arttığı görülmektedir. Akın (2020) tarafından yapılan çalışma sonuçları ise bu çalışmayı desteklememektedir.

Birden fazla unvan kategorisine sahip akademisyenlerde unvanlar ile akış deneyimi arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Unvan seviyesi arttıkça akış deneyimi seviyeleri de artmaktadır. Unvan ilerlemesi yaş ve çalışılan süre ile de bağlantılı bir durum olduğu için genel olarak sonuçlar birbirini destekler niteliktedir. Yaş, görev süresi ve unvan arttıkça akış deneyimi seviyesi de artmaktadır. Bu sonuç, akışın meydana gelmesi için gerekli önkoşulların varlığı ile uyumlu olarak bulunmuştur. Akışta görevin yerine getirilmesi için gerekli olan bir beceri ve beceriye uyumlu zorluk söz konusudur (Csikszentmihalyi 1990, 1993). Göreve başlayan bir akademisyenin zamanla yaşı ve görev süresi artacağı gibi kişisel becerisine ve çabasına göre unvanı da artacaktır. Bu durumla doğru orantılı olarak bir akademisyenin işi ile ilgili beceri seviyesi de artacağı için akışa girme süresi diğerlerine göre daha yüksek olacaktır. Bu durum akışa yardımcı öğelerden biri olan deneyim boyutuyla uyumlu olduğu gibi akışın dokuz özelliği de sonuçları açıklamaktadır (Jackson, 1995; Csikszentmihalyi, 1990; Jackson ve Marsh 1996).

Nomofobi ölçeğinin puan ortalaması orta düzeyde bulunmuş olup, en yüksek puan ortalaması iletişim kuramama iken en düşüğü çevrimiçi bağlantıyı kaybetme boyutunda olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubu farklı olmakla birlikte Türen ve

Erdem (2017)'nin yaptıkları çalışma sonucu bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Nomofobinin varlığı kişide motivasyon eksikliği, zamanı boşa harcama, düşük verim gibi olumsuz davranışların yanı sıra kişiyi fiziksel psikolojik olarak etkilemesinden ötürü görülmesi istenmeyen bir durumdur. Katılımcıların nomofobi seviyelerinin orta seviyede çıkması bu seviyenin düşürülebilme ihtimalinden dolayı olumlu bir sonuç olarak yorumlanmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda katılımcıların nomofobi seviyeleri ile cinsiyetleri, medeni durumları, bir idari görevin varlığı , eğitim durumları ve unvanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışma sonucunun aksine daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde nomofobi ile cinsiyet arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna varan çalışmalar da mevcuttur (Kaviani vd., 2020; Türen vd., 2017). Ekşi, (2020) tarafından yapılan çalışmada katılımcı profili farklı olsa da medeni durum ile nomofobi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sonuç çalışma sonuçlarını doğrularken aynı çalışmada cinsiyet ile nomofobi arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç da çalışma sonucunu ile farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların yaşları ile nomofobi seviyeleri arasında ilişki anlamlı bulunurken genç katılımcıların nomofobi seviyesi kendinden yaşça büyük olana göre daha yüksek çıkmıştır. Literatürde bu sonucu doğrulayan çalışmalar olduğu gibi (Kaviani vd., 2020) farklı sonuçlar bulunan çalışmalar da (Türen vd., 2017) mevcuttur. Nomofobi kavramına kuşaklar bağlamında incelendiğinde; Z kuşağının X ve Y kuşağına oranla doğduğu dönemin teknolojik koşulları da göz önüne alındığında teknolojiye daha yatkın olması, akıllı telefonla daha fazla vakit geçirmesi ve bu durumu bir bağımlılığa dönüştürmesi daha muhtemelen gözükmektedir. Çalışma sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir.

Yaratıcı düşünme ölçeğinin puanları ortalamanın üstünde bulunmuştur. Sonuç Meral ve Şahin (2019)'in öğretmenler üzerinde yaptıkları çalışma sonucuyla benzerlik göstermektedir. Yine Göl ve Erkin (2021)'in üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışma da çalışmayı doğrular niteliktedir. Ölçeğin alt boyutlarında ise en yüksek puan “yenilik arama” alt boyutunda iken en düşük puan “şüphe etme” alt boyutundadır. Yeni fikir ve projelerin geliştiği, toplum sorunlarına bilimsel bakış açısının getirildiği, hayata farklı pencerelerden bakabilme imkânının olduğu, devletlerin aydınlık yüzlerinin yetiştiği üniversitelerin temel taşı olan akademisyenlerin yaratıcı düşünme

seviyelerinin yüksek olması küreselleşen dünyaya mikro ve makro düzeyde katkılar sağlayacaktır. Bu anlamda çalışma sonucu, üniversitelerin topluma katkısı açısından umut vericidir.

Yaratıcı düşünme seviyesi ile yaş ve çalışma süresi arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin yaşları ve çalışma süreleri arttıkça yaratıcı düşünme seviyeleri de artmaktadır. Bu sonuç Meral ve Şahin, (2019) tarafından yapılan çalışmaya göre farklılık göstermektedir. Türkdoğan ve Özgenel (2021) tarafından yapılan çalışma da çalışma süresi değişkenine göre yürütülen çalışma sonucuna göre ayrılmaktadır.

Çalışma sonucuna göre katılımcıların cinsiyetleri ile yaratıcı düşünme seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Soyer ve ark. (2021)'nin üniversite öğrencilerine uyguladığı çalışma sonuçları bu çalışmayı destekler niteliktedir. Aynı şekilde Öncü (2000) tarafından yapılan çalışma sonucu da çalışma ile benzerlik göstermektedir. Kyung-Hwa (2005) ile Türkdoğan ve Özgenel (2021) tarafından yapılan çalışma sonuçları yürütülen çalışma ile ayrılmaktadır.

Eğitim durumu ile yaratıcı düşünme seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Türkdoğan ve Özgenel, (2021) tarafından çalışma da sonuçları desteklemektedir. Ancak Şahin, (2016) tarafından yapılan çalışmaya göre lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan öğretmenlerden yüksek lisans mezunu olanların lisans mezunu olanlara göre yaratıcı düşünme seviyelerinin anlamlı olarak yüksek olduğu görülmektedir.

Unvan değişkeni ile yaratıcı düşünme seviyesi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Akademisyenlerin unvan seviyeleri arttıkça yaratıcı düşünme becerilerinin de arttığı görülmektedir.

Çalışma sonucuna göre akış deneyiminin yaratıcı düşünmeyi pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu durumda H_1 hipotezi doğrulanmıştır. Ayrıca yaratıcı düşünme ve akış deneyiminin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiş, işe dalma ve içsel motivasyon alt boyutunun (H_{1a} ve H_{1c}) yaratıcı düşünmeyi olumlu etkilediği ortaya çıkarken işten zevk alma boyutunun (H_{1b}) yaratıcı düşünme üzerinde olumlu bir etkisinin varlığı sonucuna ulaşılamamıştır. Bu çalışmada akışın yaratıcı düşünme üzerindeki etkisi literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Schutte ve Malouff, (2020) yaşları 35 ile 50 arasında değişen katılımcılar, Cseh vd. (2015)

Psikoloji bölümü lisans öğrencileri, Zubair ve Kamal (2015) beyaz yakalı çalışanlar, Park (2017) mühendislik öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda da akış deneyiminin yaratıcı düşünmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varmışlardır. İşe yaratıcı bir katkıda bulunabilmek için gerekli ön koşul, kişinin alanla ilgili tüm bilgilere sahip olması ve bu bilgilerle ne yapacağını bilmesidir (Csikzentmihalyi, 2014). Yaratıcı düşünme ile akış deneyimi bu noktada kesişmektedir. Zira akış deneyiminin yaşanabilmesi için de kişinin yapacağı iş ile ilgili belirli bir seviye düzeyinde bilgisi, işe alakası ve yeteneğinin olması beklenmektedir.

Nomofobi ile akış deneyimi arasındaki ilişkinin incelendiği H₂ hipotezi akademisyenlerde nomofobinin akış deneyimini olumsuz yönde etkilemediği sonucuna varılarak reddedilmiştir. Hipotez 2'nin altın kurulan bütün alt hipotezler de reddedilmiştir. Nomofobinin alt boyutlarının akış deneyiminin hiçbir alt boyutunu olumsuz yönde etkilemediği görülmüştür. İş akışının yaşanabilmesi için konsantre olma fırsatı sağlanmalıdır. Çalışanın dikkatini dağıtacak herhangi bir unsur iş akış deneyimini sekteye uğratacaktır. Uzun süre maksimum konsantre halinde çalışan kişi gelen bir mesaj bildirimini veya çağrı sesi ile içinde bulunduğu akıştan çıkacak ve tekrar kaldığı yerden devam etmesi zamanını alacaktır. Sonuca paralel olarak katılımcıların nomofobi seviyelerinin de yüksek düzeyde olmamasından dolayı akış durumlarını etkilemediği yorumu yapılabilmektedir. Literatür tarandığında iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmanın alan yazındaki bir eksikliği gidererek katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak kaynaklar incelendiğinde akış deneyimi ile oyun bağımlılığını inceleyen benzer çalışmalara rastlanmıştır. Hu vd. (2021) 1050 bilgisayar oyuncusu ile yaptıkları çalışmada akış deneyiminin karanlık taraflarından bahsetmektedir. Akış deneyimini bir paradoks olarak gören çalışma, akıştaki bireyin iş içerisinde kaybolduğunu, zaman ve mekan farkındalığını yitirdiğini belirterek akış teorisinin olumsuz yanlarına dikkat çekmiştir. Çalışma sonucuna göre, dijital oyun bağımlılığı şiddetinin akış deneyimini aracı etkisi ile hafiflediğini ortaya koymaktadır. Fabito vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada, akış durumu arttıkça oyun bağımlılığının da arttığı sonucuna varılmıştır. Şahin ve Karahan (2021)'ın 18 yaşından büyük mobil oyunları oynayan gençler üzerinde yaptıkları çalışma sonucuna göre, akış teorisinin tüm unsurlarının mobil oyun bağımlılığı üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu sonucuna varılarak çalışma ile farklı bir sonuca ulaşılmıştır.

Nomofobi ile yaratıcı düşünme arasındaki ilişkide ise, nomofobinin yaratıcı düşünmeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılarak H₃ hipotezi kabul edilmiştir. Hipotez 3'e bağlı olarak kurulan alt hipotezlere bakıldığında ise, bilgiye erişememe (H_{3a}), iletişim kuramama (H_{3c}) ve çevrimiçi bağlantıyı kaybetme (H_{3d}) alt boyutlarının yaratıcı düşünme üzerinde negatif bir etkisinin varlığı bulunmadığından bu hipotezler reddedilmiştir. Ancak rahatlıktan feragat etme (H_{3b}) alt boyutunun yaratıcı düşünmeyi negatif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır ve hipotez doğrulanmıştır.

Nomofobi ve yaratıcı düşünme arasındaki ilişkiyi araştıran benzer çalışmalara rastlanmamıştır. Bu anlamda literatürde bulunan eksikliği çalışmanın dikkat çekeceği düşünülmüştür. Alan yazında bu iki değişkeni inceleyen çalışmalar bulunamamasına rağmen kavramlarla yakın anlamlı olan çalışmalar mevcuttur. Taşlıyan, Karakuş, Çakıroğlu (2021) tarafından üniversite öğrencilerine uygulanan çalışmada dijital bağımlılığın yaratıcı düşünmeyi negatif yönde etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma ile literatüre önemli katkılarda bulunulmuştur. Bunlardan bir tanesi, aslında uzun zamandır çalışılan akış deneyimine birçok alanda yer verilmesine rağmen iş akışı olarak yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Akış kavramının akademisyenler üzerindeki etkileri araştırılarak kavram daha kapsamlı hale getirilmiş ve akış deneyimine farklı bir bakış açısı ile bakılarak bu alanda yeni çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Akış deneyiminin yaratıcı düşünmeyi olumlu etkilediği sonucu ilk defa akademide test edilmiş ve sonuç olarak akış deneyiminin yaratıcı düşünmeyi olumlu yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Nomofobi ve yaratıcı düşünme kavramları ilk defa karşılaştırılmış, nomofobinin yaratıcı düşünceyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılarak nomofobinin olumsuz sonuçlarına bir yenisi daha eklenerek kavram geliştirilmiştir.

Ülkemizde 207 adet yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarda 180 bin 65 akademisyen görev almaktadır. Görüldüğü üzere ülkemizdeki akademisyen sayısı hiç de azımsanmayacak seviyededir.

Ayrıca katma değer olarak ülkeye en çok faydayı sağladığı düşünülen akademisyenlerin ilk defa bir çalışmada akış deneyimi, nomofobi ve yaratıcı düşünme seviyelerinin incelenmiş olması, bu değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi son zamanlarda YÖK'ünde üzerinde sıkça durduğu üniversitelerde akredite çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın gelecekteki araştırmacılara önerisi;

Akış deneyimi kavramı üzerine özellikle yönetim biliminde yeterli sayıda çalışma olmamasından dolayı farklı değişken ve farklı örneklem grubuyla çalışması, kavramın daha iyi anlaşılabilmesi ve analiz edilebilmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Çalışma yalnızca İstanbul ili dahilinde yapılmıştır. Yapılacak diğer çalışmalar farklı illerde yapılabilir. Ayrıca birkaç il dikkate alınarak karşılaştırmalı bir analiz de yapılabilir. Çalışma yalnızca devlet üniversitesi çalışanlarına yapılmıştır. Farklı bir analizde devlet ve vakıf üniversiteleri karşılaştırılarak aradaki farkın tespiti için bir çalışma yapılabilir.

Değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkisinin başka örneklem gruplarında da test edilerek incelenmesi çalışan psikolojisinin daha iyi anlaşılabilmesi ve yol gösterici olabilmesi için yararlı olacaktır.

Çalışma tek bir kurumda uygulanmıştır. Karşılaştırmaya fırsat verebilmesi için farklı kurumlarda aynı çalışma tekrarlanıp kurumların ya da meslek gruplarının karşılaştırmalı analizlerinin yapılması konunun daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır.

Çalışmanın sektör yöneticilerine önerisi;

Çalışma devlet üniversitesi akademisyenlerine yapılmış olsa da çıkan sonuçlar özel sektör yöneticileri için de faydalı öneriler sunmaktadır. Özellikle akış deneyiminin yaratıcılık üzerindeki olumlu etkisi göz önüne alındığında bu iki kavramın ortak noktasını oluşturan içsel motivasyonun önemi biraz daha ortaya çıkmaktadır. Örgütsel bağlılığı yüksek, işini severek yapan ve dışsal motive faktörlerinden ziyade içsel motivasyonu yüksek bireyler daha çok akışa girecek bu da verimliliklerini artıracaktır. Bu noktada yöneticilerin çalışanlarının içsel motivasyonlarının itici güçlerini oluşturan öğelere biraz daha önem vermeleri çalışmanın yöneticilere önerisidir.

KAYNAKÇA

- Adnan, M., & Gezgin, D. (2016). A Modern Phobia: Prevalence of Nomophobia Among Collage Student. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 49(1), 141-158.
- Akçakanat, T., Erhan, T., & Uzunbacak, H. H. (2019). Meslek Aşkının İş Tatmini Üzerine Etkisi: Akış Deneyiminin Aracı Rolü. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 80-95.
- Akın, K. (2020). *Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Adalet Algısının Akış Deneyimi Üzerindeki Etkisinde: İş Tutulmanın Aracılık Rolü: Türk Savunma Sanayinde Bir Araştırma*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Allianz. (2021, Eylül 10). *Allianz.com*. Kasım 15, 2021 tarihinde Allianz araştırdı: Cep telefonları sürücüleri öldürüyor: https://www.allianz.com.tr/tr_TR/faaliyetlerimiz/bizden-haberler/allianz-arastirdi-cep-telefonlari-suruculeri-olduruyor.html adresinden alındı
- Amabile, T. M. (1988). A model of Creativity and Innovation in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, 10, 123-167.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2015). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı* (5. Baskı b.). (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Anshari, M., Alas, Y., & Sulaiman, E. (2019). Smartphone addictions and nomophobia among youth. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 14(3), 242-247.
- Arisoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi / internet addiction and its treatment. 1(1), 55. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 1(1), 55-67.
- Arpaci, İ., Baloğlu, M., Kozan, H. Ö., & Kesici, Ş. (2017). Individual differences in the relationship between attachment and nomophobia among college students: The mediating role of mindfulness. *Journal of medical Internet research*, 19(12), e404.
- Arpaci, İ. (2019). Culture and nomophobia: The role of vertical versus horizontal collectivism in predicting nomophobia. *Information Development*, 35(1), 96-106.
- Arpaci, İ. (2020). Gender differences in the relationship between problematic internet use and nomophobia. *Current Psychology*, 1(10), 1-10.
- Asakawa, K. (2004). Flow Experience And Autotelic Personality In Japanese College Students: How Do They Experience Challenges In Daily Life? *Journal of Happiness Studies*, 5, 123-154.
- Baker, M., Rudd, R., & Pomeroy, C. (2001). Relationships between critical and creative thinking. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, 51(1), 173-188.
- Bakır, S., & Öztekin, E. (2014). Creative thinking levels of preservice science teachers in terms of different variables. *Journal of Baltic Science Education*, 13(2), 231-242.
- Bakır, S., & Öztekin, E. (2014). Creative Thinking Levels Of Preservice Science Teachers In Terms Of Different Variables. *Journal Of Baltic Science Education*, 13(2), 231-242.

- Bakker, A. B. (2008). The work-related flow inventory: Construction and initial validation of the WOLF. *Journal of Vocational Behavior*, 72, 400-414.
- Baştürk, S., & Taştape, M. (2013). Evren ve Örneklem. S. Baştürk (Dü.) içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 129-159). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Beger, G. A., & Ozmen, D. T. (2019). The Impact Of Perceived Stress On The Link Between Resistance To Change And Creativity: A Study On Academicians. *PressAcademia Procedia*, 9(1), 274-277.
- Bhasin, H. (2011). Implementation of Artificial Creativity: Redefining Creativity. *International Journal of Computer Applications*, 28(11), 21-24.
- Bilkay, S. (2020). *Pozitif Psikolojik Sermayenin İlişki Ağı Kurma Yeteneği Üzerindeki Etkisine Nomofobinin Düzenleyici Rolü: Havacılık Sektöründe Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi SBE Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Bragazzi, N. L., & Del Puente, G. (2014). A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychology Research and Behavior Management*, 7, 155-160.
- Burucuoğlu, M. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri Üzerinde Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 482-489.
- Büyükoğlu, B., & Büyükoğlu, H. (2017). Examining The Flow Experiences Of Vocational Schools Business Administration Students In The Field Courses "Example Of Gaziantep". *International Congress Of Eurasian Social Sciences*, 28(8), 537-551.
- Bye, D., Pushkar, D., & Conway, M. (2007). Motivation, Interest And Positive Affect In Traditional And Nontraditional Undergraduate Students. *Adult Education Quarterly*, 57, 141-158.
- Byrne, B. M., & Campbell, T. L. (1999). Cross-cultural comparisons and the presumption of equivalent measurement and theoretical structure: A look beneath the surface. . *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(5), 555-574.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2. b.). New York: Taylor and Francis Group.
- Canarlan, N. Ö. (2017). *Online Kitleleşme Bireyselleştirmede Ürün Değeri ve Akış Deneyiminin Ödeme İsteği İle Satın Alma Olasılığına Etkisi*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Carli, M., Fave, A. D., & Massimini, F. (1988). *The quality of experience in the flow channels: Comparison of Italian and U.S. students*. In M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi (Eds.), (288-318) *Optimal experience: Psychological studies of flow in conscious*. New York: Cambridge University Press.
- Celsi, R. L., Rose, R. L., & Leigh, T. W. (1993). An exploration of high-risk leisure consumption through skydiving. *Journal of consumer research*, 20(1), 1-23.
- Chalofsky, N. (2003). An emerging construct for meaningful work Human Resource Development International. *Human Resource Development International*, 6(1), 69- 83.

- Cheever, N. A., Rosen, L. D., Carrier, L. M., & Chavez, A. (2014). Out of sight is not out of mind: The impact of restricting wireless mobile device use on anxiety levels among low, moderate and high users. *Computers in Human Behavior*, 37, 290-297.
- Clarke, S. G., & Haworth, J. T. (1994). 'Flow' experience in the daily lives of sixth-form college students. *British Journal of Psychology*, 85(4), 511-523.
- Clarke, S., & Haworth, J. (1994). 'Flow' experience in the daily lives of sixth-form college students. *British Journal of Psychology*, 85(4), 511-523.
- Connectedpapers. (2021, Mart 10). <https://www.connectedpapers.com/>. 09.10.2021 tarihinde <https://www.connectedpapers.com/main/140f615548bf8811042679525c594be3c9ce7859/Flow-experiences-at-work-for-high-need-achievers-alone/graph> adresinden alındı
- Cropley, A. (2006). In Praise of Convergent Thinking. . *Creativity Research Journal*, 18, 391- 404.
- Cseh, G. M., Phillips, L. H., & Pearson, D. G. (2015). Flow, affect and visual creativity. *Cognition and Emotion*, 29(2), 281-291.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience *Journal of Leisure Research*. *Journal of Leisure Research*, 24(1), 93-94.
- Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S., I. S. (1988). *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness*. Cambridge University Press.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology Of Optimal Experience*. New York: Harper.
- Csikszentmihalyi, M. (1993). *The evolving self*. New York: Harper and Row.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: 39: HarperPrenial.
- Csikszentmihalyi, M. (2008). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: HarperCollins.: HarperCollins.
- Csikszentmihalyi, M. (2014). *Flow and the Foundations of Positive Psychology*. New York: Springer.
- Csikszentmihalyi, M. (2020a). *Liderlik Akış ve Anlam Yaratma*. (N. Tümay, Çev.) İstanbul: Okyanuz Yayınları.
- Csikszentmihalyi, M. (2020b). *Mutluluk Bilimi, Akış*. (B. Satılmış, Çev.) Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Csikszentmihalyi, M., & LeFevre, J. (1989). Optimal Experience in Work and Leisure. *Journal of Personality and Social Psychology*(56), 815-822.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding Flow*. Ziff- Davis Publishing Company.
- Cumhuriyet. (2021, Ocak 4). *Türkiye'de 2020 yılında cep telefonlarına ortalama harcanan para açıklandı*. Ekim 23, 2021 tarihinde Cumhuriyet.com: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiyede-2020-yilinda-cep-telefonlarına-ortalama-harcanan-para-aciklandi-1803568> adresinden alındı

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Darvishmotevali, M., Altınay, L., & Köseoğlu, M. A. (2020). The link between environmental uncertainty, organizational agility, and organizational creativity in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 87, 1-9.
- Davis, G. A. (1982). A model for teaching for creative development. *Roeper Review*, 5(2), 27- 29.
- de Vasconcellos, S. L., Garrido, I. L., & Parente, R. C. (2019). Organizational creativity as a crucial resource for building international business competence. *International Business Review*, 28(3), 438-449.
- Deloitte. (2019). *Deloitte Mobil Kullanıcı Anketi*. İstanbul: Deloitte Network. Deloitte.com: <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/global-mobile-consumer-survey-2017.html> adresinden alındı
- dos Santos, W. O., Bittencourt, I. I., Dermeval, D., Isotani, S., Marques, L. B., & Silveira, I. F. (2018). Flow theory to promote learning in educational systems: Is it really relevant? *Brazilian Journal of Computers in Education*, 26(2), 29-59.
- Duyan, V. (2021). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ekim 03, 2021 tarihinde İstanbul açıköğretim (auzef): https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/sosyal_hizmete_giris/index.html adresinden alındı
- Egger, O., & Rauterberg, M. (1996). *Internet behaviour and addiction*. Zurich: Swiss Federal Institute of Technology.
- Ekşi, N. N. (2020). *Öğretmenlerin Nomofobi ve Örgütsel Hafıza Düzeyleri Arasındaki İlişki*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, H., Türen, U., & Kalkın, G. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi*, 21(3), 923-936.
- etimolojiturkce. (2021). *etimolojiturkce*. Kasım 25, 2021 tarihinde <https://www.etimolojiturkce.com/arama/yarat%C4%B1c%C4%B1> adresinden alındı
- euronews. (2019, Ağustos 02). *tr.euronews.com*. Ekim 22, 2021 tarihinde Akıllı telefon zombileri: Her 5 kazadan birine yaya cep telefonu kullanıcıları sebep oluyor: <https://tr.euronews.com/2019/08/02/akilli-telefon-zombileri-her-5-kazadan-birine-yaya-cep-telefonu-kullanilar-sebep-oluyor> adresinden alındı
- Fabito, B. S., Trillanes, A. O., Bermudez, J. D., Ramirez, E. Q., & Guadana, R. H. (2020). Mediating Flow Theory in PC Game Addiction and Cyberbullying: A Quantitative Study. *In 2020 The 4th International Conference on E-Society, E-Education and E- Technology*, 140-144.
- Ferguson, L. A. (1986). *The effects of creative thinking instruction on the creative thinking skills of first graders*. New Jersey: Kean University, Doktora Tezi.

- Ford, C. M. (1996). A Theory Of Individual Creative Action In Multiple Social Domains. *Academy Of Management Review*, 21(4), 1112-1142.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. doi:doi.org/10.1177/002224378101800104
- Foundation. (2020, Aralık 12). *Interaction Design Foundation*. Aralık 10, 2021 tarihinde <https://www.interaction-design.org/>: <https://www.interaction-design.org/literature/article/what-are-the-stages-of-creativity> adresinden alındı
- Fullagar , C. J., & Kelloway, E. K. (2009). ‘Flow’ at work: An experience sampling approach. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82(3), 595-615.
- Gezgin ,D. M., Cakir ,O., & Yildirim, S. (2017). The Relationship Between Levels of Nomophobia Prevalence and Internet Addiction Among Adolescents. 67.
- Ghani, J. A., Supnick, R., & Rooney, P. (1991). The Experience of Flow in Computer-mediated and in Face-to-face Groups. *In Icis*, 91(6), 229-237.
- Gökbulut, B. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Mobil Telefon Yoksunluğu (Nomofobi) Korkusu ve Mutluluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 30(2), 331-340.
- Göl, İ., & Erkin, Ö. (2021). Sağlıkbilimleri fakültesi öğrencilerinin bilişsel esneklik ve yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(2), 97-102.
- Griffiths, M. D. (1999). Internet Addiction: Fact or Fiction? *The Psychologist*, 12(5), 246-250.
- Guilford, J. P. (1962). Factors that aid and hinder creativity. *Teachers College Record*, 63(5), 380-392.
- Gutiérrez , P. L., Márquez , H. V., Preto, L. R., Gámez, G. G., Puertas, V. G., & Manriqueb, G. A. (2019). Comparative study of nomophobia among Spanish and Portuguese nursing students. *Nurse education in practice*, 34, 79-84.
- Gutiérrez-Puertas , L., Márquez-Hernández, V. V., São-Romão-Preto , L., Granados-Gámez , G., Gutiérrez-Puertas , V., & Aguilera-Manrique, G. (2019). Comparative study of nomophobia among Spanish and Portuguese nursing students. *Nurse education in practice*, 34, 79-84.
- Güler, E. Ö., & Veysikarani, D. (2019). Nomofobi Üzerine Bir Araştırma: Üniversite Öğrencileri Örneği. *Beykoz Akademi Dergisi*, 7(1), 75-88.
- Güney, S. (2020). *Yönetim ve Organizasyon El Kitabı*. Ankara: Nobel Akademi.
- Gürbüz, İ. B., & Özkan, G. (2020). What is Your Level of Nomophobia? An Investigation of Prevalence and Level of Nomophobia Among Young People in Turkey. *Community Mental Health Journal*, 56, 814-822.
- Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1975). Development of the Job Diagnostic Survey. *Journal of Applied Psychology*, 60, 159-170.
- Hair, J. F. (2009). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. (7. b.). Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Hennessey, B. A., & Amabile, T. M. (1987). *Creativity and Learning: What Research*

Says to the Teacher? Washington DC.

Hoffman, D. L., & Novak, T. P. (1996). Marketing in hypermedia computer-mediated environments: Conceptual foundations. *Journal of marketing*, 60(3), 50-68.

Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R., M. R. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines For Determining Model Fit. . *Electronic journal of business research methods*, 6(1), 53-60.

<https://books.google.com/ngrams/graph>. (2021). *books.google.com*. Mayıs 02, 2021 tarihinde books.google.com/ngrams/graph:
https://books.google.com/ngrams/graph?content=Flow+experiences&year_start=1800&year_end=2019&corpus=26&smoothing=3&direct_url=t1%3B%2CFlow%20experiences%3B%2Cc0#t1%3B%2CFlow%20experiences%3B%2Cc0 adresinden alındı

Hu, H., Zhang, G., Yang, X., Zhang, H., & Lei, L. (2022). Online Gaming Addiction and Depressive Symptoms Among Game Players Of The Glory Of The King In China: The Mediating Role Of Affect Balance and The Moderating Role Of Flow Experience. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-14. doi:<https://doi.org/10.1007/s11469-021-00573-4>

İlhan, M., & Çetin, B. (2014). LISREL ve AMOS programları kullanılarak gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeli (yem) analizlerine ilişkin sonuçların karşılaştırılması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 5(2), 26-42.

Inghilleri, P. (1999). *From subjective experience to cultural change*. . Cambridge: Cambridge.

İşık, A. D., & Saygılı, G. (2015). Yaratıcılığı Geliştirme Tekniklerinin Öğrenilmesinin Yaratıcı Düşünme Becerileri Üzerindeki Etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(Özel sayı), 133-139.

Jackson, S. A., & Marsh, H. W. (1996). Development and validation of a scale to measure optimal experience: The Flow State Scale. *Journal of sport and exercise psychology*, 18(1), 17-35.

Jackson, S. A. (1995). Factors influencing the occurrence of flow state in elite athletes,. *Journal of Applied Sport Psychology*, 7(2), 138-166.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Kara, İ. (2014). *Şiddete Dayalı Suçlarda Bağımlılık ve Bağımlılık Merkezlerinin İyileştirmede Rollerini: İzmir Örneği*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.

Kara, M. (2021). High Schoolers' Usage Intensity of Mobile Social Media and Nomophobia: Investigating the Mediating Role of Flow Experience. *Participatory Educational Research*, 8(1), 409-422.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kasa, M., Hassan, Z., Ng, J., Busari, A. H., & Nor, N. M. (2020). ROLE OF FLOW BETWEEN JOB DEMAND AND JOB RESOURCES AMONG THE HOTEL EMPLOYEES IN SARAWAK, 21(1). *International Journal of Business & Society*, 21(1).

Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13, 1-12.

- Kaviani , F. , Robards , B. , Young , K. L. , & Koppel. (2020). Nomophobia: Is The Fear Of Being Without A Smartphone Associated With Problematic Use?. . *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6024.
- Keller , J. , & Bless, H. (2008). Flow and regulatory compatibility: An experimental approach to the flow model of intrinsic motivation. . *Personality and social psychology bulletin*, 34(2), 196-209.
- Kemp, S. (2019, 01 31). *Datareportal*. 10 11, 2021 tarihinde Datareportal.com: <https://datareportal.com/reports/digital-2019-global-digital-overview> adresinden alındı
- Kerr , B. , & Gagliardi, C. (2003). Measuring creativity in research and practice. I. S. (Eds.) içinde, *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (s. 155-169). Washington: DC: American Psychological Association.
- Kılış, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kimberly , J. R. , & Evanisko, M. J. (1981). Organizational Innovation: The Influence of Individual, Organizational, and Contextual Factors on Hospital Adoption of Technological and Administrative Innovations. *The Academy of Management Journal*, 24(4), 689-713.
- King , A. S. , Valença , A. M. , & Nardi, A. E. (2010). Nomophobia: the mobile phone in panic disorder with agoraphobia: reducing phobias or worsening of dependence?. *Cognitive and Behavioral neurology*, 23(1), 52-54.
- King, A. , Valenç, A. M. , Silva, A. C. , Sancassiani, F. , Machado, S. , & Nardi, A. E. (2014). "Nomophobia": Impact of Cell Phone Use Interfering with Symptoms and Emotions of Individuals with Panic Disorder Compared with a Control Group. *Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health*, 10, 28-35.
- Kjerulf, A. (2015). *Sabah 9'dan Akşam 6'ya HappyHour*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Kline, R. B. (2005). *Kline RB Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (2. b.). New York, NY,: Guilford Press.
- Kline, R. B. (2011). *Convergence of structural equation modeling and multilevel modeling. Handbook of methodological innovation*. . CA: Sage.: Thousand Oaks.
- Kotler, S. (2014). *The Rise Of Superman*. U.S.: Amazon Publishing.
- Kowal , J. , & Fortier , M. S. (1999). Motivational Determinants of Flow: Contributions From Self-Determination Theory. *The Journal of Social Psychology*, 139(3), 355-368.
- Kuyucu, E. G. , Özbey, S. , & Gençer, R. T. (2020). Akademisyenlerin Eleştirel Düşünme Düzeyleri ile Örgütün Etik İklimine İlişkin Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 393-406.
- Kuyucu, M. (2017). Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı: Akıllı Telefon (Kolik) Üniversite Gençliği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 328-359.
- Lancet. (2021, Mayıs 27). *The Lancet*. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)01169-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)01169-7/fulltext) adresinden alındı

- Lee, S., Tam, C. L., & Chie, Q. T. (2013). Mobile phone usage preferences: The contributing factors of personality, social anxiety and loneliness. *Social Indicators Research, 118*(3), 1205-1288.
- Lee, & Hwa, K. (2005). The Relationship between Creative Thinking Ability and Creative Personality of Preschoolers. *International Education Journal, 6*(2), 194-199.
- Lowenfeld, V. (1984). *Creative and Mental Growth*. New York: Macmillan.
- Marsh, H. W., & Jackson, S. A. (1999). Flow experience in sport: Construct validation of multidimensional, hierarchical state and trait responses. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6*(4), 343-371.
- Martins, E. C., & Terblanche, F. (tarih yok). Building Organisational Culture That Stimulates Creativity And Innovation. *European Journal of Innovation Management, 6*(1), 64- 74.
- Massimini, F., & Delle Fave, A. (2000). Individual development in a bio-cultural perspective. *American Psychologist, 55*, 24-33.
- Massimini, F., & Carli, M. (1988). *The systematic assessment of flow in daily experience*. In M. Csikszentmihalyi & I. Csikszentmihalyi (Eds.), *Optimal experience* (pp. 266–287). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mednick, S. A. (1962). The Associative Basis Of The Creative Process. *Psychological Review, 69*(3), 220-232.
- Meral, S. E., & Şahin, F. T. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yaratıcı Düşünme Eğilimleri. *OPUS International Journal of Society Researches, 13*(19), 311-331.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi ve AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- MOBİSAD. (2020, 01 01). *Mobil İletişim Sektörü Raporu*. 10 19, 2021 tarihinde <https://mobisad.org/> adresinden alındı
- Moneta, G. B., & Csikszentmihalyi, M. (1996). The Effect of Perceived Challenges and Skills on the Quality of Subjective Experience. *Journal of Personality, 64*(2), 275-310.
- Moneta, G. B. (2004). The Flow Experience Across Cultures. *Journal of Happiness Studies, 5*, 115-121.
- Moneta, G. B. (2012). On the measurement and conceptualization of flow. In Advances in flow research. G. Moneta içinde, *On the measurement and conceptualization of flow*. In *Advances in flow research* (s. 23-50). New York: Springer.
- Nanto, Z. (2021). *Hata Yönetimi Kültürü İşe Cezbolma ve Örgütsel Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Neubeginn. (2019). *Bağımlılığın Nedenleri Nelerdir?* Ekim 03, 2021 tarihinde Neubeginn Web Sitesi: <https://www.neubeginn.or.at/bagimlilikin-nedenleri-nelerdir/> adresinden alındı
- Novak, T. P., & Hoffman, D. L. (1997). Measuring the flow experience among web users.

- Interval Research Corporation. *Interval Research Corporation*, 31(1), 1-35.
- Novak , T. P. , Hoffman , D. L. , & Yung, Y. F. (2000). Measuring the customer experience in online environments: A structural modeling approach. *Marketing science*, 19(1), 22- 42.
- Onur , D. (2018). Psikoloji Kuramları ve Yaratıcılık İlişkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 145-156.
- Onur, D., & Zorlu, T. (2017). Yaratıcılık Kavramı İle İlişkili Kuramsal Yaklaşımlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1535-1552.
- Özaşkın, A. G., & Bacanak, A. (2016). Eğitimde Yaratıcılık Çalışmaları: Neler Biliyoruz? *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, 212-226.
- Özdamar, K. (1999). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 1*. Eskişehir: Kaan Kitapevi.
- Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı Düşünme ve Öğrenme Ortamının Akademik Başarı ve Bilgilerin Kalıcılığına Etkisi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 675-705.
- Özgenel, M., & Çetin, M. (2017). Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46, 113-132.
- Özkara, B. Y., & Özmen, M. (2016). Akış Deneyimine İlişkin Kavramsal Bir Model Önerisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(3), 71-100.
- Park, J. (2017). How can we Develop Students' Creativity?: Redesigning a Creativity Program based on Flow Theory. . *Journal of Practical Engineering Education*, 9(2), 91-98.
- Pavithra , M. B. , Madhukumar, S., & TS, M. (2015). A study on nomophobia-mobile phone dependence, among students of a medical college in Bangalore. 6(3), 340-344. *National Journal of community medicine*, 340-344.
- Polat, R. (2017). Dijital Hastalıklar Olarak Nomofobi. *Yeni Medya Eelektronik Dergi*, 1(2), 164-172.
- Popova, M. (2021, Aralık 12). *themarginalian*. themarginalian.org: <https://www.themarginalian.org/2013/08/28/the-art-of-thought-graham-wallas-stages/> adresinden alındı
- Prescott , S., Csikszentmihalyi , M., & Graef, R. (1981). Environmental Effects On Cognitive And Affective States: The Experiential Time Sampling Approach. *Social Behavior And Personality*, 9, 23-32.
- Rasulzada, F., & Dackert, I. (2009). Organizational Creativity and Innovation in Relation to Psychological Well-Being and Organizational Factors. *Creativity Research Journal*, 2(3), 191-198.
- Raykov , T., & Marcoulides , G. A. (2006). On Multilevel Model Reliability Estimation From the Perspective of Structural Equation Modeling, Structural Equation Modeling. *A Multidisciplinary Journal*, 130-141. doi:DOI: 10.1207/s15328007sem1301_7
- Reisman, F. (2013). Introduction to creativity: process, product, personality, environment & technology. *Creativity: Product, Process, Personality, Environment and Technology*.
- Rhodes, M. (1961). An Analysis Of Creativity. *The Phi Delta Kappan*, 42(7), 305-310.
- Rıza, E. T. (2000). Kalıplaşma ve Yaratıcılık. *Yaşadıkça Eğitim*, 65, 4-7.

- Rıza, E. T. (2004). *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*. İzmir: Birleşik Matbaa.
- Rodríguez-García, A. M., Moreno-Guerrero, A. J., & Belmonte, J. L. (2020). Nomophobia: An individual's growing fear of being without a smartphone—a systematic literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(2), 1-19.
- Rothenberg, A. (1971). The process of janusian thinking in creativity. *Archives of General Psychiatry*, 24, 195-205.
- Sadler-Smith, E. (2015). Wallas' four-stage model of the creative process: More than meets the eye? *Creativity Research Journal*, 27(4), 342-352.
- Sahraç, Ü. (2008). Bir Durumluk Akış Modeli: Stres Kontrolü, Genel Özyeterlik, Durumluk Kaygı, Yaşam Doyumu ve Akış İlişkileri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 122-144.
- Schermelleh, E. K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling* (3. b.). New York: NY: Routledge.
- Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2020). Connections between curiosity, flow and creativity. *Personality and Individual Differences*, 152.
- Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2020). Connections between curiosity, flow and creativity. *Personality and Individual Differences*, 152.
- Sharma, N., Sharma, P., Sharma, N., & Wavare, R. (2015). Rising Concern of Nomophobia Amongst Indian Medical Students. *International Journal of Research in Medical Sciences*, 3(3), 705-707.
- Sırakaya, M. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 714-727.
- Sırakaya, M. (2018). Ön lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 714-727.
- Social, W. A. (2022, Ocak 28). *recrodigital*. Nisan 08, 2022 tarihinde recrodigital web sitesi: <https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/> adresinden alındı
- Soyer, M. K., Keskinöğlü, M. Ş., & Yakup, İ. E. (2021). Kişilik Özelliklerinin Karar Verme Stilleri ve Yaratıcı Düşünmeyi Yordama Düzeyleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1828-1863.
- sputniknews. (2020, Mayıs 23). *tr. sputniknews.com*. Rus uzman, akıllı telefonların yaydığı radyasyonun zararlarını değerlendirdi: <https://tr.sputniknews.com/20200523/rus-uzman-akilli-telefonlarin-yaydigi-radyasyonun-zararlarini-degerlendirdi-1042101950.html> adresinden alındı
- Steers, R., & Porter, L. (1991). *Motivation and Work Behavior*. New York: McGrawHill.

- Stenberg, R. J. (2003). Creatine Thinking in the Classroom. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(3), 325-338.
- Suhr, D. D. (2006). *Exploratory or confirmatory factor analysis?* (pp. 1-17). In. Cary: SAS Institute.
- Sur, E. (2020). *Ortaokul Öğrencilerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerileri İle Anlama Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Swann, C., Piggott, D., Schweickle, M., & Vella, S. (2018). A review of scientific progress in flow insport and exercise: normal science, crisis, and a progressive shift. *Journal of Applied Sport Psychology*, 30(3), 249-271.
- Şahin, F., & Karahan, M. O. (2021). Akış Deneyiminin Mobil Oyun Bağımlılığı ve Keşifsel Davranış Üzerindeki Etkisi: Ağızdan Ağıza Pazarlama Kapsamında Bir İnceleme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1314-1331.
- Şahin, G. (2016). *Öğretmenlerin Algıladıkları Okul Kültürü İle Yaratıcı Kişilik ve Yaratıcı Çevre İlişkilerinin İncelenmesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şengül, M. C. (2015). Örgütlerde Yaratıcılık ve İnovasyonun Artırılmasına Yönelik Yaklaşımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 26-37.
- Tabachnick, & Fidell. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Tabachnick, G. Barbara , Fidell, & S. Linda. içinde Boston: Pearson.
- Taşlıyan, M., Karakuş, F. N., & Çakıroğlu, Z. (2021). Dijital Bağımlılık ile Yaratıcı Düşünme Eğilimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(25), 503-517.
- Taylor, I. A. (1959). *The nature of the creative process*. I. P. Creativity. içinde New York: NY: Hasting House.
- TDK. (2021). *TDK*. Nisan 05, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Torrance, E. P. (1966). *The Torrance Tests of Creative Thinking-Norms-Technical Manual Research Edition-Verbal Tests, Forms A and B-Figural Tests, Forms A and B.* . Princeton: NJ: Personnel Press.
- Torrance, E. P. (1974). *Norms- technical manual: Torrance Tests of Creative Thinking*. Bensenville: Scholastic Testing Service.
- Torrance, E. P. (1977). *Creativity in the Classroom; What Research Says to the Teacher*. Washington D.C.: National Education Association .
- Turan, N. (2019). Akış Deneyimi Üzerine Genel Bir Literatür Taraması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 181-199.
- Turan, N., & Pala, O. (2021). Çalışmada Akış Deneyimi Ölçeğinin (ÇADÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(1), 387-404.

- Tushman , M. L., & O'Reilly, C. A. (1997). *Winning Through Innovation; A Partical Guide to Leading Organizational Change and Renewal*. Boston M.A.: Harvard Business School Press.
- TÜİK. (2021, 08 26). TÜİK. 10 19, 2021 tarihinde TÜİK:
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2020-33679) adresinden alındı
- Türen , U., Erdem , H., & Kalkın , G. (2017). Mobil telefon yoksunluğu korkusu (nomofobi) yayılımı: Türkiye'den üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları örnekleme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(1), 1-11.
- Türkdoğan , M., & Özgenel , M. (2021). Öğretmenlerin yaratıcı düşünme eğilimleri ile okul iklimi arasındaki ilişki. . *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 190-213.
- Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı. (2021). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı*, <http://tbm.org.tr/>. Ağustos 03, 2021 tarihinde <https://tbm.org.tr/> adresinden alındı
- Uğurlu , T., Şengül , C., & Şengül , C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 37-50.
- Ullen , F., Manzano , Ö., Almeida , R., Magnusson , P., Pedersen , N. L., Nakamura , j., . . . Madison , G. (2012). Proneness for psychological flow in everyday life: Associations with personality. *Personality and Individual Differences*, 52(2), 167-172.
- Uslu , Y. D. (2011). Örgütlerde Yönetmel Etkinliğe Ulaşmada Yeni Bir Yaklaşım: Yaratıcı Liderlik. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 419-444.
- Uzbaý , İ. T., & Yüksel , N. (2003). Madde Kötüye Kullanımı ve Bağımlılığı. Yüksel , N. (editör) Psikofarmakoloji , Değiştirilmiş 3. baskı, Ankara, Çizgi Tıp Yayınevi, 2003: 485-520. N. (. Yüksel içinde, *Psikofarmakoloji* (Değiştirilmiş 3. baskı b. , s. 485-520). Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.
- Wahyuni , S. (2022). Nomophobia (No MOBILE PHOne PhoBIA) Among Medical Students: A Literature Review. *International Journal of Engineering, Science and Information Technology*, 2(3), 48-51.
- WHO. (2021, Ağustos 04). <https://www.who.int>. Ağustos 04, 2021 tarihinde https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/sdg-target-3_5-substance-abuse adresinden alındı
- Woodman , R. W., SAWYER , J. E., & GRIFFIN , R. W. (1993). Toward A Theory Organizational Creativity. *Academy of Management Review*, 18(2), 293-321.
- Yalçınkaya , P. (2013). Kendini İşe Kaptırma Ölçeği: Uyarılma Çalışması. *Sakarya İktisat Dergisi*, 2(1), 66-87.
- Yaman , H., & Esen , M. (2021). Yükseköğretimde Yaratıcı Düşünme ve İnovasyon Eğitimi: İşletme Lisans Programları Bağlamında Bir İnceleme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 262-278.
- Yaşın , T. (2016). *Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Sermayenin Psikolojik İyi Oluş, Akış Deneyimi, İş Tatmini ve Çalışan Performansına Etkisi*. . Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.

- Yeşiltaş, D. M., & Ekici, E. (2017). İş Akış Deneyiminin Kişilik Özellikleri Ve İş Stresi İle İlişkisi: Akademik Personel Üzerine Bir Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 1-11.
- Yeşiltaş, M. D., & Türk, M. (2017). İş Akış Kuramı ve Beş Faktör Kişilik Modeli İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 117-128.
- Yeşilyurt, E. (2020). Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme: Tüm Boyut ve Paydaşlarıyla Kapsayıcı Bir Derleme Çalışması. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(25), 3874-3915.
- Yildirim, C., Sumuer, E., Adnan, M., & Yildirim, S. (2016). A growing fear: Prevalence of nomophobia among Turkish college students. *Information Development*, 32(5), 1322-1331.
- Yildirim, C., & Correia, A. P. (2015). Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 49, 130-137.
- Yıldırım, C. (2014). *Exploring the dimensions of nomophobia: Developing and validating a questionnaire using mixed methods research (Order No. 1567249)*. Iowa: Iowa State University - Master of Science.
- Yılmaz, V., & Çelik, H. E. (2009). *LISREL ile Yapısal Eşitlik Modellemesi-I*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yücenur, G. N., Demirel, N. Ç., Ceylan, C., & Demirel, T. (2011). HİZMET DEĞERİNİN MÜŞTERİLERİN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE ÖLÇÜLMESİ. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 156-168.
- Yükseköğretim Kurumu. (2022, Şubat 15). *Yükseköğretim Kurumu*. Mart 10, 2022 tarihinde yok.gov.tr: <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz> adresinden alındı
- Zekioğlu, A., Tekingündüz, S., & Sünbül, Ö. (2017). "The Validity and Reliability Study of Turkish Version of Work-Related Flow Inventory (WOLF). *Sanitas Magisterium*, 3(1), 61-67.
- Zubair, A., & Kamal, A. (2015). Authentic leadership and creativity: mediating role of work-related flow and psychological capital. *Journal of Behavioural Sciences*, 25(1), 150- 171.

EKLER

EK-1: ANKET FORMU

Kırıkkale Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı tez çalışması için yapılan bu çalışmanın genel amacı “Yaratıcı Düşünmede Akış Deneyimine Nomofobinin Etkisi”nin araştırılmasıdır.

Bu araştırmadan elde edilecek veriler 3. kişi veya kurumlarla paylaşılmayacaktır. Ankette yer alan sorulara içtenlikle cevap vermeniz, araştırmanın bilimsel geçerliği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anket sorularını cevaplamanız ortalama 10-12 dakika sürecektir. İstedığınız anda anketi yanıtlamayı sona erdirebilirsiniz. Anketle ilgili fikir, görüş ya da sorularınız için bizimle irtibata geçebilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI

Dr. Öğr. Üyesi Cihat KARTAL

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Evet ()

Hayır ()

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz

Kadın ()

Erkek ()

2. Yaşınız

18-24 ()

25-29 ()

30-34 ()

35-39 ()

40-44 ()

45-49 ()

50-54 ()

55-59 ()

60-64 ()

65 yaş ve üstü ()

3. Eğitim Durumunuz

Lisans ()

Yüksek Lisans ()

Doktora ()

4. Medeni Durumunuz

Evli ()

Bekar ()

5. Çalıştığınız Kurumun Adını Yazınız

.....

6. Kurumda Çalışma Süreniz (Yıl)

0-1 ()

2-6 ()

7-11 ()

12-15 ()

16+ ()

7. Akademik Unvanınız

Araştırma Görevlisi ()

Öğretim Görevlisi ()

Dr. Öğr. Üyesi ()

Doçent ()

Profesör ()

8. Ana Bilim Dalınızı Yazınız.

.....

9. Çalıştığınız kurumda idari göreviniz var mı?

Hayır ()

Evet ()

AKIŞ DENEYİMİ ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeler işinizde yaşadığımız (kurumunuzda değil) süreçlere işaret etmektedir. Son 1 yılınızı düşünerek, her durumu ne derece yaşadığınızı işaretleyiniz.

1- Hiçbir zaman 2- Neredeyse hiç 3- Kimi zaman 4- Belirli aralıklarla 5- Genellikle 6- Çok sık 7- Her zaman

	İFADELER	1	2	3	4	5	6	7
1	Çalışırken sadece işimi düşünürüm.							
2	Kendimi işime kaptırırım.							
3	Çalışırken etrafımdaki diğer her şeyi unuturum.							
4	Tamamıyla yaptığım işe odaklanırım.							
5	İşim, kendimi iyi hissettirir.							
6	İşimi çok büyük bir zevkle yaparım.							
7	İşimi yaparken kendimi mutlu hissederim.							
8	Çalışırken neşeli olurum.							
9	Daha az ücret alacak bile olsam, yine bu işi yapacağımı düşünürüm.							
10	Boş zamanlarımda bile çalışmak istediğimi fark ederim.							
11	Çalışıyorum, çünkü çalışmayı seviyorum.							
12	İşimi yaparken, kendim için çalışırım.							
13	İş motivasyonum, sonunda elde edeceğim ödüller değil, işi yapmanın kendisidir.							

NOMOFOBİ ÖLÇEĞİ

Nomofobi en basit ifadeyle akıllı telefonsuz kalma korkusu anlamına gelmektedir. Nomofobi durumunuzu belirlemeye yönelik verilmiş olan aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi belirtiniz.

1- Kesinlikle Katılmıyorum 2- Çoğunlukla Katılmıyorum 3- Kısmen Katılmıyorum 4- Kararsızım 5- Kısmen Katılıyorum 6- Çoğunlukla Katılıyorum 7- Kesinlikle Katılıyorum

	İFADELER	1	2	3	4	5	6	7
1	Akıllı telefonumdan kesintisiz olarak, bilgiye erişemediğimde kendimi rahatsız hissedirim.							
2	Akıllı telefonumdan istediğim her an, bilgiye bakamadığımda canım sıkılır.							
3	Haberlere (örneğin gündeme, hava durumuna ya da haberlere) akıllı telefonumdan ulaşamamak beni huzursuz eder.							
4	Akıllı telefonumu ve telefonumun özelliklerini istediğim her an kullanamadığımda rahatsız olurum.							
5	Akıllı telefonumun şarjının bitmesinden korkarım.							
6	Kontörüm (TL kredim) bittiğinde veya aylık kota sınırimi aştığımda paniğe kapılırım.							
7	Telefonum çekmediğinde veya kablosuz İnternet bağlantısına erişemediğimde sürekli olarak sinyal olup olmadığını veya kablosuz erişim bağlantısı bulup bulamayacağımı kontrol ederim.							
8	Akıllı telefonumu kullanamadığımda, bir yerlerde mahsur kalacağımdan korkarım.							
9	Akıllı telefonuma bir süre bakamadıysam, bakmak için güçlü bir istek hissedirim.							
Eğer akıllı telefonum yanımda değilse...								
10	Ailemle ve/veya arkadaşlarımla hemen iletişim kuramayacağım için kaygı duyarım.							
11	Ailem ve/veya arkadaşlarım bana ulaşamayacakları için endişelenirim.							

12	Gelen aramaları ve mesajları alamayacağım için kendimi huzursuz hissederim.								
13	Ailemle ve/veya arkadaşlarımla iletişim halinde olamadığım için endişelenirim.								
14	Birinin bana ulaşmaya çalışıp çalışmadığını bilemediğim için gerilirim.								
15	Ailem ve arkadaşlarımla olan bağlantım kesileceği için kendimi huzursuz hissederim.								
16	Çevrim içi kimliğimden kopacağım için gergin olurum.								
17	Sosyal medya ve diğer çevrim içi ağlarda güncel kalamadığım için rahatsızlık duyarım.								
18	Bağlantılarımdan ve çevrim içi ağlardan gelen güncelleme bildirimlerini takip edemediğim için kendimi tuhaf hissederim.								
19	Elektronik postalarımı kontrol edemediğim için kendimi huzursuz hissederim.								
20	Ne yapacağımı bilemiyor olacağımdan kendimi tuhaf hissederim.								

YARATICI DÜŞÜNME ÖLÇEĞİ

Aşağıda yaratıcı düşünceyi ölçmeye yarayan ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyarak sizi en iyi tanımlayan seçeneği işaretleyiniz.

1- Hiçbir zaman 2- Nadiren 3- Ara ara 4- Genellikle 5- Her zaman

	İFADELER	1	2	3	4	5
1	Zorluklar karşısında motivasyonumu korurum.					
2	Hayal gücümü kullanarak yeni fikir, eser veya çözüm yolu tasarlarım.					
3	Ortaya çıkan sorun veya olayla ilgilenme sorumluluğu hissederim.					
4	Karşılaştığım bir olay, durum veya soruna yönelik "acaba" sorusunu sorarım.					
5	Bir durumu, olayı veya sorunu ayrıntılı ve derinlemesine ele alırım.					
6	Bir alanda ihtiyaç duyduğum yetenek ve becerilerimi geliştiririm.					
7	Bir fikir veya ürün oluşturmak için disiplinli çalışırım.					
8	Sorun veya durumlarla ilgili yararlı ve özgün cevaplar veya çözüm yolları üretirim.					
9	Başkalarına göre farklı olan duygu ve düşüncelerimi korkmadan ifade ederim.					
10	Merak ettiğim veya ilgimi çeken olay, durum veya işlerle uğraşmayı severim.					
11	Ahşılmışın yerine, yeni ve farklı olanı tercih ederim.					
12	İlginç olay, sorun, nesne veya durumları merak ederim.					
13	Kendimle ilgili zayıf ve güçlü yönlerimi bilirim.					
14	Otorite, korku ve baskılardan bağımsız düşünürüm.					
15	Olayları veya durumları anlamak veya çözmek için sabrederim.					
16	Bir olayın veya sorunun birden fazla nedeni olabileceğini kabul ederim.					
17	Farklı sorun, durum veya olayla ilgili ipuçları arasında bağlantı kurarım.					
18	Yaptığım hataları kabullenirim.					
19	Birbirleriyle ilgisi olmayan kavram veya fikirleri yeni bir amaç için ilişkilendiririm.					
20	Olaylara farklı açılardan bakmaya çalışırım.					

21	Çevremde olup bitenleri merak ederim.					
22	Fikir geliştirmek için gözlem, deneyim, bilgi ve düşüncelerimi birleştiririm.					
23	Sorun veya durumlarla ilgili karar verirken aceleci davranmam.					
24	Sorunların çözümünü, durumları veya olayları zihnimde canlandırırım.					
25	Hata yapmaktan korkarım.					

EK2: ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Havva DEĞİRMENCİ TARAKCI

Doğum Tarihi:

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans: Büro Yönetimi Öğretmenliği - Gazi Üniversitesi

Yüksek Lisans: Yönetim ve Organizasyon - Kırıkkale Üniversitesi

Çalıştığı Kurum : Hitit Üniversitesi – 2013-

Yayımları (SCI):

Yayımları (Diğer):

1. SENTÜRK ESMA EBRU,TARAKCI HAVVA (2020). Alışverişte Seni Kim Yönlendiriyor? Testosteron Mu Östrojen Mi?. Journal of Humanities and Tourism Research, 10(4), 978-994., Doi: 10.14230/johut910 (Yayın No: 6638688)
2. TARAKCI HAVVA,AKIN ADNAN (2017). Psikolojik Sözleşme İhlali Ve Örgütsel Sinizm: Çorum İli Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52), 1222-1230., Doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1975> (Yayın No: 3620146)
3. AYAR ILKNUR, TARAKCI HAVVA (2021). Kahve Dükkanında Türk Kahvesi: Tüketici Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 1070-1087., Doi: 10.26677/TR1010.2021.754 (Kontrol No: 7105420)
4. TARAKCI HAVVA,ÖNEREN MELAHAT (2018). Yetenek Yönetiminin Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri. İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi(20), 71-86. (Kontrol No: 4279640)
5. Major Sosyo Economic Issues And Solutions, Bölüm adı:(The Role And Importance Of Flow Experience In Management Science) (2022)., TARAKCI HAVVA, KARTAL CIHAT, Gazi Kitabevi, Editör:Güner, Ümit; Adil, Bülent, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 296, ISBN:9786258374391, İngilizce(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 7770931)
6. Endüstri 4.0 Paradigması: İşletme Fonksiyonlarının Dijital Dönüşümü, Bölüm adı:(Endüstri 4.0 ve Inovasyona Etkileri) (2020)., TARAKCI HAVVA,KARTAL CIHAT, Efe Akademi, Editör: Fatih Ferhat ÇETINKAYA, Emine SENER, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 26, ISBN:9786257729529, Türkçe(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 6665574)
7. TARAKCI HAVVA,ILLEEZ ZEYNEP Modern liderlik yaklaşımları ve büro çalışanlarının motivasyonları üzerine etkisini araştırmaya yönelik bir uygulama Çorum ili örneği. 13. ULUSAL BÜRO YÖNETİMİ VE SEKRETERLİK KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:1372090)
8. KILIÇ ILKNUR,TARAKCI HAVVA (2018). BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI ÖNLİSANS PROGRAMLARI MÜFREDATLARI ÜZERİNE BİR ARASTIRMA. 16. ULUSAL BÜRO YÖNETİMİ VE SEKRETERLİK KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4372495)

9. TARAKCI HAVVA,KILIÇ ILKNUR (2018). BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI PROGRAMLARI ÖĞRETİM KADROSU ÜZERİNE BİR ARASTIRMA. 16. ULUSLA BÜRO YÖNETİMİ VE SEKRETERLİK KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4372481)
10. ILLEEZ ZEYNEP,TARAKCI HAVVA,TATAR DEMET (2016). Türkiye’de, Tıbbi Sekreterlik Mesleğinin Gelişimi ve Sağlık Sistemindeki Yeri. ISVET 2016 ÇORUM (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3593101)
11. TARAKCI HAVVA, SOYLU ZEYNEP (2022). ÖRGÜTLER SON KUSAGA NE KADAR HAZIR? KUSAK FARKLILIKLARI BAĞLAMINDA ALPHA KUSAGI. 4. Ayasofya Uluslararası Multidisiplinler Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 241-253. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7595579)
12. SOYLU ZEYNEP, TARAKCI HAVVA (2022). DEĞİŞİM YÖNETİMİNDE DİJİTAL LİDERLERİN ROLÜ VE TOPLUM 5,0’A KATKILARI. 4. Ayasofya Uluslararası Multidisiplinler Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 254-259. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7595594)
13. KARTAL CİHAT,SENTÜRK ESMA EBRU,TARAKCI HAVVA (2020). COVID-19 SÜRECİNDE TÜKETİCİ DAVRANISLARI: İSTİFÇİLİK. 2. Uluslararası 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:6433060)
14. KARTAL CİHAT,SENTÜRK ESMA EBRU,TARAKCI HAVVA (2020). PRE-COVID 19’ DAN POST-COVID 19’ A TÜKETİCİ DAVRANISLARI VE MARKA STRATEJİLERİ. 2. Uluslararası 30 AĞUSTOS BİLİMSEL ARASTIRMALAR SEMPOZYUMU (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:6433065)
15. SENTÜRK ESMA EBRU,TARAKCI HAVVA (2020). ALISVERİSTE SENİ KİM YÖNLENDİRİYOR? TESTESTERON MU ÖSTROJEN Mİ?. International World Women Conference, 245-247. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:6134274)
16. TARAKCI HAVVA,SENTÜRK ESMA EBRU (2019). The Future Customer Of The Virtual Market “AlphaGeneration”. 2. International Congress of Business, Economics and Marketing, 19-19. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:6486771)
17. SENTÜRK ESMA EBRU,TARAKCI HAVVA,KARTAL CİHAT (2019). ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ETİCARETTEN MEMNUNİYET SEVİYELERİ. ZEUGMA II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ, 3, 1869-1878. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4857721)
18. TARAKCI HAVVA,SENTÜRK ESMA EBRU,GÖKDENİZ İSMAIL (2019). ÖĞRENCİLERİN BOS ZAMAN YÖNETİMİ BECERİLERİNİN YEREL GİRİŞİMCİLER ÜZERİNE ETKİSİ. ZEUGMAII. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:5701054)
19. TARAKCI HAVVA,ÖNEREN MELAHAT (2018). The Impact of Spiritual Leadership on Organizational Commitment. International Business Economics and Marketing Society (Özet Bildiri/Poster)(Yayın No:4493252)
20. BOYACI AHMET,ÇAKAN MURAT,KARTAL CİHAT,İNCE AYSEGÜL,TARAKCI HAVVA (2018). TÜRK HAVAYOLU TASIMACILIGINDAKI YOLCUSAYISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ. III. ULUSLARARASI STRATEJİK ARASTIRMALAR KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4340460)
21. TARAKCI HAVVA,İNCE AYSEGÜL,KARTAL CİHAT,BOYACI AHMET,ÇAKAN MURAT (2018). KIZ ÖĞRENCİLERİN GİRİŞİMCİLİK EGİLİMLERİ VE MESLEKİ İDEALLERİNİ ETKİLEYEN ETMENLER: HITİT ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA. III. ULUSLARARASI STRATEJİK ARASTIRMALAR KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4340456)
22. TATAR DEMET,TARAKCI HAVVA (2018). Investigation of social intelligence levels of medical documentation and secretarial associate program students. 2nd International Vocational Science Symposium (Özet Bildiri/Poster)(Yayın No:4493269)
23. TATAR DEMET,TARAKCI HAVVA (2018). Impact of students’ demographics characteristics on student success of medical documentation and secretarial associate program students. 2nd International Vocational Science Symposium (Özet Bildiri/Poster)(Yayın No:4493277)